

www.turkishstudies.net/religion

Turkish Studies - Comparative Religious Studies

eISSN: 2667-5544

Research Article / Araştırma Makalesi

ANKARA SCIENCE
UNIVERSITY

Echoing Texts in the Memory of the Desert: The Archaeology, Historical Context, and Religious Significance of Khirbet Qumran *

Çölün Hafızasında Yankılanan Metinler: Khirbet Qumran Arkeolojisi, Tarihsel ve Dinsel Bağlamı

Serdar Özbilen* - Ali Açıkgöz**

Sana şükrederim, [Rabbim], çünkü beni kurak bir diyardaki akarsuların kaynağına, çorak bir topraktaki su pınarına yerleştirdin, kanallarla sulanan bir bahçeye [...] senin yüceliğin için serviler, karaağaçlar ve sedirlerle birlikte bir fidanlığa. Gizli kaynaktaki yaşam ağaçları, su kenarındaki tüm ağaçların arasında gizlenmiş, sonsuz fidanlıkta bir filiz verecek, daha büyümeden kök salacak. Kökleri ve gövdesi yaşayan sulara açılır ki sonsuz bir pınar olsun 1QHodayot^a XVI 4-11 (Murphy, 2002, s. 298).

Abstract: This study examines Khirbet Qumran not merely as the archaeological site where the Dead Sea Scrolls were discovered, but also as a significant field of inquiry in the history of religions that provides valuable insight into the textual, sectarian, and ritual structure of Second Temple Judaism. The article jointly evaluates the history of Qumran research, the discovery of the scrolls, the relationship between the caves and the settlement, the Qumran–Essene hypothesis, archaeological evidence, and debates concerning the transmission of sacred texts. The study employs a qualitative literature review methodology and interprets the relationship between archaeological evidence and textual heritage from an interdisciplinary perspective. The Qumran discoveries demonstrate that Judaism during this period was not a homogeneous or centrally unified tradition; rather, it exhibited a pluralistic religious landscape shaped by diverse textual traditions, apocalyptic expectations, communal regulations, ritual purity practices, and sectarian affiliations. Furthermore, the Dead Sea Scrolls provide evidence of both textual continuity and the diversity of early textual variants with respect to the historical transmission of the Torah and the texts of the Hebrew Bible. In this respect, Khirbet Qumran offers a distinctive field of study situated at the intersection of archaeology, sacred text studies, and the history of religions. The findings demonstrate that Judaism during this period exhibited a pluralistic rather than a uniform religious character, one in which diverse textual traditions, ritual practices, and sectarian interpretations coexisted. The Dead Sea Scrolls, in turn, make a unique contribution to the study of the Torah and the Hebrew Bible by revealing both the continuity of the textual tradition and the existence of early textual variants in the transmission of the sacred scriptures. Consequently, Khirbet Qumran should be regarded as a

* Corresponding Author: Dr., Independent Researcher

Sorumlu Yazar: Dr., Bağımsız Araştırmacı

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4061-5897>

serdarozbilen1@gmail.com

** Dr., Independent Researcher

Dr., Bağımsız Araştırmacı

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2016-5684>

aliacikgoz0@gmail.com

Cite as/ Atıf: Özbilen, S. & Açıkgöz, A. (2026). Echoing texts in the memory of the desert: The archaeology, historical context, and religious significance of Khirbet Qumran / Çölün hafızasındayankılanan metinler: Khirbet Qumran arkeolojisi, tarihsel ve dinsel bağlamı. *Turkish Studies - Comprative Religious Studies*, 21(3), 5025-5080. Ankara Bilim University Publications. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.95355>

Received/Geliş: 09 July/Temmuz 2026

Accepted/Kabul: 20 September/Eylül 2026

Published/Yayın: 25 September/Eylül 2026

Checked by plagiarism software

distinctive field of inquiry in which material culture and the written tradition complement one another, providing a compelling model for interdisciplinary research and ensuring its continuing central importance for the future of Early Judaism studies.

Keywords: Khirbet Qumran Archaeology, Dead Sea Scrolls, Second Temple Judaism, Essenes, Ritual Purity

Öz: Bu çalışma, Khirbet Qumran'ı Ölü Deniz Parşömenlerinin keşfedildiği arkeolojik bir alan olmanın ötesinde, İkinci Tapınak dönemi Yahudiliğinin metinsel, mezhepsel ve ritüel yapısını anlamaya imkân veren önemli bir dinler tarihi inceleme alanı olarak ele almaktadır. Makalede Qumran araştırmalarının tarihçesi, parşömenlerin keşif süreci, mağaralar ve yerleşim alanı arasındaki ilişki, Qumran-Esseni hipotezi, arkeolojik bulgular ve kutsal metinlerin aktarımına ilişkin tartışmalar birlikte değerlendirilmektedir. Çalışma, nitel literatür incelemesi yöntemiyle hazırlanmış olup arkeolojik veriler ile metinsel miras arasındaki ilişkiyi disiplinler arası bir bakışla yorumlamaktadır. Qumran buluntuları, Yahudiliğin bu dönemde homojen ve tek merkezli bir yapıdan ibaret olmadığını; aksine farklı metinsel gelenekler, apokaliptik beklentiler, cemaat kuralları, ritüel saflık uygulamaları ve mezhepsel aidiyetler etrafında çoğul bir dini görünüm taşıdığını göstermektedir. Ayrıca Ölü Deniz Parşömenleri, Tevrat ve İbrani Kutsal Kitabı metinlerinin tarihsel aktarımı bakımından hem metinsel sürekliliğe hem de erken dönem varyant çeşitliliğine işaret etmektedir. Bu yönüyle Khirbet Qumran, arkeoloji, kutsal metin çalışmaları ve dinler tarihi arasında yer alan özgün bir inceleme alanı sunmaktadır. Bulgular, Yahudiliğin bu dönemde tek tip bir dini yapıdan ziyade farklı metinsel geleneklerin, ritüel uygulamaların ve mezhepsel yorumların bir arada bulunduğu çoğulcu bir karakter sergilediğini göstermektedir. Ölü Deniz Parşömenleri ise kutsal metinlerin aktarım sürecine ilişkin hem metinsel sürekliliği hem de erken dönem varyantlarını ortaya koyarak Tevrat ve İbrani Kutsal Kitabı araştırmalarına benzersiz katkılar sunmaktadır. Sonuç olarak Khirbet Qumran, maddi kültür ile yazılı geleneğin birbirini tamamladığı, disiplinler arası araştırmalar için güçlü bir model oluşturan ve erken Yahudilik çalışmalarının geleceğinde merkezi önemini koruyacak özgün bir inceleme alanı olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Khirbet Qumran Arkeolojisi, Ölü Deniz Parşömenleri, İkinci Tapınak Yahudiliği, Esseniler, Ritüel Saflık

Structured Abstract:

This study examines Khirbet Qumran not merely as the archaeological site where the Dead Sea Scrolls were discovered, but as a significant interdisciplinary field of inquiry that provides valuable insight into the textual, sectarian, ritual, and intellectual structure of Second Temple Judaism. The principal objective of the research is to investigate the relationship between the archaeological remains of Khirbet Qumran and the Dead Sea Scrolls within their historical, religious, and cultural contexts, while critically evaluating the major scholarly debates concerning the function of the settlement, the origin of the scrolls, and their significance for the development of early Judaism. To achieve this objective, the article discusses the history of Qumran research, the discovery of the caves and manuscripts, the archaeological relationship between the settlement and the caves, the Qumran–Essene hypothesis, archaeological evidence, textual transmission, ritual purity practices, sectarian organization, and the plurality of Jewish religious traditions during the Second Temple period. Furthermore, the study aims to demonstrate that the Judean Desert should not be understood merely as a geographical setting but also as a symbolic landscape deeply associated with covenant, purification, sacred memory, communal identity, and religious expectation within Jewish tradition. By integrating archaeological evidence with textual scholarship, the study argues that Khirbet Qumran constitutes a unique interdisciplinary research field situated at the intersection of archaeology, biblical studies, textual criticism, and the history of religions, thereby providing a more comprehensive understanding of the diversity and complexity of early Judaism.

The study is based on a qualitative research design employing an extensive literature review. It systematically examines the principal archaeological, historical, philological, paleographical, and religious studies relating to Khirbet Qumran and the Dead Sea Scrolls. Foundational scholarship by Roland de Vaux, Geza Vermes, James C. VanderKam, John J. Collins, Jodi Magness, Timothy Lim, Florentino García Martínez, Emanuel Tov, and other leading specialists has been comparatively evaluated. In addition to scholarly literature, archaeological excavation reports, architectural remains, ceramic assemblages, numismatic evidence, paleographic analyses, radiocarbon dating, and textual studies have been interpreted together in order to establish the relationship between the archaeological settlement and the manuscript discoveries. Comparative and descriptive analytical methods were employed to evaluate competing interpretations of the site, particularly the Qumran–Essene hypothesis alongside alternative explanations that regard the settlement as a fortress, villa rustica, commercial center, or administrative complex. The study also considers the historical transmission of biblical texts, the coexistence of Hebrew, Aramaic, and Greek manuscript traditions, textual variants within the Hebrew Bible, and sectarian literature as complementary evidence for reconstructing the religious and intellectual environment of Qumran. Consequently, archaeological data and textual heritage are interpreted as mutually reinforcing bodies of evidence within an interdisciplinary analytical framework that combines archaeology, religious history, textual criticism, and biblical studies.

The findings demonstrate that Khirbet Qumran represents far more than a repository for the Dead Sea Scrolls. Instead, it functioned as an important religious and intellectual center reflecting the textual, ritual, and sectarian diversity characteristic of Second Temple Judaism. Archaeological evidence—including similarities in ceramic assemblages, architectural features, paleographic dating, radiocarbon analyses, and the spatial relationship between the settlement and the surrounding caves—supports a substantial connection between the manuscripts and the Qumran community. Although the Qumran–Essene hypothesis continues to provide the most convincing explanation for the site, the study acknowledges that alternative interpretations remain influential within contemporary scholarship.

The manuscript discoveries reveal that Judaism during the Second Temple period was neither monolithic nor centrally unified. Rather, multiple textual traditions, sectarian identities, communal regulations, apocalyptic expectations, and ritual practices coexisted within a remarkably diverse religious landscape. The Dead Sea Scrolls preserve not only some of the earliest surviving copies of biblical texts but also valuable evidence for the coexistence of proto-Masoretic, Septuagintal, and Samaritan textual traditions. Consequently, the manuscripts simultaneously demonstrate both the remarkable continuity of biblical transmission and the existence of significant textual variation during earlier stages of the Hebrew Bible's history.

Archaeological remains further indicate that the Qumran community maintained a highly organized communal life characterized by strict ritual purity regulations. The extensive water systems, ritual immersion pools (*miqva'ot*), communal buildings, cemetery organization, ceramic production facilities, and storage

complexes collectively illustrate an exceptionally disciplined social structure. At the same time, evidence relating to scribal activity, manuscript production, copying practices, and textual preservation supports the interpretation of Qumran as an important intellectual center devoted to the preservation and transmission of sacred literature. The study additionally demonstrates that recent methodological developments—including DNA analysis, advanced paleographic techniques, radiocarbon dating, multispectral imaging, and artificial intelligence-assisted manuscript reconstruction—have substantially expanded the possibilities for future Qumran research.

The originality of this study lies in its interdisciplinary interpretation of Khirbet Qumran as simultaneously an archaeological site, a center of textual production, and a focal point for the history of religions. Rather than treating archaeology and manuscript studies as separate fields of inquiry, the article demonstrates how material culture and textual heritage mutually illuminate one another. Furthermore, the symbolic significance of the desert landscape is interpreted within the broader framework of covenant theology, ritual purification, sacred memory, communal identity, and sectarian formation, thereby providing a broader religious-historical perspective on the archaeological evidence. The study also emphasizes that the significance of the Dead Sea Scrolls extends beyond biblical textual criticism, contributing substantially to archaeology, Jewish studies, religious history, sectarian studies, cultural memory, and the historical development of sacred scripture. By integrating these diverse perspectives, the article presents a comprehensive framework for understanding Khirbet Qumran as one of the most significant interdisciplinary research fields within ancient Near Eastern and biblical scholarship.

The study concludes that Khirbet Qumran occupies a unique position at the intersection of archaeology, biblical studies, textual criticism, and the history of religions. When the archaeological relationship between the settlement and the caves is evaluated alongside the preservation of the Dead Sea Scrolls, the historical transmission of sacred texts, and the sectarian diversity of Second Temple Judaism, Qumran emerges not merely as an archaeological ruin but as an indispensable historical laboratory for understanding the religious and intellectual world of early Judaism. The findings demonstrate that Judaism during this period consisted of multiple textual traditions, ritual systems, communal regulations, and sectarian identities rather than a single homogeneous religious tradition. Likewise, the Dead Sea Scrolls provide exceptional evidence for both the continuity and diversity of biblical textual transmission, fundamentally enriching modern scholarship concerning the Torah and the Hebrew Bible. Ultimately, Khirbet Qumran should be understood as a unique interdisciplinary field in which archaeology and textual heritage complement one another, offering an indispensable foundation for future research into early Judaism, the development of sacred scripture, and the broader religious history of the ancient Near East.

Keywords: Khirbet Qumran Archaeology, Dead Sea Scrolls, Second Temple Judaism, Essenes, Ritual Purity.

ملخص منظم:

تتناول هذه الدراسة خربة قمران ليس فقط باعتبارها الموقع الأثري الذي اكتُشفت فيه مخطوطات البحر الميت، بل باعتبارها مجالاً بحثياً متعدد التخصصات ذي أهمية كبيرة يوفر رؤية قيمة حول البنية النصية والطائفية والطقسية والفكرية لليهودية في عصر الهيكل الثاني ويمثل الهدف الرئيسي للبحث في استكشاف العلاقة بين الآثار الأثرية لخربة قمران ومخطوطات البحر الميت في سياقاتها التاريخية والدينية والثقافية، مع إجراء تقييم نقدي للنقاشات الأكاديمية الرئيسية المتعلقة بوظيفة المستوطنة، وأصل المخطوطات، وأهميتها لتطور اليهودية المبكرة، ولتحقيق هذا الهدف، تناقش هذه المقالة تاريخ أبحاث قمران، واكتشاف الكهوف والمخطوطات، والعلاقة الأثرية بين المستوطنة والكهوف وفرضية «قمران-الإسينيين»، والأدلة الأثرية، ونقل النصوص، وممارسات الطهارة الطقسية، والتنظيم الطائفي، وتعدد التقاليد الدينية اليهودية خلال فترة الهيكل الثاني. علاوة على ذلك، تهدف الدراسة إلى إثبات أن صحراء يهودا لا ينبغي فهمها كمجرد موقع جغرافي فحسب، بل أيضاً كمشهد رمزي مرتبط ارتباطاً وثيقاً بالعهد، والتطهير، والذاكرة المقدسة، والهوية المجتمعية، والتوقعات الدينية ضمن التقاليد اليهودية. من خلال دمج الأدلة الأثرية مع الدراسات النصية، ترى الدراسة أن خربة قمران تشكل مجالاً بحثياً فريداً متعدد التخصصات يقع عند تقاطع علم الآثار ودراسات الكتاب المقدس، والنقد النصي، وتاريخ الأديان، مما يوفر فهماً أكثر شمولية لتنوع وتعقيد اليهودية المبكرة.

تستند الدراسة إلى تصميم بحثي نوعي يستخدم مراجعة مستفيضة للأدبيات. وهي تدرس بشكل منهجي الدراسات الأثرية والتاريخية واللغوية والكتابية والدينية الرئيسية المتعلقة بخربة قمران ومخطوطات البحر الميت. وقد تم تقييم الأبحاث التأسيسية التي أجراها رولاند دي فو، وجيزا فيرميس، وجيمس سي. فاندركام، وجون ج. كولنز، وجودي ماغنيس، وتيموثي ليم، وفلورنتينو غارسيا مارتينيز، وإيمانويل توف، وغيرهم من المتخصصين البارزين تقييماً مقارناً. وبالإضافة إلى الأدبيات العلمية، تم تفسير تقارير الحفريات الأثرية، والآثار المعمارية ومجموعات الفخار، والأدلة النقدية، والتحليلات الباليوغرافية، والتاريخ بالكربون المشع، والدراسات النصية، بشكل متكامل من أجل إثبات العلاقة بين المستوطنة الأثرية واكتشافات المخطوطات. وقد استُخدمت أساليب تحليلية مقارنة ووصفية لتقييم التفسيرات المتنافسة للموقع، ولا

سيما فرضية «قمران-الإسنيين» جنباً إلى جنب مع التفسيرات البديلة التي تعتبر المستوطنة حصناً، أو فيلاً ريفية، أو مركزاً تجارياً، أو مجمعاً إدارياً. كما تتناول الدراسة انتقال النصوص التوراتية عبر التاريخ، والتعايش بين تقاليد المخطوطات العبرية والآرامية واليونانية، والاختلافات النصية داخل التوراة العبرية، والأدب الطائفي، باعتبارها أدلة تكميلية لإعادة بناء البيئة الدينية والفكرية في قمران. وبالتالي، تُفسّر البيانات الأثرية والتراث النصي على أنهما مجموعتان من الأدلة المتعاضدة ضمن إطار تحليلي متعدد التخصصات يجمع بين علم الآثار، والتاريخ الديني، والنقد النصي، والدراسات التوراتية.

وتُظهر النتائج أن خربة قمران تمثل أكثر بكثير من مجرد مستودع لمخطوطات البحر الميت. بل كانت تعمل كمركز ديني وفكري مهم يعكس التنوع النصي والطائفي الذي يميز يهودية عصر الهيكل الثاني.

وتدعم الأدلة الأثرية — بما في ذلك أوجه التشابه في المجموعات الخزفية، والسمات المعمارية، والتأريخ الباليوغرافي، وتحليلات الكربون المشع، والعلاقة المكانية بين المستوطنة والكهوف المحيطة — وجود صلة جوهرية بين المخطوطات ومجتمع قمران. وعلى الرغم من أن فرضية «قمران-الإسنيين» لا تزال تقدم التفسير الأكثر إقناعاً لهذا الموقع، فإن الدراسة تقر بأن التفسيرات البديلة لا تزال مؤثرة في الأوساط الأكاديمية المعاصرة.

تكشف اكتشافات المخطوطات أن اليهودية خلال فترة الهيكل الثاني لم تكن متجانسة ولا موحدة مركزياً. بل تعايشت تقاليد نصية متعددة، وهويات طائفية، وأنظمة مجتمعية، وتوقعات مروعة، وممارسات طقسية ضمن مشهد ديني متنوع بشكل لافت. ولا تحفظ مخطوطات البحر الميت بعضاً من أقدم النسخ الباقية للنصوص التوراتية فحسب، بل تُقدم أيضاً أدلة قيمة على التعايش بين التقاليد النصية الماسورية البدائية، والسبعينية، والسامرية. وبالتالي، تُظهر المخطوطات في أن واحد الاستمرارية المذهلة لنقل التوراة ووجود تباين نصي كبير خلال المراحل المبكرة من تاريخ التوراة العبرية.

كما تشير البقايا الأثرية إلى أن مجتمع قمران كان يحافظ على حياة مجتمعية منظمة للغاية تتميز بقواعد صارمة للنقاء الطقسي والمباني المجتمعية، وتنظيم المقابر، ومنشآت إنتاج الفخار، ومجمعات (*miqva'ot*) وتُظهر شبكات المياه الواسعة، وأحواض الغمر الطقسية التخزين، مجتمعة بنية اجتماعية منضبطة بشكل استثنائي. وفي الوقت نفسه، تدعم الأدلة المتعلقة بنشاط الكتابة، وإنتاج المخطوطات، وممارسات النسخ، والحفاظ على النصوص، تفسير قمران باعتبارها مركزاً فكرياً مهماً مكرّساً للحفاظ على الأدب المقدس ونقله. وتُبين الدراسة أيضاً أن التطورات المنهجية الحديثة — بما في ذلك تحليل الحمض النووي، والتقنيات الباليوغرافية المتقدمة، والتأريخ بالكربون المشع، والتصوير متعدد الأطياف، وإعادة بناء المخطوطات بمساعدة الذكاء الاصطناعي — قد وسعت بشكل كبير من إمكانيات الأبحاث المستقبلية حول قمران.

تكمّن أصالة هذه الدراسة في تفسيرها متعدد التخصصات لخربة قمران باعتبارها في آن واحد موقعاً أثرياً، ومركزاً لإنتاج النصوص، ونقطة محورية في تاريخ الأديان. وبدلاً من التعامل مع علم الآثار ودراسات المخطوطات كحقلين منفصلين للبحث، توضح هذه الدراسة كيف أن الثقافة المادية والتراث النصي يضيئان بعضهما البعض. علاوة على ذلك، تُفسّر الأهمية الرمزية للمناظر الطبيعية الصحراوية ضمن الإطار الأوسع لعلم لاهوت العهد، والتطهير الطقسي، والذاكرة المقدسة، والهوية المجتمعية، وتشكيل الطوائف، مما يوفر منظوراً دينياً وتاريخياً أوسع للأدلة الأثرية. وتؤكد الدراسة أيضاً أن أهمية مخطوطات البحر الميت تتجاوز نقد النصوص التوراتية، حيث تساهم بشكل كبير في علم الآثار، والدراسات اليهودية، والتاريخ الديني، ودراسات الطوائف، والذاكرة الثقافية، والتطور التاريخي للكتاب المقدس. من خلال دمج هذه المنظورات المتنوعة، تقدم المقالة إطاراً شاملاً لفهم خربة قمران باعتبارها أحد أهم مجالات البحث متعددة التخصصات في دراسات الشرق الأدنى القديم والدراسات التوراتية.

وتخلص الدراسة إلى أن خربة قمران تحتل مكانة فريدة عند تقاطع علم الآثار، والدراسات التوراتية، والنقد النصي، وتاريخ الأديان وعندما يتم تقييم العلاقة الأثرية بين المستوطنة والكهوف جنباً إلى جنب مع الحفاظ على مخطوطات البحر الميت، والانتقال التاريخي للنصوص المقدسة، والتنوع الطائفي لليهودية في عصر الهيكل الثاني، تظهر قمران ليس مجرد أطلال أثرية، بل كمختبر تاريخي لا غنى عنه لفهم العالم الديني والفكري لليهودية المبكرة. تُظهر النتائج أن اليهودية خلال هذه الفترة كانت تتألف من تقاليد نصية متعددة، وأنظمة طقسية، ولوائح مجتمعية، وهويات طائفية، بدلاً من أن تكون تقليداً دينياً واحداً متجانساً. وبالمثل، توفر مخطوطات البحر الميت دليلاً استثنائياً على استمرارية وتنوع انتقال النصوص التوراتية، مما يُثري بشكل جذري الدراسات الحديثة المتعلقة بالتوراة والكتاب المقدس العبري. وفي النهاية، ينبغي فهم خربة قمران باعتبارها مجالاً فريداً متعدد التخصصات يتكامل فيه علم الآثار والتراث النصي، مما يوفر أساساً لا غنى عنه للبحوث المستقبلية في اليهودية المبكرة، وتطور النصوص المقدسة، والتاريخ الديني الأوسع للشرق الأدنى القديم.

الكلمات المفتاحية: علم آثار خربة قمران، مخطوطات البحر الميت، اليهودية في عصر الهيكل الثاني، الإسنيون، الطهارة الطقسية.

Résumé Structuré:

Cette étude examine Khirbet Qumran non seulement comme le site archéologique où ont été découverts les Manuscrits de la mer Morte, mais aussi comme un domaine de recherche interdisciplinaire majeur qui apporte un éclairage précieux sur la structure textuelle, sectaire, rituelle et intellectuelle du judaïsme de la période du Second Temple. L'objectif principal de cette recherche est d'étudier la relation entre les vestiges archéologiques de Khirbet Qumran et les Manuscrits de la mer Morte dans leurs contextes historiques, religieux et culturels, tout en évaluant de manière critique les principaux débats scientifiques concernant la fonction de la colonie, l'origine des manuscrits et leur importance pour le développement du judaïsme primitif. Pour atteindre cet objectif, l'article aborde l'histoire de la recherche sur Qumrân, la découverte des grottes et

des manuscrits, la relation archéologique entre le site et les grottes, l'hypothèse Qumrân-Esséniens, les preuves archéologiques, la transmission textuelle, les pratiques de pureté rituelle, l'organisation sectaire et la pluralité des traditions religieuses juives durant la période du Second Temple. En outre, cette étude vise à démontrer que le désert de Judée ne doit pas être considéré uniquement comme un cadre géographique, mais aussi comme un paysage symbolique profondément associé à l'alliance, à la purification, à la mémoire sacrée, à l'identité communautaire et aux attentes religieuses au sein de la tradition juive. En intégrant les preuves archéologiques à l'étude textuelle, cette étude soutient que Khirbet Qumran constitue un champ de recherche interdisciplinaire unique, situé à la croisée de l'archéologie, des études bibliques, de la critique textuelle et de l'histoire des religions, offrant ainsi une compréhension plus complète de la diversité et de la complexité du judaïsme primitif.

Cette étude repose sur une approche de recherche qualitative s'appuyant sur une revue exhaustive de la littérature. Elle examine systématiquement les principales études archéologiques, historiques, philologiques, paléographiques et religieuses relatives à Khirbet Qumran et aux Manuscrits de la mer Morte. Les travaux fondateurs de Roland de Vaux, Geza Vermes, James C. VanderKam, John J. Collins, Jodi Magness, Timothy Lim, Florentino García Martínez, Emanuel Tov et d'autres spécialistes de premier plan ont fait l'objet d'une évaluation comparative. Outre la littérature savante, les rapports de fouilles archéologiques, les vestiges architecturaux, les assemblages céramiques, les données numismatiques, les analyses paléographiques, la datation au radiocarbone et les études textuelles ont été interprétés conjointement afin d'établir le lien entre le site archéologique et les découvertes de manuscrits. Des méthodes d'analyse comparatives et descriptives ont été utilisées pour évaluer les interprétations concurrentes du site, en particulier l'hypothèse « Qumrân-Esséniens » aux côtés d'explications alternatives considérant le site comme une forteresse, une villa rustica, un centre commercial ou un complexe administratif. L'étude examine également la transmission historique des textes bibliques, la coexistence des traditions manuscrites hébraïques, araméennes et grecques, les variantes textuelles au sein de la Bible hébraïque, ainsi que la littérature sectaire, en tant qu'éléments de preuve complémentaires permettant de reconstituer l'environnement religieux et intellectuel de Qumrân. Par conséquent, les données archéologiques et le patrimoine textuel sont interprétés comme des ensembles de preuves se renforçant mutuellement, au sein d'un cadre analytique interdisciplinaire combinant l'archéologie, l'histoire des religions, la critique textuelle et les études bibliques.

Les résultats démontrent que Khirbet Qumrân représente bien plus qu'un simple lieu de conservation des Manuscrits de la mer Morte. Il fonctionnait en effet comme un important centre religieux et intellectuel reflétant la diversité textuelle, rituelle et sectaire caractéristique du judaïsme du Second Temple.

Les preuves archéologiques — notamment les similitudes entre les assemblages céramiques, les caractéristiques architecturales, la datation paléographique, les analyses au radiocarbone et la relation spatiale entre le site de peuplement et les grottes environnantes — corroborent l'existence d'un lien substantiel entre les manuscrits et la communauté de Qumrân. Bien que l'hypothèse « Qumrân-Esséniens » continue d'offrir l'explication la plus convaincante concernant ce site, l'étude reconnaît que d'autres interprétations restent influentes au sein de la recherche contemporaine.

Les découvertes de manuscrits révèlent que le judaïsme de la période du Second Temple n'était ni monolithique ni centralisé. Au contraire, de multiples traditions textuelles, identités sectaires, règles communautaires, attentes apocalyptiques et pratiques rituelles coexistaient au sein d'un paysage religieux remarquablement diversifié. Les manuscrits de la mer Morte conservent non seulement certaines des plus anciennes copies survivantes de textes bibliques, mais aussi des preuves précieuses de la coexistence des traditions textuelles proto-massorétiques, septuagintales et samaritaines. Par conséquent, ces manuscrits démontrent à la fois la remarquable continuité de la transmission biblique et l'existence de variations textuelles significatives au cours des premières phases de l'histoire de la Bible hébraïque.

Les vestiges archéologiques indiquent en outre que la communauté de Qumrân menait une vie communautaire très organisée, caractérisée par des règles strictes de pureté rituelle. Les vastes réseaux d'adduction d'eau, les bassins d'immersion rituelle (*miqva'ot*), les bâtiments communautaires, l'organisation du cimetière, les installations de production de céramique et les complexes de stockage illustrent collectivement une structure sociale exceptionnellement disciplinée. Parallèlement, les preuves relatives à l'activité des scribes, à la production de manuscrits, aux pratiques de copie et à la préservation des textes viennent étayer l'interprétation de Qumrân comme un centre intellectuel majeur dédié à la préservation et à la

transmission de la littérature sacrée. L'étude démontre en outre que les avancées méthodologiques récentes — notamment l'analyse de l'ADN, les techniques paléographiques avancées, la datation au radiocarbone, l'imagerie multispectrale et la reconstruction de manuscrits assistée par l'intelligence artificielle — ont considérablement élargi les possibilités pour les futures recherches sur Qumrân.

L'originalité de cette étude réside dans son interprétation interdisciplinaire de Khirbet Qumrân, considéré à la fois comme un site archéologique, un centre de production textuelle et un point central de l'histoire des religions. Plutôt que de traiter l'archéologie et l'étude des manuscrits comme des domaines de recherche distincts, l'article montre comment la culture matérielle et le patrimoine textuel s'éclairent mutuellement. De plus, la signification symbolique du paysage désertique est interprétée dans le cadre plus large de la théologie de l'alliance, de la purification rituelle, de la mémoire sacrée, de l'identité communautaire et de la formation des sectes, offrant ainsi une perspective religieuse et historique plus large sur les vestiges archéologiques. L'étude souligne également que l'importance des Manuscrits de la mer Morte dépasse la critique textuelle biblique, contribuant de manière substantielle à l'archéologie, aux études juives, à l'histoire des religions, aux études sectaires, à la mémoire culturelle et au développement historique des Écritures sacrées. En intégrant ces diverses perspectives, l'article présente un cadre global permettant de comprendre Khirbet Qumran comme l'un des domaines de recherche interdisciplinaires les plus importants au sein des études sur le Proche-Orient ancien et des études bibliques.

L'étude conclut que Khirbet Qumran occupe une position unique à la croisée de l'archéologie, des études bibliques, de la critique textuelle et de l'histoire des religions. Lorsque l'on évalue la relation archéologique entre le site et les grottes à la lumière de la conservation des Manuscrits de la mer Morte, de la transmission historique des textes sacrés et de la diversité sectaire du judaïsme de la période du Second Temple, Qumrân apparaît non seulement comme une ruine archéologique, mais aussi comme un laboratoire historique indispensable à la compréhension de l'univers religieux et intellectuel du judaïsme primitif. Les résultats démontrent que le judaïsme de cette période se composait de multiples traditions textuelles, systèmes rituels, règles communautaires et identités sectaires, plutôt que d'une seule tradition religieuse homogène. De même, les Manuscrits de la mer Morte fournissent des preuves exceptionnelles tant de la continuité que de la diversité de la transmission des textes bibliques, enrichissant fondamentalement la recherche moderne sur la Torah et la Bible hébraïque. En définitive, Khirbet Qumran doit être considéré comme un champ interdisciplinaire unique où l'archéologie et le patrimoine textuel se complètent mutuellement, offrant ainsi une base indispensable aux futures recherches sur le judaïsme primitif, le développement des Écritures sacrées et l'histoire religieuse plus large du Proche-Orient antique.

Mots-clés : archéologie de Khirbet Qumran, manuscrits de la mer Morte, judaïsme du Second Temple, Esséniens, pureté rituelle.

Resumen Estructurado:

Este estudio analiza Khirbet Qumrán no solo como el yacimiento arqueológico donde se descubrieron los Rollos del Mar Muerto, sino como un importante campo de investigación interdisciplinar que aporta una valiosa perspectiva sobre la estructura textual, sectaria, ritual e intelectual del judaísmo del Segundo Templo. El objetivo principal de la investigación es estudiar la relación entre los restos arqueológicos de Khirbet Qumrán y los Rollos del Mar Muerto dentro de sus contextos históricos, religiosos y culturales, al tiempo que se evalúan críticamente los principales debates académicos sobre la función del asentamiento, el origen de los rollos y su importancia para el desarrollo del judaísmo primitivo. Para alcanzar este objetivo, el artículo analiza la historia de la investigación sobre Qumrán, el descubrimiento de las cuevas y los manuscritos, la relación arqueológica entre el asentamiento y las cuevas, la hipótesis de Qumrán-esenios, las pruebas arqueológicas, la transmisión textual, las prácticas de pureza ritual, la organización sectaria y la pluralidad de las tradiciones religiosas judías durante el período del Segundo Templo. Además, el estudio pretende demostrar que el desierto de Judea no debe entenderse meramente como un escenario geográfico, sino también como un paisaje simbólico profundamente asociado con la alianza, la purificación, la memoria sagrada, la identidad comunitaria y las expectativas religiosas dentro de la tradición judía. Al integrar las pruebas arqueológicas con los estudios textuales, el estudio sostiene que Khirbet Qumrán constituye un campo de investigación interdisciplinar único situado en la intersección entre la arqueología, los estudios bíblicos, la crítica textual y la historia de las

religiones, lo que permite una comprensión más exhaustiva de la diversidad y la complejidad del judaísmo primitivo.

El estudio se basa en un diseño de investigación cualitativo que emplea una amplia revisión bibliográfica. Examina de forma sistemática los principales estudios arqueológicos, históricos, filológicos, paleográficos y religiosos relacionados con Khirbet Qumrán y los Rollos del Mar Muerto. Se han evaluado comparativamente los trabajos fundamentales de Roland de Vaux, Geza Vermes, James C. VanderKam, John J. Collins, Jodi Magness, Timothy Lim, Florentino García Martínez, Emanuel Tov y otros especialistas destacados. Además de la literatura académica, se han interpretado conjuntamente los informes de excavaciones arqueológicas, los restos arquitectónicos, los conjuntos cerámicos, las pruebas numismáticas, los análisis paleográficos, la datación por radiocarbono y los estudios textuales, con el fin de establecer la relación entre el yacimiento arqueológico y los hallazgos de manuscritos. Se emplearon métodos analíticos comparativos y descriptivos para evaluar las interpretaciones contrapuestas del yacimiento, en particular la hipótesis de Qumrán-esenie, junto con explicaciones alternativas que consideran el asentamiento como una fortaleza, una villa rústica, un centro comercial o un complejo administrativo. El estudio también tiene en cuenta la transmisión histórica de los textos bíblicos, la coexistencia de tradiciones manuscritas en hebreo, arameo y griego, las variantes textuales dentro de la Biblia hebrea y la literatura sectaria como pruebas complementarias para reconstruir el entorno religioso e intelectual de Qumrán. En consecuencia, los datos arqueológicos y el patrimonio textual se interpretan como conjuntos de pruebas que se refuerzan mutuamente dentro de un marco analítico interdisciplinario que combina la arqueología, la historia religiosa, la crítica textual y los estudios bíblicos.

Los hallazgos demuestran que Khirbet Qumrán representa mucho más que un depósito de los Rollos del Mar Muerto. Por el contrario, funcionaba como un importante centro religioso e intelectual que reflejaba la diversidad textual, ritual y sectaria característica del judaísmo del Segundo Templo.

Las pruebas arqueológicas —incluidas las similitudes en los conjuntos cerámicos, los rasgos arquitectónicos, la datación paleográfica, los análisis de radiocarbono y la relación espacial entre el asentamiento y las cuevas circundantes— respaldan una conexión sustancial entre los manuscritos y la comunidad de Qumrán. Aunque la hipótesis de Qumrán-esenios sigue ofreciendo la explicación más convincente para el yacimiento, el estudio reconoce que las interpretaciones alternativas siguen teniendo influencia en la investigación académica contemporánea.

Los descubrimientos de los manuscritos revelan que el judaísmo durante el período del Segundo Templo no era ni monolítico ni centralmente unificado. Más bien, coexistían múltiples tradiciones textuales, identidades sectarias, normas comunitarias, expectativas apocalípticas y prácticas rituales en un panorama religioso notablemente diverso. Los Rollos del Mar Muerto conservan no solo algunas de las copias más antiguas que se conservan de los textos bíblicos, sino también valiosas pruebas de la coexistencia de las tradiciones textuales protomasoréticas, septuagintinas y samaritanas. En consecuencia, los manuscritos demuestran simultáneamente tanto la notable continuidad de la transmisión bíblica como la existencia de una variación textual significativa durante las primeras etapas de la historia de la Biblia hebrea.

Los restos arqueológicos indican además que la comunidad de Qumrán mantenía una vida comunitaria altamente organizada, caracterizada por estrictas normas de pureza ritual. Los extensos sistemas de abastecimiento de agua, las piscinas de inmersión ritual (*miqva'ot*), los edificios comunitarios, la organización del cementerio, las instalaciones de producción de cerámica y los complejos de almacenamiento ilustran en su conjunto una estructura social excepcionalmente disciplinada. Al mismo tiempo, las pruebas relacionadas con la actividad de los escribas, la producción de manuscritos, las prácticas de copia y la conservación textual respaldan la interpretación de Qumrán como un importante centro intelectual dedicado a la conservación y transmisión de la literatura sagrada. El estudio demuestra, además, que los recientes avances metodológicos —entre los que se incluyen el análisis de ADN, las técnicas paleográficas avanzadas, la datación por radiocarbono, la imagen multispectral y la reconstrucción de manuscritos asistida por inteligencia artificial— han ampliado sustancialmente las posibilidades para la futura investigación sobre Qumrán.

La originalidad de este estudio radica en su interpretación interdisciplinar de Khirbet Qumrán como, a la vez, yacimiento arqueológico, centro de producción textual y punto focal para la historia de las religiones. En lugar de tratar la arqueología y los estudios de manuscritos como campos de investigación separados, el artículo demuestra cómo la cultura material y el patrimonio textual se iluminan mutuamente. Además, el

significado simbólico del paisaje desértico se interpreta dentro del marco más amplio de la teología de la alianza, la purificación ritual, la memoria sagrada, la identidad comunitaria y la formación sectaria, lo que proporciona una perspectiva histórico-religiosa más amplia sobre los datos arqueológicos. El estudio también hace hincapié en que la importancia de los Rollos del Mar Muerto va más allá de la crítica textual bíblica, contribuyendo de manera sustancial a la arqueología, los estudios judíos, la historia de las religiones, los estudios sectarios, la memoria cultural y el desarrollo histórico de las escrituras sagradas. Al integrar estas diversas perspectivas, el artículo presenta un marco integral para comprender Khirbet Qumrán como uno de los campos de investigación interdisciplinarios más significativos dentro de los estudios sobre el Antiguo Oriente Próximo y la Biblia.

El estudio concluye que Khirbet Qumrán ocupa una posición única en la intersección entre la arqueología, los estudios bíblicos, la crítica textual y la historia de las religiones. Cuando se evalúa la relación arqueológica entre el asentamiento y las cuevas junto con la conservación de los Rollos del Mar Muerto, la transmisión histórica de los textos sagrados y la diversidad sectaria del judaísmo del Segundo Templo, Qumrán emerge no solo como una ruina arqueológica, sino como un laboratorio histórico indispensable para comprender el mundo religioso e intelectual del judaísmo primitivo. Los hallazgos demuestran que el judaísmo durante este periodo consistía en múltiples tradiciones textuales, sistemas rituales, normas comunitarias e identidades sectarias, más que en una única tradición religiosa homogénea. Del mismo modo, los Rollos del Mar Muerto aportan pruebas excepcionales tanto de la continuidad como de la diversidad de la transmisión textual bíblica, lo que enriquece de manera fundamental los estudios modernos sobre la Torá y la Biblia hebrea. En última instancia, Khirbet Qumrán debe entenderse como un campo interdisciplinario único en el que la arqueología y el patrimonio textual se complementan mutuamente, ofreciendo una base indispensable para futuras investigaciones sobre el judaísmo primitivo, el desarrollo de las escrituras sagradas y la historia religiosa más amplia del Antiguo Oriente Próximo.

Palabras clave: Arqueología de Khirbet Qumrán, Rollos del Mar Muerto, judaísmo del Segundo Templo, esenios, pureza ritual.

结构化摘要：

本研究不仅将基尔贝特·库姆兰视为《死海古卷》的出土地点，更将其视为一个重要的跨学科研究领域，该领域为了解第二圣殿时期犹太教的文本、教派、仪式及思想结构提供了宝贵的见解。本研究的主要目标是在历史、宗教和文化语境下，探究基尔贝特·库姆兰的考古遗存与《死海古卷》之间的关系，同时对关于该聚落的功能、古卷的来源及其对早期犹太教发展意义等主要学术争论进行批判性评估。为实现这一目标，本文探讨了库姆兰研究的历史、洞穴与手稿的发现、定居点与洞穴之间的考古关联、库姆兰-艾赛尼派假说、考古证据、文本传承、仪式洁净实践、教派组织，以及第二圣殿时期犹太教宗教传统的多元性。此外，本研究旨在阐明，犹太沙漠不应仅被视为一个地理环境，更应被视为一个象征性景观，它与犹太传统中的盟约、净化、神圣记忆、社群认同及宗教期待有着深刻的关联。通过整合考古证据与文本研究，本研究认为基尔贝特·库姆兰构成了一个独特的跨学科研究领域，位于考古学、圣经研究、文本批评和宗教史的交汇点，从而为理解早期犹太教的多样性和复杂性提供了更全面的视角。

本研究基于定性研究设计，并进行了广泛的文献综述。它系统地考察了与库姆兰遗址及《死海古卷》相关的主要考古学、历史学、语言学、古文字学及宗教学研究成果。对罗兰·德·沃（Roland de Vaux）、盖扎·维尔梅斯（Geza Vermes）、詹姆斯·C·范德卡姆（James C. VanderKam）、约翰·J·柯林斯（John J. Collins）、乔迪·马格尼斯（Jodi Magness）、蒂莫西·林（Timothy Lim）、弗洛伦蒂诺·加西亚·马丁内斯（Florentino García Martínez）、伊曼纽尔·托夫（Emanuel Tov）等顶尖专家的基础性研究进行了比较性评估。除了学术文献外，还综合解读了考古发掘报告、建筑遗迹、陶器组合、钱币学证据、古文分析、放射性碳测年以及文本研究，以确立考古遗址与手稿发现之间的关系。研究采用比较与描述性分析方法，对该遗址的各种相互竞争的解释进行了评估，特别是将“库姆兰-艾赛尼派假说”与将该聚落视为堡垒、乡村别墅、商业中心或行政建筑群等替代性解释进行了对比。本研究还将圣经文本的历史传承、希伯来语、阿拉姆语和希腊语手稿传统的并存、希伯来圣经内的文

本变体以及教派文献视为互补证据，用于重建库姆兰的宗教与思想环境。因此，在融合考古学、宗教史、文本批评和圣经研究的跨学科分析框架内，考古数据与文本遗产被视为相互印证的证据体系。

研究结果表明，基尔贝特·库姆兰远不止是《死海古卷》的存放地。相反，它曾作为重要的宗教与思想中心，反映了第二圣殿时期犹太教在文本、仪式及教派方面的多样性特征。考古证据——包括陶器组合的相似性、建筑特征、古文字学测年、放射性碳分析，以及定居点与周围洞穴之间的空间关系——均支持手稿与库姆兰社区之间存在实质性联系。尽管“库姆兰-艾赛尼派假说”仍为该遗址提供了最具说服力的解释，但本研究承认，其他解释在当代学术界依然具有影响力。

手稿的发现揭示，第二圣殿时期的犹太教既非单一整体，也非中央集权统一。相反，多种文本传统、教派身份、社区规条、末世论期待及仪式实践，共存于一个极其多元的宗教图景之中。《死海古卷》不仅保存了现存最早的圣经文本抄本，还为原马所拉文本、七十士译本和撒玛利亚文本传统的并存提供了宝贵证据。因此，这些手稿既展现了圣经传承的非凡连续性，也揭示了希伯来圣经历史早期阶段存在的显著文本变体。

考古遗迹进一步表明，昆兰社区维持着高度组织化的集体生活，其特征是严格的仪式纯净规条。庞大的供水系统、仪式浸浴池（*miqva'ot*）、公共建筑、墓地布局、陶器生产设施以及仓储建筑群，共同展现了一种极其纪律严明的社会结构。与此同时，与抄写活动、手稿制作、抄写实践及文本保存相关的证据，支持将库姆兰解读为致力于神圣文献保存与传承的重要学术中心。本研究还表明，近期方法论的发展——包括 DNA 分析、先进的古文字学技术、放射性碳测年、多光谱成像以及人工智能辅助的手稿重建——已大幅拓展了未来库姆兰研究的可能性。

本研究的独创性在于其对赫尔贝特·库姆兰（Khirbet Qumran）的跨学科解读，将其同时视为考古遗址、文本生产中心以及宗教史的焦点。本文并未将考古学与手稿研究视为独立的研究领域，而是阐明了物质文化与文本遗产如何相互映照。此外，本文在“盟约神学”、仪式净化、神圣记忆、群体认同及教派形成等更广泛的框架内，解读了沙漠景观的象征意义，从而为考古证据提供了更广阔的宗教历史视角。本研究还强调，《死海古卷》的重要性不仅限于圣经文本批评，更对考古学、犹太研究、宗教史、教派研究、文化记忆以及圣经经文的历史发展作出了重大贡献。通过整合这些多元视角，本文提出了一个全面的框架，将基尔贝特·库姆兰视为古代近东与圣经研究领域中最重要跨学科研究领域之一。

该研究得出结论：基尔贝特·库姆兰在考古学、圣经研究、文本批评和宗教史的交汇点占据着独特的地位。当将该定居点与洞穴之间的考古关联，结合《死海古卷》的保存状况、神圣文本的历史传承以及第二圣殿时期犹太教的教派多样性进行综合评估时，库姆兰便不仅是一个考古遗址，更成为理解早期犹太教宗教与思想世界的不可或缺的历史实验室。研究结果表明，这一时期的犹太教由多种文本传统、仪式体系、社群规范及教派身份构成，而非单一的、同质的宗教传统。同样，《死海古卷》为圣经文本传承的连续性与多样性提供了非凡的证据，从根本上丰富了现代学者对《托拉》和《希伯来圣经》的研究。归根结底，库姆兰遗址应被视为一个独特的跨学科领域，考古学与文本遗产在此相辅相成，为未来关于早期犹太教、圣经经文的发展以及更广泛的古代近东宗教历史的研究提供了不可或缺的基础。

关键词：库姆兰遗址考古学、死海古卷、第二圣殿时期犹太教、艾赛尼派、仪式纯净。

Структурированное Резюме:

В данном исследовании Хирбет-Кумран рассматривается не просто как археологический памятник, где были обнаружены Свитки Мертвого моря, но и как важная междисциплинарная область исследования, дающая ценное представление о текстовой, сектантской, ритуальной и интеллектуальной структуре иудаизма периода Второго Храма. Основная цель исследования заключается в изучении взаимосвязи между археологическими находками Хирбет-Кумрана и Свитками Мертвого моря в их историческом, религиозном и культурном контекстах, а также в

критической оценке основных научных дискуссий, касающихся функции поселения, происхождения свитков и их значения для развития раннего иудаизма. Для достижения этой цели в статье рассматриваются история исследований Кумрана, открытие пещер и рукописей, археологическая связь между поселением и пещерами, гипотеза о связи Кумрана с ессеями, археологические свидетельства, передача текстов, обряды ритуальной чистоты, сектантская организация и многообразие иудейских религиозных традиций в период Второго Храма. Кроме того, исследование направлено на то, чтобы продемонстрировать, что Иудейскую пустыню следует рассматривать не просто как географическое место, но и как символический ландшафт, глубоко связанный с заветом, очищением, священной памятью, общинной идентичностью и религиозными ожиданиями в рамках иудейской традиции. Объединяя археологические данные с текстологическими исследованиями, в работе доказывается, что Хирбет Кумран представляет собой уникальную междисциплинарную область исследований, находящуюся на стыке археологии, библеистики, текстовой критики и истории религий, что позволяет получить более всестороннее понимание разнообразия и сложности раннего иудаизма.

Исследование основано на качественном исследовательском подходе с использованием обширного обзора литературы. В нём систематически анализируются основные археологические, исторические, филологические, палеографические и религиоведческие исследования, касающиеся Хирбет-Кумрана и Свитков Мёртвого моря. Проведена сравнительная оценка фундаментальных научных работ Ролана де Во, Гезы Вермеса, Джеймса К. ВандерКама, Джона Дж. Коллинза, Джоди Магнесс, Тимоти Лима, Флорентино Гарсия Мартинеса, Эмануэля Това и других ведущих специалистов. В дополнение к научной литературе были комплексно проанализированы отчеты об археологических раскопках, архитектурные остатки, керамические находки, нумизматические данные, палеографические анализы, радиоуглеродное датирование и текстологические исследования с целью установления связи между археологическим поселением и обнаруженными рукописями. Для оценки конкурирующих интерпретаций этого места были использованы сравнительные и описательно-аналитические методы, в частности гипотеза о связи Кумрана с ессеями наряду с альтернативными объяснениями, согласно которым поселение представляло собой крепость, виллу рустика, торговый центр или административный комплекс. В исследовании также рассматриваются историческая передача библейских текстов, сосуществование еврейской, арамейской и греческой рукописных традиций, текстовые варианты в рамках Еврейской Библии и сектантская литература в качестве дополнительных свидетельств для реконструкции религиозной и интеллектуальной среды Кумрана. Соответственно, археологические данные и текстовое наследие интерпретируются как взаимно дополняющие друг друга массивы доказательств в рамках междисциплинарной аналитической модели, сочетающей археологию, историю религии, текстологию и библейские исследования.

Полученные результаты показывают, что Хирбет Кумран представляет собой гораздо больше, чем просто хранилище Свитков Мертвого моря. Напротив, он функционировал как важный религиозный и интеллектуальный центр, отражавший текстовое, ритуальное и сектантское разнообразие, характерное для иудаизма периода Второго Храма.

Археологические данные — включая сходства в керамических наборах, архитектурные особенности, палеографическую датировку, радиоуглеродный анализ и пространственные взаимосвязи между поселением и окружающими пещерами — подтверждают существенную связь между рукописями и кумранской общиной. Хотя гипотеза о связи Кумрана с ессеями по-прежнему дает наиболее убедительное объяснение этому месту, в исследовании признается, что альтернативные интерпретации по-прежнему имеют большое влияние в современной науке.

Находки рукописей показывают, что иудаизм в период Второго Храма не был ни монолитным, ни централизованно объединенным. Напротив, в рамках удивительно разнообразного религиозного ландшафта сосуществовали многочисленные текстовые традиции, сектантские идентичности, общинные правила, апокалиптические ожидания и ритуальные практики. Свитки Мертвого моря сохранили не только одни из самых ранних сохранившихся копий библейских текстов, но и ценные свидетельства сосуществования протомасоретской, септуагинтной и самаритянской текстовых традиций. Следовательно, рукописи одновременно демонстрируют как замечательную преемственность библейской традиции, так и наличие значительных текстовых вариаций на ранних этапах истории Еврейской Библии.

Археологические находки также указывают на то, что община Кумрана вела высокоорганизованную общинную жизнь, характеризующуюся строгими правилами ритуальной чистоты. Обширные системы водоснабжения, бассейны для ритуального омовения (*микваот*), общинные здания, организация кладбища, предприятия по производству керамики и складские комплексы в совокупности свидетельствуют о исключительно дисциплинированной социальной структуре. В то же время свидетельства, касающиеся деятельности писцов, производства рукописей, практики переписывания и сохранения текстов, подтверждают интерпретацию Кумрана как важного интеллектуального центра, посвященного сохранению и передаче священной литературы. Исследование также демонстрирует, что недавние методологические достижения — включая анализ ДНК, передовые палеографические методы, радиоуглеродное датирование, мультиспектральную визуализацию и реконструкцию рукописей с помощью искусственного интеллекта — существенно расширили возможности для будущих исследований Кумрана.

Оригинальность данного исследования заключается в междисциплинарной интерпретации Хирбет-Кумрана как одновременно археологического памятника, центра создания текстов и ключевого пункта в истории религий. Вместо того чтобы рассматривать археологию и изучение рукописей как отдельные области исследования, в статье показано, как материальная культура и текстовое наследие взаимно освещают друг друга. Кроме того, символическое значение пустынного ландшафта интерпретируется в более широких рамках теологии завета, ритуального очищения, сакральной памяти, общинной идентичности и формирования сект, что обеспечивает более широкую религиозно-историческую перспективу на археологические данные. В исследовании также подчеркивается, что значение Свитков Мертвого моря выходит за рамки библейской текстовой критики, внося существенный вклад в археологию, иудаизм, историю религий, сектологию, культурную память и историческое развитие священных писаний. Объединяя эти разнообразные точки зрения, статья представляет всеобъемлющую концепцию для понимания Хирбет-Кумрана как одной из наиболее значимых междисциплинарных областей исследования в рамках древневостковедения и библеистики.

Исследование приходит к выводу, что Хирбет-Кумран занимает уникальное положение на стыке археологии, библеистики, текстовой критики и истории религий. Когда археологическая связь между поселением и пещерами оценивается в совокупности с сохранностью Свитков Мертвого моря, исторической передачей священных текстов и сектантским разнообразием иудаизма периода Второго Храма, Кумран предстает не просто как археологические руины, но как незаменимая историческая лаборатория для понимания религиозного и интеллектуального мира раннего иудаизма. Полученные данные демонстрируют, что иудаизм в этот период состоял из множества текстовых традиций, ритуальных систем, общинных правил и сектантских идентичностей, а не представлял собой единую однородную религиозную традицию. Аналогичным образом, Свитки Мертвого моря предоставляют исключительные свидетельства как преемственности, так и разнообразия передачи библейских текстов, что существенно обогащает современные научные исследования, касающиеся Торы и Еврейской Библии. В конечном счёте, Хирбет-Кумран следует рассматривать как уникальную междисциплинарную область, в которой археология и текстовое наследие дополняют друг друга, создавая незаменимую основу для будущих исследований раннего иудаизма, развития священных писаний и более широкой религиозной истории Древнего Ближнего Востока.

Ключевые слова: археология Хирбет-Кумрана, Свитки Мертвого моря, иудаизм периода Второго Храма, ессеи, ритуальная чистота.

संरचित सारांशः

यह अध्ययन खिर्बेत कुमरान को केवल उस पुरातात्विक स्थल के रूप में नहीं देखता जहाँ डेड सी स्क्रॉल्स की खोज हुई थी, बल्कि इसे एक महत्वपूर्ण अंतःविषय अनुसंधान क्षेत्र के रूप में भी देखता है जो द्वितीय मंदिर यहूदी धर्म की पाठ्य, संप्रदायिक, अनुष्ठानिक और बौद्धिक संरचना में बहुमूल्य अंतर्दृष्टि प्रदान करता है।

अनुसंधान का मुख्य उद्देश्य खिर्बेत कुमरान के पुरातात्विक अवशेषों और डेड सी स्क्रॉल्स के बीच संबंध की जांच उनके ऐतिहासिक, धार्मिक और सांस्कृतिक संदर्भों में करना है, साथ ही बस्ती के कार्य, स्क्रॉल्स की उत्पत्ति और प्रारंभिक यहूदी धर्म के विकास में उनकी महत्वता से संबंधित प्रमुख विद्वान-विवादों का आलोचनात्मक मूल्यांकन करना है। इस उद्देश्य को प्राप्त करने के लिए, यह लेख कुमरान अनुसंधान के इतिहास, गुफाओं और पांडुलिपियों की खोज, बस्ती और

गुफाओं के बीच पुरातात्विक संबंध, कुम्रान-एसेन परिकल्पना, पुरातात्विक साक्ष्य, पाठ संचरण, अनुष्ठानिक शुद्धता प्रथाओं, संप्रदायिक संगठन, और दूसरे मंदिर काल के दौरान यहूदी धार्मिक परंपराओं की बहुलता पर चर्चा करता है। इसके अलावा, इस अध्ययन का उद्देश्य यह दर्शाना है कि यहूदी रेगिस्तान को केवल एक भौगोलिक परिवेश के रूप में ही नहीं, बल्कि एक प्रतीकात्मक परिदृश्य के रूप में भी समझा जाना चाहिए जो यहूदी परंपरा के भीतर वाचा, शुद्धिकरण, पवित्र स्मृति, सामुदायिक पहचान और धार्मिक अपेक्षाओं से गहराई से जुड़ा हुआ है।

पुरातत्व साक्ष्यों को पाठ्य विद्वता के साथ एकीकृत करके, यह अध्ययन तर्क देता है कि खिरबेत कुमरान पुरातत्व, बाइबिल अध्ययन, पाठ्य आलोचना और धर्म के इतिहास के संगम पर स्थित एक अनूठा अंतःविषय अनुसंधान क्षेत्र है, जो इस प्रकार प्रारंभिक यहूदी धर्म की विविधता और जटिलता की अधिक व्यापक समझ प्रदान करता है।

यह अध्ययन एक व्यापक साहित्य समीक्षा का उपयोग करते हुए गुणात्मक अनुसंधान डिजाइन पर आधारित है।

यह खिरबेत कुमरान और डेड सी स्क्रॉल्स से संबंधित प्रमुख पुरातात्विक, ऐतिहासिक, भाषाई, पांडुलिपि संबंधी और धार्मिक अध्ययनों की व्यवस्थित रूप से जांच करता है। रोलैंड डी वोक्स, गेज़ा वर्म्स, जेम्स सी. वेंडरकैम, जॉन जे. कॉलिन्स, जोडी मैगनेस, टिमोथी लिम, फ्लोरेन्टिनो गार्सिया मार्टिनेज, इमैनुएल टोव और अन्य प्रमुख विशेषज्ञों द्वारा किए गए आधारभूत विद्वतापूर्ण कार्यों का तुलनात्मक मूल्यांकन किया गया है। विद्वतापूर्ण साहित्य के अलावा, पुरातात्विक खुदाई की रिपोर्टें, वास्तुशिल्प अवशेषों, मिट्टी के बर्तनों के संग्रह, सिक्कों के साक्ष्यों, पांडुलिपि विश्लेषणों, रेडियोकार्बन डेटिंग, और पाठ्य अध्ययनों की व्याख्या एक साथ की गई है ताकि पुरातात्विक बस्ती और पांडुलिपि खोजों के बीच संबंध स्थापित किया जा सके। स्थल की प्रतिस्पर्धी व्याख्याओं का मूल्यांकन करने के लिए तुलनात्मक और वर्णनात्मक विश्लेषणात्मक विधियों का उपयोग किया गया, विशेष रूप से कुमरान-एसेन परिकल्पना का उन वैकल्पिक स्पष्टीकरणों के साथ, जो इस बस्ती को एक किला, विला रस्टिका, वाणिज्यिक केंद्र, या प्रशासनिक परिसर मानते हैं। यह अध्ययन बाइबिल ग्रंथों के ऐतिहासिक प्रसारण, हिब्रू, अरामीक और ग्रीक पांडुलिपि परंपराओं के सह-अस्तित्व, हिब्रू बाइबिल के भीतर पाठ्य विविधताओं, और कुमरान के धार्मिक और बौद्धिक वातावरण का पुनर्निर्माण करने के लिए पूरक साक्ष्य के रूप में संप्रदायिक साहित्य पर भी विचार करता है। परिणामस्वरूप, पुरातात्विक डेटा और पाठ्य विरासत को एक अंतःविषय विश्लेषणात्मक ढांचे के भीतर परस्पर सुदृढ़ करने वाले साक्ष्यों के रूप में व्याख्यायित किया जाता है, जो पुरातत्व, धार्मिक इतिहास, पाठ्य आलोचना और बाइबिल अध्ययन को जोड़ता है।

निष्कर्ष यह दर्शाता है कि खिरबेत कुमरान डेड सी स्क्रॉल्स के भंडार से कहीं अधिक है। इसके बजाय, यह एक महत्वपूर्ण धार्मिक और बौद्धिक केंद्र के रूप में कार्य करता था जो दूसरे मंदिर काल के यहूदी धर्म की विशेषता वाली पाठ्य, अनुष्ठानिक और संप्रदायिक विविधता को दर्शाता था।

पुरातात्विक साक्ष्य—जिसमें मिट्टी के बर्तनों के संग्रह, वास्तुकला की विशेषताएं, पांडुलिपि विज्ञान द्वारा तिथि निर्धारण, रेडियोकार्बन विश्लेषण, और बस्ती तथा आसपास की गुफाओं के बीच स्थानिक संबंध में समानताएं शामिल हैं—पांडुलिपियों और कुमरान समुदाय के बीच एक महत्वपूर्ण संबंध का समर्थन करते हैं। यद्यपि कुमरान-एसेन परिकल्पना इस स्थल के लिए सबसे विश्वसनीय व्याख्या प्रदान करती है, यह अध्ययन स्वीकार करता है कि समकालीन विद्वता में वैकल्पिक व्याख्याएं भी प्रभावशाली बनी हुई हैं।

हस्तलिखित पांडुलिपियों की खोजों से पता चलता है कि दूसरे मंदिर काल के दौरान यहूदी धर्म न तो एकरूप था और न ही केंद्रीकृत रूप से एकजुट था। बल्कि, कई पाठ्य परंपराएं, संप्रदायिक पहचान, सामुदायिक नियम, प्रलय संबंधी अपेक्षाएं और अनुष्ठानिक प्रथाएं एक उल्लेखनीय रूप से विविध धार्मिक परिदृश्य के भीतर सह-अस्तित्व में थीं। डेड सी स्क्रॉल्स न केवल बाइबिल के ग्रंथों की कुछ सबसे शुरुआती बची हुई प्रतियां संरक्षित करते हैं, बल्कि प्रोटो-मसोरेटिक, सेप्टुआजिंटल और सामरी पाठ्य परंपराओं के सह-अस्तित्व के लिए मूल्यवान साक्ष्य भी प्रदान करते हैं।

परिणामस्वरूप, पांडुलिपियाँ एक साथ बाइबिल के प्रसारण की उल्लेखनीय निरंतरता और हिब्रू बाइबिल के इतिहास के शुरुआती चरणों के दौरान महत्वपूर्ण पाठ्य विविधता के अस्तित्व, दोनों को दर्शाती हैं।

पुरातात्विक अवशेष यह भी इंगित करते हैं कि कुमरान समुदाय ने सख्त अनुष्ठानिक शुद्धता नियमों से चिह्नित एक अत्यधिक संगठित सामुदायिक जीवन बनाए रखा था। व्यापक जल प्रणाली, अनुष्ठानिक डुबकी लगाने वाले तालाब (*मिकाओट*), सामुदायिक भवन, कब्रिस्तान का संगठन, मिट्टी के बर्तन बनाने की सुविधाएं और भंडारण परिसरों का सामूहिक रूप से एक असाधारण रूप से अनुशासित सामाजिक संरचना को दर्शाता है।

साथ ही, लेखक की गतिविधि, पांडुलिपि उत्पादन, प्रतिलिपि बनाने की प्रथाओं और पाठ्य संरक्षण से संबंधित साक्ष्य कुम्रान की एक महत्वपूर्ण बौद्धिक केंद्र के रूप में व्याख्या का समर्थन करते हैं, जो पवित्र साहित्य के संरक्षण और प्रसारण के लिए समर्पित था। यह अध्ययन अतिरिक्त रूप से यह भी दर्शाता है कि हाल के पद्धतिगत विकास—जिसमें डीएनए विश्लेषण, उन्नत पैलेओग्राफिक तकनीकें, रेडियोकार्बन डेटिंग, मल्टीस्पेक्ट्रल इमेजिंग और कृत्रिम बुद्धिमत्ता-सहायक पांडुलिपि पुनर्निर्माण शामिल हैं—ने भविष्य के कुम्रान अनुसंधान की संभावनाओं का काफी विस्तार किया है।

इस अध्ययन की मौलिकता खिर्बेट कुमरान की उस अंतःविषय व्याख्या में निहित है, जो इसे एक साथ एक पुरातात्विक स्थल, पाठ्य उत्पादन का केंद्र और धर्मों के इतिहास के लिए एक केंद्र बिंदु के रूप में देखती है। पुरातत्व और पांडुलिपि अध्ययन को पूछताछ के अलग-अलग क्षेत्रों के रूप में मानने के बजाय, यह लेख दर्शाता है कि भौतिक संस्कृति और पाठ्य विरासत कैसे एक-दूसरे को पारस्परिक रूप से प्रबुद्ध करते हैं। इसके अलावा, रेगिस्तान के परिदृश्य के प्रतीकात्मक महत्व की व्याख्या प्रतिज्ञा धर्मशास्त्र, अनुष्ठानिक शुद्धिकरण, पवित्र स्मृति, सामुदायिक पहचान और संप्रदायिक गठन के व्यापक ढांचे के भीतर की गई है, जिससे पुरातात्विक साक्ष्यों पर एक व्यापक धार्मिक-ऐतिहासिक परिप्रेक्ष्य प्रदान होता है। अध्ययन इस बात पर भी जोर देता है कि मृत सागर ग्रंथों का महत्व बाइबिल की पाठ्य आलोचना से परे है, और यह पुरातत्व, यहूदी अध्ययन, धार्मिक इतिहास, संप्रदायिक अध्ययन, सांस्कृतिक स्मृति और पवित्र धर्मग्रंथों के ऐतिहासिक विकास में काफी योगदान देता है।

इन विविध दृष्टिकोणों को एकीकृत करके, यह लेख खिर्बेट कुमरान को प्राचीन निकट पूर्व और बाइबिल विद्वता के भीतर सबसे महत्वपूर्ण अंतर-विषयक अनुसंधान क्षेत्रों में से एक के रूप में समझने के लिए एक व्यापक रूपरेखा प्रस्तुत करता है।

अध्ययन का निष्कर्ष है कि खिर्बेट कुमरान पुरातत्व, बाइबिल अध्ययन, पाठ्य आलोचना और धर्मों के इतिहास के संगम पर एक अनूठी स्थिति रखता है।

जब बस्तबंदी और गुफाओं के बीच पुरातात्विक संबंध का मूल्यांकन, मृत सागर ग्रंथों के संरक्षण, पवित्र ग्रंथों के ऐतिहासिक संचरण, और दूसरे मंदिर काल के यहूदी धर्म की संप्रदायिक विविधता के साथ किया जाता है, तो कुमरान केवल एक पुरातात्विक खंडहर के रूप में नहीं बल्कि प्रारंभिक यहूदी धर्म की धार्मिक और बौद्धिक दुनिया को समझने के लिए एक अपरिहार्य ऐतिहासिक प्रयोगशाला के रूप में उभरता है। निष्कर्ष यह दर्शाते हैं कि इस अवधि के दौरान यहूदी धर्म में एकल, सजातीय धार्मिक परंपरा के बजाय कई पाठ्य परंपराएं, अनुष्ठानिक प्रणालियाँ, सामुदायिक नियम और संप्रदायिक पहचानें शामिल थीं। इसी तरह, मृत सागर ग्रंथियाँ बाइबिल के पाठ्य प्रसारण की निरंतरता और विविधता दोनों के लिए असाधारण प्रमाण प्रदान करती हैं, जो तोराह और हिब्रू बाइबिल के संबंध में आधुनिक विद्वता को मौलिक रूप से समृद्ध करती हैं। अंततः, खिरबत कुमरान को एक अनूठे अंतःविषय क्षेत्र के रूप में समझा जाना चाहिए जिसमें पुरातत्व और पांडुलिपि विरासत एक-दूसरे की पूरकता करते हैं, जो प्रारंभिक यहूदी धर्म, पवित्र धर्मग्रंथों के विकास और प्राचीन निकट पूर्व के व्यापक धार्मिक इतिहास पर भविष्य के शोध के लिए एक अपरिहार्य आधार प्रदान करता है।

कीवर्ड: खिरबत कुमरान पुरातत्व, मृत सागर पांडुलिपियाँ, दूसरे मंदिर का यहूदी धर्म, एसेनियंस, अनुष्ठानिक शुद्धता।

Yapılandırılmış Özet:

Bu çalışma, Khirbet Qumran'ı yalnızca Ölü Deniz Parşömenlerinin keşfedildiği arkeolojik bir yerleşim olarak değil, aynı zamanda İkinci Tapınak Dönemi Yahudiliğinin metinsel, mezhepsel ve ritüel yapısını anlamaya imkân sağlayan çok katmanlı bir dinler tarihi araştırma alanı olarak değerlendirmektedir. Araştırmanın temel amacı, Khirbet Qumran'ın arkeolojik buluntuları ile Ölü Deniz Parşömenleri arasındaki ilişkiyi tarihsel, dinsel ve kültürel bağlam içerisinde bütüncül bir yaklaşımla incelemek; Qumran yerleşiminin işlevi, parşömenlerin kökeni ve bunların Yahudiliğin gelişim sürecindeki yeri üzerine yürütülen temel tartışmaları karşılaştırmalı biçimde değerlendirmektir. Bu doğrultuda çalışmada, Qumran araştırmalarının tarihsel gelişimi, mağaraların keşif süreci, yerleşim alanı ile mağaralar arasındaki ilişkinin niteliği, Qumran–Esseni hipotezi, arkeolojik bulgular, kutsal metinlerin aktarımı, metinsel çeşitlilik, ritüel saflık uygulamaları ve mezhepsel örgütlenme birlikte ele alınmaktadır. Aynı zamanda çalışma, çöl coğrafyasının yalnızca fiziksel bir çevre olarak değil, Yahudi dini hafızasında kutsallık, ahit, arınma ve topluluk kimliğiyle ilişkilendirilen sembolik bir mekân olarak nasıl anlam kazandığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Böylece Khirbet Qumran'ın, arkeoloji ile dinler tarihi arasında disiplinler arası bir araştırma alanı sunduğu; maddi kültür ile

metinsel mirasın birlikte değerlendirilmesi sayesinde erken Yahudiliğin çoğul yapısının daha sağlıklı biçimde anlaşılacağı gösterilmektedir.

Araştırma, nitel araştırma yaklaşımı temelinde hazırlanmış kapsamlı bir literatür incelemesine dayanmaktadır. Çalışmada arkeoloji, dinler tarihi, kutsal metin çalışmaları, paleografi, filoloji ve tekstüel eleştiri alanlarında yayımlanan temel eserler karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Roland de Vaux, Geza Vermes, James C. VanderKam, John J. Collins, Jodi Magness, Timothy Lim, Florentino García Martínez ve Emanuel Tov başta olmak üzere Qumran araştırmalarına yön veren araştırmacıların çalışmaları sistematik biçimde incelenmiştir. Bunun yanında kazı raporları, mağara buluntuları, yerleşim planları, seramik tipolojileri, numizmatik veriler, paleografik tarihlendirmeler, radyokarbon analizleri ve kutsal metin incelemeleri birlikte değerlendirilerek arkeolojik veriler ile metinsel kanıtlar arasındaki ilişki yorumlanmıştır. Araştırmada betimleyici ve karşılaştırmalı analiz yöntemi benimsenmiş; farklı hipotezler, özellikle Qumran–Esseni modeli ile alternatif yerleşim yorumları eleştirel biçimde karşılaştırılmıştır. Ayrıca Tevrat metinlerinin tarihsel aktarımı, İbranice, Aramice ve Grekçe metin gelenekleri, kutsal metin varyantları ve mezhepsel literatür birlikte değerlendirilerek Khirbet Qumran’ın yalnızca maddi kültür üzerinden değil, metinsel üretim ve dini düşünce tarihi bağlamında da analiz edilmesi amaçlanmıştır. Böylece çalışma, arkeolojik bulgular ile yazılı kaynakların birbirini tamamlayan veri grupları olarak ele alındığı disiplinler arası bir araştırma modeli ortaya koymaktadır.

Araştırma sonuçları, Khirbet Qumran’ın yalnızca Ölü Deniz Parşömenlerinin saklandığı bir bölge olmadığını; aksine İkinci Tapınak Dönemi Yahudiliğinin dinsel, toplumsal ve metinsel çeşitliliğini yansıtan çok yönlü bir merkez olduğunu göstermektedir. Yerleşim alanı ile mağaralar arasında gözlenen seramik benzerlikleri, paleografik tarihlendirmeler, karbon-14 analizleri ve arkeolojik buluntular, mağaralarda saklanan parşömenlerle yerleşim arasında güçlü bir ilişki bulunduğunu desteklemektedir. Bununla birlikte çalışma, Qumran–Esseni hipotezinin hâlen en güçlü açıklama modeli olmasına rağmen, yerleşimin işlevi konusunda villa rustica, ticaret merkezi, kale veya malikâne gibi alternatif yorumların da literatürde tartışılmaya devam ettiğini ortaya koymaktadır.

Metinsel bulgular, İkinci Tapınak Yahudiliğinin tek merkezli ve homojen bir dini yapıdan oluşmadığını; farklı kutsal metin geleneklerinin, mezhepsel yorumların, apokaliptik beklentilerin ve cemaat düzenlemelerinin aynı tarihsel süreç içerisinde birlikte var olduğunu göstermektedir. Ölü Deniz Parşömenleri yalnızca Eski Ahit metinlerinin erken örneklerini korumakla kalmamış; aynı zamanda proto-Masoretik, Septuaginta geleneği ve Samiri metin ailesi gibi farklı metinsel geleneklerin eş zamanlı varlığına işaret ederek kutsal metin tarihine ilişkin önemli veriler sunmuştur. Böylece Tevrat metninin hem büyük ölçüde korunduğu hem de erken dönemlerde belirli varyantlar içerdiği anlaşılmıştır.

Arkeolojik veriler ise Qumran topluluğunun güçlü bir ritüel disipline sahip olduğunu göstermektedir. Yerleşimde tespit edilen su sistemleri, arınma havuzları, ortak kullanım alanları, mezarlık düzeni, seramik üretimi ve depolama sistemleri, cemaat yaşamının yüksek düzeyde örgütlü olduğunu ortaya koymaktadır. Aynı zamanda yazı üretimi, kutsal metinlerin korunması ve çoğaltılması için gerekli fiziksel altyapının varlığı da yerleşimin entelektüel işlevini desteklemektedir. Çalışma ayrıca modern bilimsel yöntemlerin, özellikle DNA analizleri, gelişmiş paleografik incelemeler, radyokarbon tarihlemesi ve yapay zekâ destekli metin tamamlama uygulamalarının Qumran araştırmalarına yeni boyutlar kazandırdığını göstermektedir.

Çalışmanın özgün yönü, Khirbet Qumran’ı yalnızca arkeolojik bir kazı alanı veya kutsal metinlerin keşfedildiği bir bölge olarak değerlendirmek yerine; arkeoloji, kutsal metin araştırmaları ve dinler tarihini aynı analitik çerçevede buluşturan disiplinler arası bir yaklaşımla ele almasıdır. Araştırma, maddi kültür ile metinsel miras arasındaki karşılıklı ilişkiyi birlikte yorumlayarak, erken Yahudiliğin dinsel çoğulculuğunu açıklamaya katkı sağlamaktadır. Bunun yanında çöl coğrafyasının Yahudi dini hafızasındaki sembolik konumu, ahit düşüncesi, ritüel saflık anlayışı ve topluluk kimliği ile ilişkilendirilerek değerlendirilmesi, çalışmaya dinler tarihi açısından yeni bir yorum boyutu kazandırmaktadır. Ayrıca Qumran buluntularının yalnızca kutsal metin tarihi bakımından değil; mezhep araştırmaları, arkeoloji, kültürel bellek, kutsal mekân algısı ve dini toplulukların örgütlenme biçimleri açısından da önemli sonuçlar doğurduğu ortaya konulmaktadır.

Araştırma, Khirbet Qumran’ın arkeoloji, kutsal metin çalışmaları ve dinler tarihi arasında yer alan en önemli araştırma merkezlerinden biri olduğunu ortaya koymaktadır. Yerleşim alanı ile mağaralar arasındaki arkeolojik ilişki, Ölü Deniz Parşömenlerinin korunma süreci, kutsal metinlerin tarihsel aktarımı ve İkinci

Tapınak Dönemi Yahudiliğinin mezhepsel yapısı birlikte değerlendirildiğinde, Qumran'ın yalnızca geçmişe ait bir arkeolojik kalıntı olmadığı; aksine erken Yahudiliğin düşünsel dünyasını anlamaya imkân veren yaşayan bir tarih laboratuvarı niteliği taşıdığı anlaşılmaktadır. Bulgular, Yahudiliğin bu dönemde tek tip bir dini yapıdan ziyade farklı metinsel geleneklerin, ritüel uygulamaların ve mezhepsel yorumların bir arada bulunduğu çoğulcu bir karakter sergilediğini göstermektedir. Ölü Deniz Parşömenleri ise kutsal metinlerin aktarım sürecine ilişkin hem metinsel sürekliliği hem de erken dönem varyantlarını ortaya koyarak Tevrat ve İbrani Kutsal Kitabı araştırmalarına benzersiz katkılar sunmaktadır. Sonuç olarak Khirbet Qumran, maddi kültür ile yazılı geleneğin birbirini tamamladığı, disiplinler arası araştırmalar için güçlü bir model oluşturan ve erken Yahudilik çalışmalarının geleceğinde merkezi önemini koruyacak özgün bir inceleme alanı olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Khirbet Qumran Arkeolojisi, Ölü Deniz Parşömenleri, İkinci Tapınak Yahudiliği, Esseniler, Ritüel Saflık.

www.turkishstudies.net/religion

Turkish Studies - Comparative Religious Studies

eISSN: 2667-5544

ANKARA SCIENCE
UNIVERSITY

Echoing Texts in the Memory of the Desert: The Archaeology, Historical Context, and Religious Significance of Khirbet Qumran

Introduction

Can an archaeology of silence be undertaken? Perhaps one of the most compelling answers to this question lies in the deserts, which preserve within themselves the memory of silence (Figs. 1–2). Throughout history, deserts have served as crossroads for shepherds, Bedouins, merchants, caravans, military expeditions, and many others. Concealing within them a vast and enigmatic past, deserts are also the findspot of the Amarna Letters (Yılmaz&Kılıç, 2020). Science operates on the principle that any theory must be reproducible under identical experimental conditions and that a theory possessing this characteristic should predict the relevant findings when tested (Feather, 2012, p. 45). For this reason, the discovery of the Khirbet Qumran manuscripts—which constitutes the central focus of the present study through a process of archaeological discovery—bears notable similarities to that of the Amarna Letters. Preserved in the arid heart of the desert for nearly two millennia, the Khirbet Qumran Library, with its silent cry, continues to represent one of the most precious, compelling, and fascinating chapters of humanity’s shared cultural and religious heritage (Vermes, 1999, p. 15).

Fig. 1-2. The Dead Sea (the Salt Sea) and Cave 4 in the back ground of the Judean Desert. The Khirbet Qumran site, where the Dead Sea Scrolls were discovered, is located nearby (Lelievre, Snyder&King, 2004; Campbell, 1998, p. 86).

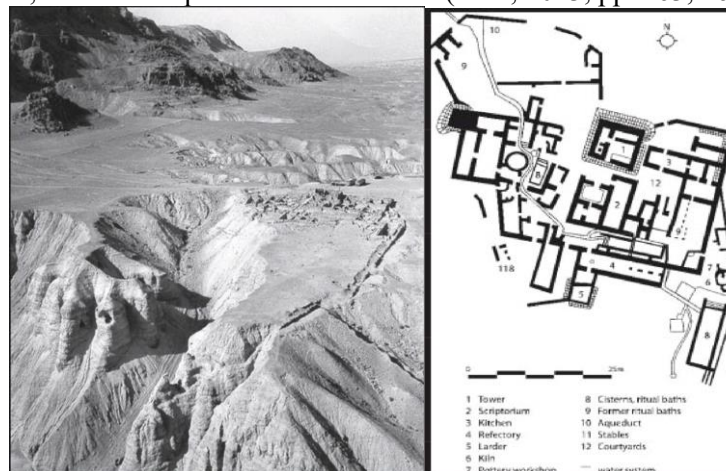
We generally imagine deserts as vast expanses of permanently hot sand, with a distant oasis perhaps marked by the silhouette of a palm tree (Figs. 3–4). In reality, however, the world's deserts exhibit remarkable diversity in terms of age, geomorphology, stability, surface characteristics, temperature, flora, fauna, and culture, to such an extent that our stereotypical perceptions apply to only a limited number of desert regions. Indeed, we may not even include Antarctica—the world's largest desert—in our mental image of what constitutes a desert (Haynes, 2013, p. 11).

Fig. 3-4. Caves near Khirbet Qumran, where the Dead Sea Scrolls were discovered, and Cave 4 (Steiner, 2019, p. 9; Magness, 2012, p. 113).

At first glance, discussing agriculture and industry in a landscape generally perceived as possessing a desert character (Figs. 5–6) may appear paradoxical (de Vaux, 1973, p. 84). The spatial conception established between physical geography and sacred memory does not always correspond directly; nevertheless, modern conflicts are often interpreted precisely through this symbolic geography (Açıkgöz, 2026, p. 1944). According to Braudel (2015, p. 19), however, the desert is a strange world, extending the depths of Africa and the vitality of nomadic life all the way to the coasts. These are ways of life entirely unlike those found in mountainous regions. The desert is another Mediterranean, one that confronts the Mediterranean Sea and tirelessly seeks to replace it. Nature itself established this duality from the very beginning and perhaps destined the two to be natural adversaries. History, however, just as the sea fuses water and salt, enables the fusion of diverse elements. In this sense, deserts constitute manifestations of territoriality that assign people, objects, and activities to particular places while simultaneously creating a spatial strategy for regulating the mobility and norms associated with them. Territoriality therefore functions as a mechanism of social control by stimulating an ongoing negotiation over legitimate claims to land ownership (Diener&Hagen, 2012, p. 30).

Fig. 5-6. The Khirbet Qumran settlement, the caves containing the Dead Sea Scrolls located to its left, and the site plan of the settlement (Flint, 2013, pp. 163, 168).

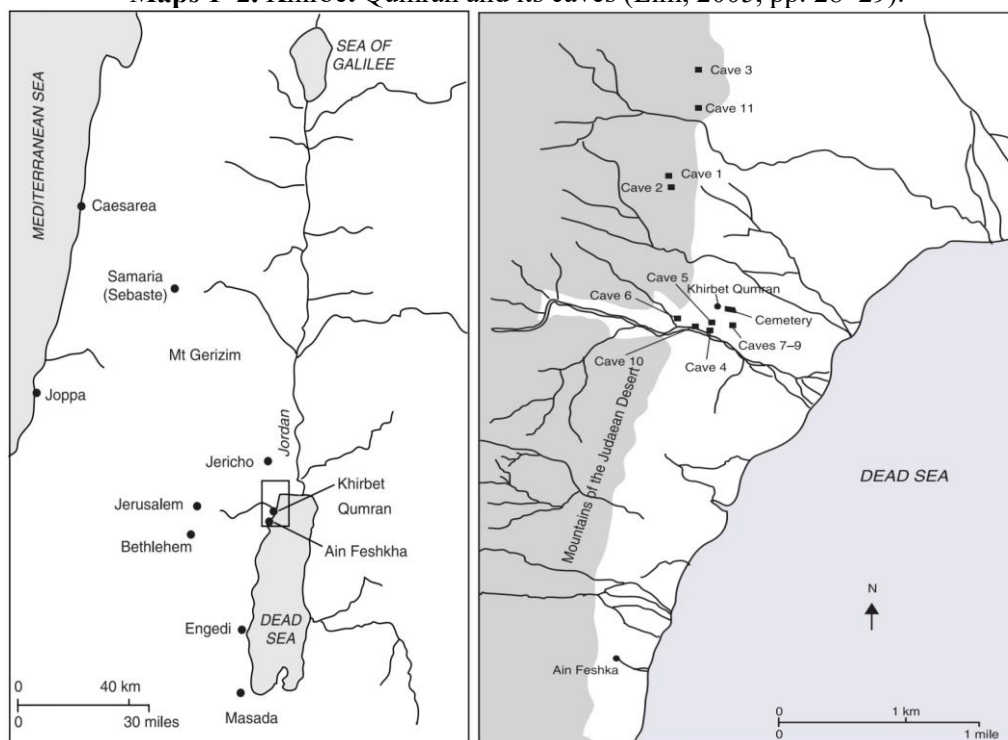
As an alternative to divine revelation, various explanations have been proposed for the desert origins of the monotheistic religions. The desert landscape, stretching beneath a vast, monochromatic sky, may evoke the image of an integrated world created by a single Creator. Historically, Christianity and Islam share a common origin with Judaism, which emerged as the religion of a group of Semitic nomads inhabiting the Arabian Desert. The prophets of the Hebrew Bible not only came from the desert but also returned there periodically to reorient their spiritual compass before confronting defiant rulers and a wayward people. Dwelling in the desert became an almost indispensable prerequisite for prophecy, just as fasting and prayer served as symbolic reminders of the Israelites' sojourn in the wilderness. The powerful symbolic oppositions between the desert and death, and between the land and life and order, reveal that the Promised Land was conceived as a cosmic and ritual horizon of ultimate fulfillment. For this reason, the land occupies a place in Jewish religious memory not merely as the homeland that was lost and to which return is anticipated, but also as the earthly manifestation of the divine order. In particular, the covenant established with Abraham transformed the land into more than simply a territory to inhabit; it became the historical and spatial manifestation of the relationship between God and the covenant community. Indeed, while Genesis 12:1–3 commands Abraham to go to the land that would be shown to him, Genesis 15:18–21 and Genesis 17:7–8 reaffirm the promise of the land as one of the enduring elements of the covenant. Thus, within Jewish religious memory, the land becomes not merely a place of habitation but a sacred horizon in which the covenant is made visible. In this respect, the Holy Land functions not only as a geographical space but also as a symbolic order intertwined with historical memory, covenant, and communal identity. Within this context, de Vaux (1973) argued that a group of people arrived at Khirbet Qumran and settled there during the mid-second century BCE. This group constituted the Essene community of Qumran. During the second century BCE, a group of Jews known as the Essenes chose to leave Jerusalem and settle in the desert, most likely motivated by ideals of asceticism, voluntary poverty, rigorous ritual purity, strict dietary regulations, and abstinence from worldly pleasures, eventually establishing themselves at Qumran (Açıkgöz, 2026, pp. 1935–1936; Lim, 2005, p. 31; Haynes, 2013, pp. 110–113).

In the Torah, the covenant appears not only as a metaphysical bond between God and the individual, but also as the fundamental principle that establishes the religious identity, consciousness of holiness, and historical responsibility of the community. Indeed, in Exodus 19:5–6, the Israelites are described, on the condition that they remain faithful to the covenant, as God's "treasured possession among all peoples," "a kingdom of priests," and "a holy nation." This passage provides

the theological foundation for the religious community to perceive itself not as an ordinary ethnic group, but as a community devoted to God, set apart, and bound by normative obligations. Likewise, the exhortation to “be holy” in Leviticus 11:44–45 demonstrates that holiness is constructed not only at the level of belief but also through bodily purity, everyday practices, and ritual purity. Within this framework, the Qumran community’s religious life—characterized by purity, separation, discipline, and communal organization—becomes more comprehensible from the perspective of the history of religions when interpreted alongside the Torah’s principles of covenant, holiness, and ritual purity (Exodus 19:5–6; Leviticus 11:44–45).

As is well known, the Qumran–Essene hypothesis remains the principal model employed to explain the origin of the Dead Sea Scrolls, although it is not without its problems. Over the years, alternative interpretations have been proposed to challenge one or more aspects of the theory. Nevertheless, the Qumran–Essene hypothesis continues to be the most plausible explanation. According to Roland de Vaux, the social phases corresponding to Periods Ia, Ib, and II coincide with the occupation of the archaeological site by the Essenes. Initially, only a small number of Essenes settled there; however, by approximately 100 BCE, the community had expanded as new members joined the newly established group. With the exception of an interruption of approximately thirty years following an earthquake and a fire, this community continued to exist more or less continuously over the next two centuries. At this point, the question that must be asked is: How do we know that the Essenes lived there? (Lim, 2005, pp. 58–59). The Essenes are described in the classical sources, most notably in the writings of Philo (c. 25 BCE–50 CE), Pliny the Elder (23–79 CE), and Josephus (37–100 CE) (Lim, 2005, p. 59). The most important evidence indicating that the Essenes lived at Khirbet Qumran, or at least along the northwestern shore of the Dead Sea, is a passage written by the Roman soldier and author Pliny the Elder (23–79 CE) (Lim, 2005, p. 60).

Khirbet Qumran is the name of a ruined settlement located approximately 1 km west of the shores of the Dead Sea (Maps 1–2). It occupies a low limestone promontory running parallel to the shoreline, situated between the rocky cliffs and the coastal plain. Khirbet Qumran is positioned on an outcrop of this limestone plateau. To the south, it is bounded by the steep slopes of Wadi Qumran, while to the north and west it is enclosed by valleys. Only a narrow neck of limestone connects the promontory to the main body of the plateau. Toward the east, the terrain descends rather steeply, where traces of an ancient road leading to the settlement have been discovered. Prior to the excavations, the only visible remains consisted of several piles of stones and a cistern that had become almost completely filled. To the east of the ruins, on the sloping terrain, lies an extensive cemetery (de Vaux, 1973, p. 1).

Maps 1–2. Khirbet Qumran and its caves (Lim, 2005, pp. 28–29).

Today, Qumran studies have evolved beyond the sterile ideological and theological debates that characterized their early years and have become a thoroughly interdisciplinary field of scholarship. In addition to paleography and philology, the study of the manuscripts now incorporates DNA analysis to determine the origin of the parchment, particle accelerator technologies to identify the chemical composition of the ink, and artificial intelligence algorithms to reconstruct missing words (Vermes, 1999, p. 8).

The significance of Khirbet Qumran for the history of religions derives not merely from its status as the archaeological site where the Dead Sea Scrolls were discovered, but from the fact that it enables the study of texts, community, ritual discipline, sectarian affiliation, and conceptions of sacred space within the same historical context of Second Temple Judaism. The Qumran corpus demonstrates that Judaism during this period was not a singular and homogeneous religious tradition; rather, it was characterized by the coexistence of diverse textual traditions, apocalyptic expectations, communal regulations, and plural interpretations concerning the authority of sacred scripture. Consequently, Qumran constitutes a central field of inquiry not only for archaeology and the study of sacred texts but also for the history of religions, particularly with regard to understanding early Jewish sectarianism, the transmission of sacred texts, and the relationship between religious communities and sacred space. Accordingly, the present study positions Khirbet Qumran as a qualitative literature review that examines the relationship between the archaeological remains and the textual heritage, while interpreting the Qumran–Essene hypothesis, the discovery of the Dead Sea Scrolls, and the historical context of the settlement from the perspective of the history of religions.

1. History of Research

During the nineteenth century and the first half of the twentieth century, scholarly interest was directed primarily toward exploring the unique geographical characteristics of the Dead Sea. The first archaeological surveys were conducted by F. de Saulcy (1853), V. Guérin (1869), and Conder and Kitchener (1881–1883), while the monastic remains in the Judaeian Desert and the Jericho Valley were documented by Tobler (1853–1854), Schick (1877), and J. L. Federlin (1902–1904) (Schiffman&VanderKam, 2000, p. 57).

A second excavation of the settlement and its associated installations was conducted from mid-November 1993 to January 1994 as part of “Operation Scroll,” under the direction of Amir Drori and Yitzhak Magen on behalf of the Israel Antiquities Authority. A third excavation of the settlement was carried out in 1996 by James F. Strange of the University of South Florida. The caves were excavated by Roland de Vaux between 1949 and 1956 during the expeditions mentioned above; by Joseph Patrich and Yigael Yadin between 1983 and 1987; during “Operation Scroll” in 1993–1994; and finally by Hanan Eshel and Magen Broshi in 1995–1996 under the auspices of Bar-Ilan University, the Israel Museum, and the Israel Exploration Society. The cemetery, like the settlement itself, was investigated in three stages: one tomb was excavated by Charles S. Clermont-Ganneau in 1873; forty-three skeletons from forty-one graves were recovered by de Vaux between 1949 and 1956; and eleven skeletons from ten graves were examined by Steckoll between 1966 and 1967. In addition to the investigations carried out at the settlement and the caves, archaeological surveys and excavations in the Dead Sea region have provided further evidence related to Qumran at ‘Ein Feshkha, ‘Ein el-Ghuweir, Hiam el-Sagha, the Buqei‘a region on the plateau above Qumran, as well as at Jericho and Jerusalem (Murphy, 2002, p. 294).

Between 1951 and 1956, systematic archaeological excavations conducted at the ruins of Khirbet Qumran under the direction of Father Roland de Vaux, in collaboration with the École Biblique et Archéologique Française de Jérusalem and the Jordan Department of Antiquities, conclusively demonstrated that the ruins were directly associated with the caves in which the scrolls had been concealed and that the site had once served as the center of the community responsible for writing or preserving the manuscripts. During the same period, the race between the Bedouins and archaeologists to locate caves in the desert continued unabated. This remarkable search yielded one of its most significant discoveries in 1952 with the identification of Cave 4 (4Q) in the steep cliffs immediately adjacent to the community center. This cave contained hundreds of manuscripts preserved in thousands of fragments and effectively constituted the principal repository of the Qumran library. By 1956, manuscript remains had been recovered from a total of eleven caves (Vermes, 1999, p. 2). The last of these, Cave 11, was discovered by Bedouins in early 1956. Among its contents were several lengthy manuscripts, including a collection of both canonical and non-canonical Psalms attributed entirely to King David, an Aramaic Targum of the Book of Job, and a copy of Leviticus written in Paleo-Hebrew script (Campbell, 1998, p. 7).

The preservation of the Qumran manuscripts in the caves for nearly two millennia cannot be explained solely by the extraordinary aridity of the desert climate; it is also directly related to the quality of the writing materials and the methods by which they were stored. Ultimately, the intensive period of discovery between 1947 and 1956 inaugurated an entirely new era in the study of sacred texts. The majority of the manuscripts recovered from the eleven caves were written on leather, while a smaller proportion was inscribed on parchment and papyrus. Approximately 90 percent of the manuscripts comprising the library were written on carefully prepared animal skins (parchment and the finer grade of parchment known as vellum). Laboratory analyses have confirmed that these writing materials were produced primarily from goat and sheep skins, and more rarely from gazelle skin. The remainder of the collection was written on papyrus sheets. Imported from the Nile Delta, papyrus was generally less expensive and was therefore preferred for the community’s everyday

correspondence, temporary records, or literary texts regarded as being of lesser importance. Beyond this entire archive of leather and papyrus manuscripts, however, there exists a single document that is entirely unique and exceptional in terms of its material composition: the Copper Scroll. This remarkable document, discovered in Cave 3 (Fig. 7), was inscribed not on an organic writing material but on a metal sheet composed almost entirely of pure copper, using metal engraving tools. Having become completely oxidized and hardened over time, rendering it impossible to unroll, this metal scroll was eventually cut into strips using a special technique in Manchester during the 1950s, thereby making it possible to read its contents. Unlike all the other scrolls, which contain religious or literary texts, this metal document is believed to be an encoded guide containing an inventory and map of an immense treasure of gold and silver hidden throughout the land of Palestine (Vermes, 1999, p. 18).

The text of the Copper Scroll refers to approximately sixty-four locations where more than 100 tons of gold and silver, together with scrolls and priestly objects, were allegedly concealed. This remarkable inventory of treasure has puzzled many scholars, dividing them in their theories regarding the purpose of the text—whether it represents a genuine record or a fictional composition—and the possible location of the hidden treasure (Kohn, 2007, p. 62).

Fig. 7. 3Q15 (Kohn, 2007, s. 63).

However, following these remarkable discoveries, the process of preparing the scrolls for publication entered a long and arduous phase. In particular, the task of sorting, cleaning, and deciphering the manuscript fragments recovered from Cave 4—which had become intermixed like thousands of tiny pieces of a jigsaw puzzle—was entrusted to an international team of specialists. This small group retained exclusive control over the manuscripts for many years, a situation that generated considerable dissatisfaction within the academic community (Vermes, 1999, p. 2).

2. The Discovery of the Dead Sea Scrolls

The story of the Dead Sea Scrolls, which began with the accidental discovery made by a Bedouin shepherd in 1947, has come to be recognized as one of the greatest archaeological adventures in human history. In early 1947, three young shepherds from the Ta'amireh Bedouin tribe were near the springs of 'Ain Feshkha. This area, located approximately two miles south of Khirbet Qumran, lies on the narrow coastal plain extending between the western shore of the Dead Sea and the escarpments marking the edge of the Judean Hills (Campbell, 1998, p. 2). Each manuscript fragment recovered from the Qumran caves constitutes an ancient witness that has survived the ravages of time. These discoveries not only established a historical bridge leading back to the origins of the biblical texts but also revealed, with remarkable clarity, the turbulent socio-religious atmosphere of the Second Temple period—the critical historical era during which the monotheistic religions took shape (Vermes, 1999, p. 15).

The term "Dead Sea Scrolls" is currently used in two senses, one broad and the other narrow. In its broader sense, the term refers not only to the manuscripts discovered in numerous caves along the northwestern shore of the Dead Sea between 1947 and 1963, but also to related texts that were not recovered directly from the Dead Sea region, including those found in the Cairo Genizah (the

synagogue repository) in Old Cairo, Egypt. These “scrolls” are sometimes preserved intact; more commonly, however, they consist of fragmentary manuscripts or documents dating approximately from the fourth century BCE to the eighth century CE. In its narrower sense, the term refers specifically to the manuscripts discovered in the eleven caves of Wadi Qumran and is therefore synonymous with the Qumran Scrolls. These manuscripts are conventionally classified into three categories: biblical texts, sectarian manuscripts, and Jewish literary texts of the Second Temple period (Fitzmyer, 2008, p. viii).

Cave 1 contained approximately eighty manuscripts, including numerous scrolls that were either substantially or partially intact. Cave 2 yielded the remains of thirty-three manuscripts. Cave 3 contained fifteen manuscripts, among them the unique Copper Scroll. Cave 4 is distinguished by having produced by far the largest number of manuscripts, yielding nearly seven hundred manuscripts, and perhaps even more. Cave 5 revealed twenty-five manuscripts, while Cave 6 contained thirty-one manuscripts, a relatively large proportion of which were written on papyrus. Cave 7 contained the remains of nineteen manuscripts, all written in Greek on papyrus. In addition, several caves (4, 6, 7, 8, and 10) yielded a small number of inscribed pottery fragments (ostraca) and potsherds that may be compared with the inscribed materials recovered from the Qumran settlement. Cave 8 contained the remains of only five manuscripts. Cave 9 yielded nothing more than a small papyrus fragment bearing a few letters, consisting of three lines of Hebrew and Aramaic text, while Cave 10 contained only a single potsherd preserving the remains of two letters. These two caves can scarcely be regarded as repositories for manuscripts. Finally, Cave 11, like Cave 1, contained thirty-one manuscripts, including a handful of scrolls that were preserved substantially intact (Popović, 2019, p. 39).

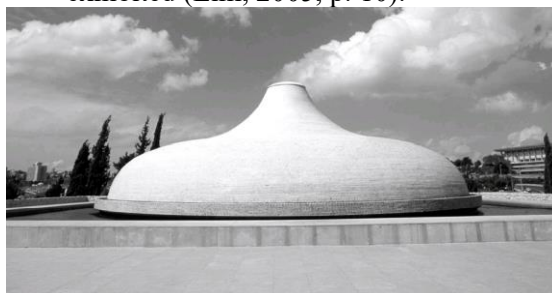
Scholars distinguish between two types of caves: natural caves formed within the hard limestone cliffs (Caves 1, 2, 3, 6, and 11) and artificial caves excavated in antiquity into the marl terrace on which the Qumran settlement itself is situated (Caves 4, 5, 7, 8, 9, and 10). It has often been suggested that some of the artificial caves were used as dwellings, whereas the natural caves were not (Popović, 2019, p. 41). In particular, excavations in Caves 1 and 3 revealed the remains of domestic pottery in varying quantities, including jars, plates, bowls, and even several cooking vessels (Popović, 2019, p. 42).

The profound revolution brought about by the Dead Sea Scrolls within the academic world is not confined solely to their theological significance. These texts also constitute the richest laboratory in history for philologists and palaeographers investigating the evolution of the Semitic languages and ancient writing systems. An examination of the linguistic distribution of the manuscripts recovered from the caves clearly demonstrates the highly layered nature of the languages spoken and written in Palestine during the Second Temple period. The overwhelming majority of the manuscripts in the library—approximately 85 percent—were composed in Ancient Hebrew. The remaining approximately 15 percent of the collection consists of Aramaic texts. In addition, a small number of manuscript fragments written in Ancient Greek on papyrus were also discovered, particularly in Cave 7 (Vermes, 1999, p. 16).

Accordingly, the Dead Sea Scrolls is the collective name given to a unique corpus of approximately 900 ancient Jewish manuscripts written in Hebrew, Aramaic, and Greek (Fig. 8). The figure of approximately 900 manuscripts reflects the nature of the corpus itself. There is not a single completely intact scroll; rather, what survives consists of fragments of the original manuscripts. Some preserve substantial portions of the original, undamaged texts. In total, approximately 25,000 manuscript fragments have been recovered (Lim, 2005, p. 32). Although many of the most significant texts were published at an early stage, unrestricted access to the entire corpus for the majority of scholars did not become possible until late 1991, following the release of previously inaccessible materials (Campbell, 1998, p. 1). The decades that have elapsed since the initial discoveries have

enabled scholars to classify the contents of this remarkable library with considerable precision. When examined as an integrated corpus, the approximately 900 manuscripts recovered from the eleven caves can be divided into three principal categories. A proper analysis of this literary heritage is indispensable for understanding both the world of Palestine during the time of Jesus and the historical development of the biblical texts in their present form. The first major category consists of the Biblical Manuscripts (the Old Testament/Hebrew Bible). The second comprises the Apocryphal and Pseudepigraphical Writings. The third—and most distinctive—category consists of the Sectarian Manuscripts (Community Texts). The detailed study of these three literary categories has produced revolutionary results for modern biblical textual criticism. Prior to the discoveries at Qumran, the earliest complete Hebrew biblical manuscripts available were the Aleppo Codex and the Leningrad Codex, both dating to approximately the tenth century CE. The Qumran manuscripts, however, transported scholars directly back to the period between the third century BCE and the first century CE, effectively pushing the textual history of the Hebrew Bible back by nearly a millennium (Vermes, 1999, pp. 9–10).

Fig. 8. The Shrine of the Book at the Israel Museum, where the Dead Sea Scrolls are exhibited (Lim, 2005, p. 10).

The ancient manuscripts discovered in the caves near Khirbet Qumran have frequently been described as one of the most significant archaeological discoveries of modern times. Above all, the Dead Sea Scrolls are important for what they reveal about Second Temple Judaism and Jewish sectarianism. They provide an insider's perspective on the beliefs and religious thought of one or more Jewish sectarian groups associated with the Essenes, while also offering material that may be compared with early Christian communities. Their primary significance is historical, since no Essene communities have survived into the present day, although certain contemporary New Age movements continue to draw inspiration from Essene sectarian thought (Lim, 2005, pp. 117–118). From the very beginning of the discoveries, one of the questions that has occupied scholars most intensely has been the identity of the radical community responsible for producing and preserving the scrolls. When the internal evidence contained in the manuscripts is considered alongside the accounts of the ancient historians Flavius Josephus, Philo of Alexandria, and Pliny the Elder, an overwhelming scholarly consensus has emerged identifying this group with the ascetic Jewish sect known as the Essenes (Vermes, 1999, p. 11).

The biblical manuscripts recovered from Khirbet Qumran illuminate the transmission of the biblical text during the critical period between approximately 250 BCE and 100 CE. They reveal the state of the biblical texts prior to their standardization. The Qumran scrolls provide an unprecedented perspective on the fluidity of the biblical text before its stabilization, as well as on the formation and development of the canon and the study of authoritative texts (Lim, 2005, p. 41).

The first seven Dead Sea Scrolls discovered at Qumran were found inside storage jars unlike any previously encountered elsewhere. They are considerably better preserved than the other scrolls

that were placed directly on the ground. These large jars were found not only in the caves but also among the remains of the Qumran sectarian settlement, suggesting a plausible connection between the two (Lelievre, Snyder&King, 2004, p. 20).

The story of the scrolls is well known. Commentators frequently argue that these manuscripts demonstrate the reliability of the Masoretic Text (MT) of the Old Testament. Others, however, maintain the opposite view, namely that the scrolls demonstrate the considerable textual variation—or fluidity—that characterized the text of the Old Testament during the period in which they were produced (Washburn, 2003, p. 2). Since the discovery of the Dead Sea Scrolls in 1947 at 'Ein Feshkha, south of Khirbet Qumran, by the shepherd Muhammad Ahmed el-Hamed ('edh-Dhib) (Vermes, 1999, p. 1; Magness, 2012, p. 108; Elledge, 2005, pp. 2–3), and especially following the publication in 1991 of the remaining unpublished manuscripts, a vast body of literature ranging from popular works to highly technical studies has emerged. On the basis of these manuscripts, research on Jewish history and thought between 200 BCE and 70 CE has been conducted within the fields of Qumran archaeology (the archaeological region in which the scrolls were discovered), palaeography (the study of ancient handwriting), textual criticism, philology, and linguistics (Lim, 2005, pp. 1, 20).

This demonstrates that the Qumran scrolls are of twofold significance for the textual integrity of the Torah. On the one hand, the biblical manuscripts discovered at Qumran exhibit remarkable continuity with the later Masoretic tradition in many respects, indicating that the fundamental structure of the Torah text had been preserved from an early period. On the other hand, certain textual variants demonstrate that, during the Second Temple period, the Torah was transmitted not as a single, completely fixed text but through different textual traditions, including proto-Masoretic, Septuagintal, and Samaritan textual forms. Consequently, the Qumran discoveries make it possible to understand the historical transmission of the Torah neither in terms of absolute textual immutability nor as evidence of textual instability; rather, they demonstrate that both textual continuity and the diversity of early textual variants must be considered together (Tov, 2012; Ulrich, 1999).

Individual scrolls are referred to in three different ways. They may be identified by their conventional titles, such as the Genesis Apocryphon or the War Scroll; by their standard sigla, such as 4Q285, where 4 designates Cave 4, Q stands for Qumran, and 285 is the inventory number; or by a brief descriptive designation, such as 4QJer^b, where Jer refers to the Book of Jeremiah and the superscript b indicates the second copy of that biblical book recovered from the cave. The scrolls may also be identified by their PAM (Palestine Archaeological Museum) or SB (Shrine of the Book) numbers, although this practice is generally confined to editors. Nearly all of the scrolls possess these three cataloguing references. Notable exceptions include the Community Rule, the Habakkuk Peshier, the Genesis Apocryphon, and the Great Isaiah Scroll, which do not have inventory numbers (Lim, 2005, pp. 38–39).

The manuscripts discovered at Qumran are generally classified into three principal palaeographical phases:

Archaic (Early Hasmonaean) Period (250–150 BCE): This phase comprises the earliest manuscripts in the library. The script is characterized by letter forms that are relatively angular and less refined.

Hasmonaean Period (150–30 BCE): This phase corresponds to the early stages of the community's settlement in the desert. During this period, the script exhibits increasing standardization and greater fluency.

Herodian Period (30 BCE–68 CE): Representing the largest portion of the collection, this phase marks the period in which the script reached its most mature and elegant form, with the square script (the Assyrian script) becoming fully established.

In addition to these three principal palaeographical phases, the library also preserves a particularly remarkable exception in the form of the Paleo-Hebrew script. This ancient alphabet of pictographic origin, which had been used prior to the Babylonian Exile, was not entirely abandoned by the Qumran community; rather, it was deliberately preserved in certain manuscripts as a mark of special reverence (Vermes, 1999, p. 17).

Palaeography, the study of ancient handwriting, also provides valuable evidence for the dating of the scrolls. From the very beginning, numerous questions were raised concerning the authenticity of the scrolls, their antiquity, their discovery in the caves, and their relationship to Khirbet Qumran. While some scholars argued that the scrolls were forgeries or had been placed in the caves by the Bedouins, others identified them as Jewish-Christian documents. Roland de Vaux responded to these criticisms by emphasizing that it was not only the Bedouins who had discovered the scrolls; his own team of archaeologists and workmen also recovered scrolls or inscribed fragments from each of the eleven caves. These were genuine archaeological discoveries rather than forgeries or materials that had been deliberately "planted" (Lim, 2005, p. 37).

A method for dating the scrolls has been developed through palaeographical analysis. The typological scheme most widely followed is that proposed by Frank Cross. According to this classification, the scrolls can be assigned to three chronological phases: the Archaic Period (250–150 BCE), the Hasmonaean Period (150–30 BCE), and the Herodian Period (30 BCE–70 CE). Cross's palaeographical typology continues to be widely adopted by editors and scholars. More recently, palaeographical dating has been corroborated by two radiocarbon (Carbon-14) tests conducted in 1990 and 1991. With the subsequent development of the technique known as Accelerator Mass Spectrometry (AMS), it has become possible to subject the scrolls to radiocarbon dating while causing only minimal damage to the manuscripts. This advanced method provides a more precise measurement of carbon isotopes. The results of these two series of tests confirmed that the scrolls are approximately 2,000 years old. Radiocarbon analyses conducted on selected Qumran manuscripts during 1990–1991 produced the following results (Lim, 2005, p. 38; Campbell, 1998, p. 57).

- 4QTQahat: 388–353 BCE (AMS Dating) | 100–75 BCE (Palaeographic Dating)
- 4QPentPara^b: 339–324/209–117 BCE (AMS Dating) | 125–100 BCE (Palaeographic Dating)
- 1QIsa^a: 335–327/202–107 BCE (AMS Dating) | 125–100 BCE (Palaeographic Dating)
- 4QTLevi: 191–155/146–120 BCE (AMS Dating) | c. 100 BCE (Palaeographic Dating)
- 4QSam^c: 192–63 BCE (AMS Dating) | 100–75 BCE (Palaeographic Dating)
- 11QT^a: 97 BCE–1 CE (AMS Dating) | c. 1 BCE/1 CE (Palaeographic Dating)
- 1QapGen: 73 BCE–14 CE (AMS Dating) | c. 1 BCE/1 CE (Palaeographic Dating)
- 1QH: 21 BCE–61 CE (AMS Dating) | 50 BCE–70 CE (Palaeographic Dating) (Campbell, 1998, p. 58).

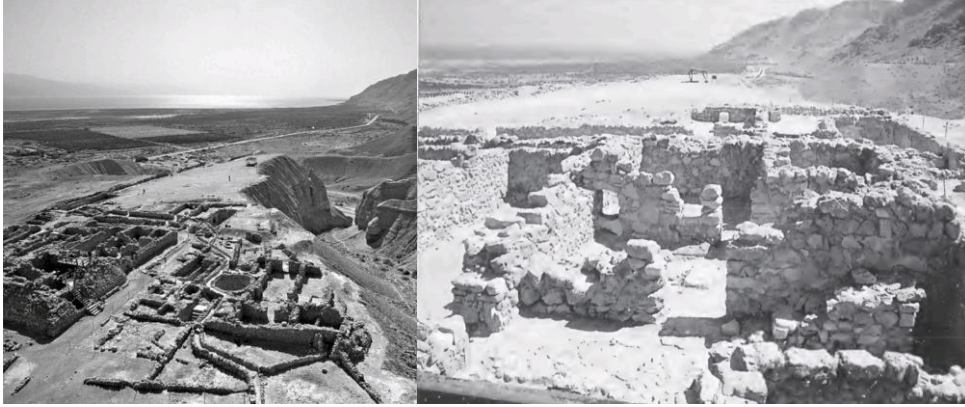
3. Archaeological, Historical, and Religious Context

The archaeological interpretation of Khirbet Qumran remains a controversial issue in every respect (Figs. 9–10). In the absence of a definitive archaeological report establishing the stratigraphic context of the remains—most notably the scrolls—and owing to the methodological difficulties involved in evaluating the available evidence and arguments, any conclusions reached must necessarily remain provisional (Murphy, 2002, p. 293).

3. Archaeological, Historical, and Religious Context

The archaeological interpretation of Khirbet Qumran remains a controversial issue in every respect (Figs. 9–10). In the absence of a definitive archaeological report establishing the stratigraphic context of the remains—most notably the scrolls—and owing to the methodological difficulties involved in evaluating the available evidence and arguments, any conclusions reached must necessarily remain provisional (Murphy, 2002, p. 293).

Fig. 9-10. The archaeological site of Khirbet Qumran (Lim, 2005, p. 24; Campbell, 1998, p. 88).

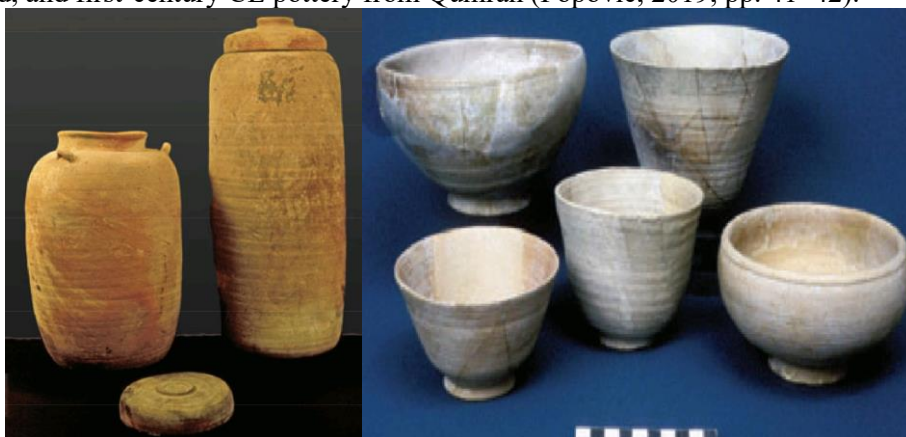

Especially today, as scholarly positions have become increasingly polarized, the proposed theories compel us to choose between two fundamentally different modes of interpretation: the secular and the religious. The manuscripts discovered nearby strongly suggest the presence of a religious community. If the settlement and the manuscripts are unrelated, then the manuscripts are deprived of their archaeological context, and Khirbet Qumran becomes nothing more than an ordinary archaeological site. However, the connection between the settlement and the manuscript caves cannot easily be denied (Humbert, 2006, p. 19). Among the alternative hypotheses advanced in recent years are proposals that Khirbet Qumran functioned not as a monastic or sectarian center but rather as a commercial center, a villa rustica, a fortress, a country estate, or a country house/Essene center. According to this interpretation, Qumran was not a sectarian settlement, as Roland de Vaux maintained, but a villa rustica, that is, a rural villa. Since then, numerous scholars have proposed additional alternative interpretations, including the view that Qumran served as a fortress, a manor house, or a commercial depot. Although none of these alternative theories has gained widespread acceptance, they have succeeded in challenging the validity of de Vaux's interpretation (Magness, 2002, p. 2). Each of these theories has been criticized by Magen Broshi, former curator of the Shrine of the Book. A proponent of the Qumran–Essene hypothesis, Broshi argued that Qumran could not have functioned as a commercial center because it was not situated on a major trade route. Nor, in his view, was it constructed as a luxurious villa, since it lacked mosaic floors and other forms of interior decoration. It could not have served as a fortress because its walls were too narrow and its entrances inadequately defended. Likewise, it could not have been a rural farmstead because it lacked the facilities characteristic of comparable agricultural estates. Finally, the continuity of occupation between Periods I and II suggests that the site could not have been a country house prior to its alleged occupation by the Essenes (Lim, 2005, p. 64).

From the perspective of material culture, excavations have yielded glass and stone vessels, metal implements, clothing accessories, personal belongings, numerous coins, as well as thousands of pottery sherds and complete ceramic vessels (Figs. 11–12). Among the most distinctive finds uncovered during the excavations are the wide-mouthed ovoid and cylindrical storage jars, which

have become emblematic of the archaeology of Khirbet Qumran. Perhaps the most enigmatic discoveries, however, are the buried animal bone deposits, consisting of animal bones placed inside ceramic vessels or covered by such vessels (Mizzi, 2019, pp. 18–19). The archaeological evidence may be grouped into five principal categories: architectural remains, numismatic evidence, ceramic assemblages, other material finds, and osteological and funerary evidence.

Fig. 11-12. A large terracotta storage jar, representing one of the types of jars in which the scrolls were stored, and first-century CE pottery from Qumran (Popović, 2019, pp. 41–42).

Roland de Vaux recovered 1,234 coins from the Qumran site. Slightly fewer than half of these belonged to a hoard buried beneath the floor of L120 in three small pottery vessels, consisting of Seleucid and autonomous Tyrian silver tetradrachms and didrachms, together with several Roman silver denarii (Map 3). A complete inventory of this coin hoard has never been published (Murphy, 2002, p. 305).

Map 3. The Ptolemaic and Seleucid Empires during the Hellenistic Period (Campbell, 1996, p. xv).

Roland de Vaux's (1973, pp. 3–41) excavations at the Khirbet Qumran settlement led him to conclude that the site had been occupied by a sectarian community from the mid-second century BCE until 68 CE, after which it was successively occupied by Roman soldiers during the First Jewish Revolt (68–72 CE) and by Jewish rebels during the Second Jewish Revolt (132–135 CE). De Vaux divided the principal occupation of the site into three chronological phases. During the Great Jewish Revolt, which began in 66 CE, the ruthless legions of the Roman Empire advanced toward Jerusalem, devastating the land of Palestine in their wake. In the summer of 68 CE, the Tenth Roman Legion (Legio X Fretensis), under the command of Emperor Vespasian, reached the shores of the Dead Sea and destroyed the Qumran settlement. Shortly before the arrival of the Romans, members of the community hastily concealed their most precious possessions—their sacred library—in leather bags and storage jars, hiding them in the inaccessible caves of the surrounding cliffs in the hope that one day they would return to recover them (Vermes, 1999, p. 13).

In his seminal work *Archaeology and the Dead Sea Scrolls*, which has served as the starting point for virtually all subsequent discussions concerning the occupational phases of Khirbet Qumran, Roland de Vaux divided the history of the settlement into the following chronological phases:

Israelite Phase: Eighth and seventh centuries BCE

Period Ia: 135–100 BCE

Period Ib: 100–31 BCE

Abandonment of the Site: 31–4 BCE

Period II: 4 BCE–68 CE

Period III: 68–73 CE

Second Revolt Phase: 132–135 CE (Lim, 2005, p. 22).

Period I (150/125–31 BCE): Represents the first sectarian occupation, which came to an end as a result of a catastrophic earthquake and fire.

Period II: Represents the second phase of sectarian occupation, beginning sometime between 4 BCE and 1 BCE/1 CE and ending in 68 CE.

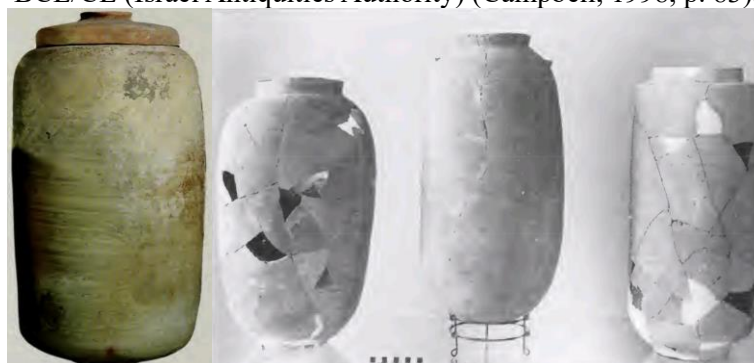
Period III: Represents the post-sectarian period (Murphy, 2002, p. 296).

Ceramic artifacts constitute the overwhelming majority of the finds recovered from the Khirbet Qumran settlement. According to Roland de Vaux's excavation records, the clay artifacts, whether complete or fragmentary, comprised 1,044 bowls, 458 plates, 215 goblets, 145 storage jars, 93 cooking pots, 74 juglets, 73 jugs, 69 platters, 61 lamps, 46 clay balls, 46 ostraca (inscribed pottery sherds or stone fragments), 31 cups, 18 jar stands, 14 pipe fragments, 13 vases, 9 vessels, 4 pot lids, and 2 inkwells (Murphy, 2002, p. 317). Another particularly intriguing aspect of the ceramic vessels recovered from Khirbet Qumran concerns the materials preserved within some of them. Perhaps the most remarkable example is the collection of several dozen deposits of animal bones, the best-preserved of which were discovered inside, beneath, and among ceramic vessels or pottery sherds (Murphy, 2002, pp. 319–320).

First, approximately ten cylindrical ceramic jars were recovered from the settlement, identical in both form and fabric to the more than seventy cylindrical jars discovered in the nearby caves (Figs. 13–14). Indeed, among the limestone caves that contained scrolls (Caves 1–3, 6, and 11), those yielding pottery (Caves 1, 3, and 11) contained examples belonging to the same ceramic types as those recovered from the settlement. Furthermore, in the majority of the limestone caves and

in all of the marl caves containing pottery (Caves 4 and 7–10), the ceramic typology is without exception identical to that of the settlement. All of the pottery belongs to the Qumran ceramic tradition. Moreover, with only two known exceptions, the distinctive cylindrical jar form has not been identified outside the Khirbet Qumran region. A second point is that, although no coins were recovered from the caves, the ceramic typology together with the palaeographic and radiocarbon (Carbon-14) dating of the scrolls provides sufficient evidence to demonstrate that the use of these caves was contemporaneous with the occupation of the Khirbet Qumran settlement. A third line of evidence linking the caves to the settlement is provided by the geography of the surrounding landscape. The settlement is situated approximately at the center of the caves in which Qumran-type pottery and the scrolls were discovered, while a substantial proportion of the manuscripts was recovered from caves located within the marl terrace on which the settlement itself stands. Access to these caves therefore necessarily required passing through or immediately adjacent to the settlement. Finally, some of the manuscripts discovered in caves close to the settlement—including major sectarian compositions such as the Rule of the Community, the War Scroll, and several Pesharim (commentaries), as well as manuscripts copied by the same scribe—have also been identified in more distant caves (Murphy, 2002, p. 295). The character of Qumran pottery bears witness not only to simplicity but also to a commitment to self-sufficiency and to the production of vessels whose ritual purity could not be called into question. It is highly probable that Qumran also supplied its locally manufactured vessels to other Essene communities (Broshi, 1998, p. 24).

Fig. 13-14. Scroll jars with lids discovered by the Bedouins in Cave 1, dating to the first century BCE/CE (Israel Antiquities Authority) (Campbell, 1998, p. 83).

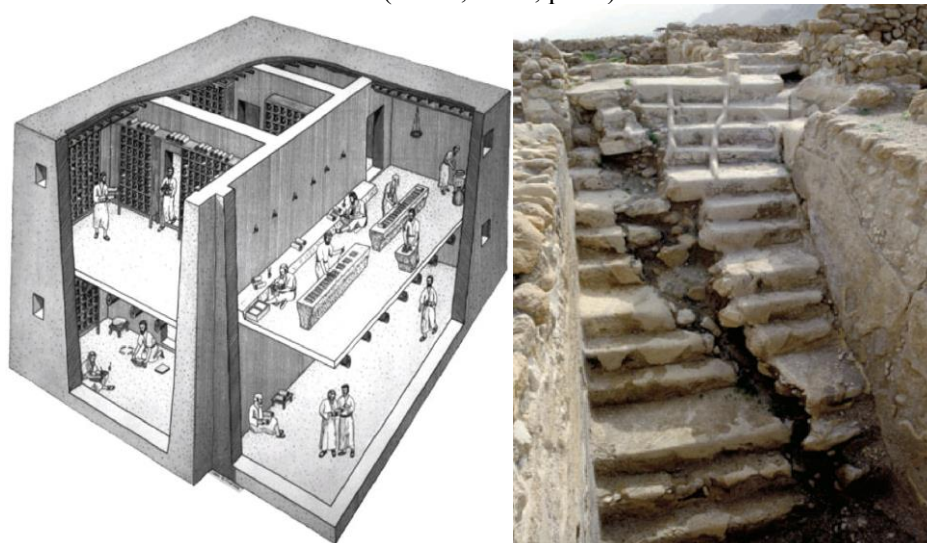
The communal dining hall, together with the kitchen, pantry, flour mill, and associated facilities, indicates that the inhabitants of the settlement maintained a communal way of life (Figs. 15–16). In particular, the area within the casemate walls is filled with hearths, cooking ovens, silos, and similar installations. Among all the components of the Qumran complex, the cemetery (or, more precisely, the cemeteries) has been the subject of the greatest scholarly debate, for obvious reasons (Broshi, 1998, p. 25). The remains of wooden coffins were discovered in five graves, suggesting that the bodies had most likely been transported from a considerable distance. In three graves, the skeletons were found in a disturbed and incomplete condition. This indicates that these were cases of secondary burial, implying that the human remains had likewise been transferred from another location (Broshi, 1998, p. 26). The human skeletons and burials at Khirbet Qumran provide silent testimony to the economic priorities and social status of those interred there. Their evidence takes various forms, ranging from clues concerning the diet and lifestyle of the deceased to the organization, construction, and contents of the graves. Several cemeteries are located in the vicinity of Khirbet Qumran. The most important is the area known as the main cemetery, situated approximately 30–40 m east of the settlement. Nearly all of its 1,100 graves are oriented along a north–south axis (Murphy, 2002, p. 333).

Fig. 15-16. Views of Qumran from the south and southeast (Magness, 2012, p. 110; Campbell, 1996, p. 176).

Excavations at Khirbet Qumran have uncovered large halls used for communal worship and assemblies, kitchens, pottery workshops, and storage facilities for agricultural implements. At the heart of the settlement, however, stood a distinctive two-storey structure conventionally identified as the Scriptorium (Fig. 17). This literary repository contained wisdom compositions, hymns, poems, liturgical texts, prayers, and other biblical writings (Lim, 2005, p. 67). The discovery in this room of two stone inkwells, conclusively identified as having been used in the production of manuscripts, together with the long plastered benches upon which the scribes sat while preparing and copying the parchment sheets, constitutes the clearest archaeological evidence that hundreds of manuscripts were copied within these very walls. Among the most striking and architecturally dominant features revealed by the archaeology of Qumran are its sophisticated water-management systems. In the midst of the arid desert, water was diverted into the settlement through channels cut from the surrounding cliffs in order to collect the irregular rainfall that occurred only a few times each year. Excavations have revealed numerous stepped ritual immersion pools (miqva'ot), together with massive water cisterns supplied by these channels (Fig. 18). Even the cracks that formed in the floors of the pools as a result of earthquakes have survived to the present day (Elledge, 2005, pp. 21–22). The architectural design of these pools demonstrates that the community's relationship with water extended far beyond the practical necessities of drinking or washing; rather, the repeated ritual purification practices performed throughout the day constituted a physical expression of their commitment to maintaining spiritual purity. Immediately east of the settlement lies a vast and austere cemetery containing approximately 1,100 graves. This burial ground represents the final architectural and spatial element completing the image of a community devoted to an ascetic, disciplined way of life, far removed from worldly magnificence (Vermes, 1999, p. 20).

Fig. 17-18. Reconstruction of the scriptorium and library of the Qumran community (Lim, 2005, p. 67), and a ritual immersion pool (miqveh) at Qumran showing earthquake damage dating to 31 BCE (Mizzi, 2019, p. 28).

Conclusion

The Dead Sea Scrolls constitute one of the most remarkable discoveries of the twentieth century and continue to attract scholarly attention while challenging researchers in new ways. The continuous advancement of research and the uninterrupted availability of increasingly sophisticated photographic documentation ensure that the publication of these manuscripts remains an ongoing scholarly enterprise. None of the existing editions can be regarded as definitive; there will always be room for further refinements and new insights (Dimant&Parry, 2014, p. xix).

Many questions concerning Khirbet Qumran remain unanswered. Since 1991, following the release of the previously unpublished manuscripts from Cave 4, the principal scholarly tasks have been the arrangement of the manuscript fragments and the publication of essential research tools, including critical editions, image databases, and lexicons. Once this fundamental work has been completed, the focus of scholarship shifts toward the evaluation and integration of the newly available material. However, if we are to reconstruct the historical communities represented by the scrolls more fully, we must first analyze the nature of these texts and their literary development (Lim, 2005, p. 96).

Thanks to the Khirbet Qumran manuscripts, we now know considerably more about Jewish religious beliefs during the Second Temple period, particularly between 200 BCE and 70 CE, than was previously possible. The manuscripts provide valuable insight into the development of Jewish sectarianism and offer important information concerning one of these sectarian groups, the Essenes (Lim, 2005, p. 105).

The Khirbet Qumran scrolls were not Christian manuscripts, yet comparison with the New Testament has helped to clarify their distinctive characteristics (Lim, 2005, p. 116). There is no doubt that the Dead Sea Scrolls constitute the greatest manuscript discovery of the twentieth century for the study of Second Temple Judaism and biblical scholarship. They have also become a cultural icon symbolizing everything that is ancient and historically significant (Lim, 2005, p. 120; Davies, 2006, p. 99). In this context, 11Q5 (Fig. 19) contains a statement that attributes the authorship of the Psalms

to King David, exemplifying the tradition that regards David as the greatest of poets. The scroll preserves forty-one religious psalms together with seven additional compositions that were not included in the standard biblical canon. Moreover, the sequence of the psalms differs from that found in any standard version of the Book of Psalms (Kohn, 2007, p. 22).

Fig. 19. 11Q5 (Kohn, 2007: 23).

Khirbet Qumran was not a villa, a fortified manor, or a commercial depot; rather, it functioned as the center of a religious and economic network extending along the northwestern shore of the Dead Sea as far as Jericho. The relatively small number of coins, ostraca, and documentary texts recovered in comparison with other sites in the Judean Desert suggests that this economic network was characterized primarily by exchange among members rather than by commercial trade with outsiders. Some of the evidence points to commercial interactions beyond the settlement itself, although these appear to have been supervised from Qumran. Such evidence includes the ostrakon (KhQ1) drafted at Qumran before being executed at Jericho, the excavation coins, the Roman supplementary tax collected together with the coin hoard, and probably some of the inscribed and sealed storage jars. Furthermore, the pottery production facilities, grain and date storage silos, grinding installations, and kiln at Khirbet Qumran, together with the nearby potash-production installation located in a neighboring cave, the industrial complex at 'Ein Feshkha, the animal enclosures, and the probable date palm plantation situated east of the long wall, all testify to the existence of a substantial community that produced most of its own necessities and perhaps even generated a surplus. This surplus would have been valuable for acquiring goods that the community itself could not produce, such as raw metal and linen. The economy was not entirely closed to non-members living in the surrounding region, but commercial interaction was carefully regulated in order to preserve the ritual purity of the community. This concern also explains why much of the pottery was manufactured on site.

There is limited evidence at the site for cultural and/or economic connections with both Jerusalem and the Nabataeans. The communal dining hallis oriented toward Jerusalem, the miqva'ot (ritual immersion pools) resemble those of Jerusalem rather than those at Jericho, and the wheel-made and carved stone vessels, together with the imitation Nabataean pottery, were most likely produced in Jerusalem. In addition, the dentition of some of the skeletons indicates a diet containing less abrasive sand than that typically associated with a desert environment. At the same time, the ceramic tradition is somewhat distinctive, lacking certain vessel forms common in the surrounding regions while including others unknown elsewhere. The connection with the Nabataeans is further supported by the architecture and orientation of the cemetery, which closely resemble those on the Nabataean side of the Dead Sea, by the presence of a Nabataean personal name on a storage jar (רומא, Gr7Q 6), and by the discovery of several Nabataean coins (Murphy, 2002, p. 359).

The absence of significant osteological and dental pathologies among the remains from the Khirbet Qumran region, together with the presence of certain high-quality vessels and architectural embellishments, may be explained by the existence within the community of individuals from higher social strata, and perhaps members of the priestly class, who either brought such goods with them or acquired them for the benefit of the community, while in some cases retaining the exclusive right to use them, as appears to have been the case with the inscribed bowls. It is time to abandon the notion

that the inhabitants of Qumran embraced poverty. What they embraced was not a lack of material necessities but rather freedom from material wants, a condition achieved through a communal and relatively modest way of life, a degree of centralized control, an open yet regulated economy, and the provision of modest but proper burials. The asceticism practiced at Qumran was therefore not directed toward the suppression of individual desires but was instead profoundly community-oriented. This interpretation of the site is consistent with the available—albeit still provisional—archaeological record from Qumran and supports the presence of a religious community there. At the same time, it revises earlier interpretations by envisioning this community as geographically less isolated and economically more open. Partial integration into the regional Judaeen economy does not contradict sectarian criticism of that economy; rather, it helps explain such criticism, insofar as the institutions being criticized represented genuine centers of power against which the community sought to define its own identity (Murphy, 2002, p. 360).

In this context, Khirbet Qumran should be understood not merely as an archaeological site where the Dead Sea Scrolls were discovered, but as a unique field of inquiry in the history of religions, within which the relationships among texts, community, ritual discipline, and sacred space in Second Temple Judaism can be examined together. The Qumran corpus demonstrates that Judaism during this period did not constitute a centralized and homogeneous religious tradition; rather, it exhibited a pluralistic religious landscape shaped by sectarian affiliations, apocalyptic expectations, interpretations of sacred scripture, and communal regulations. Consequently, Qumran studies make an important contribution not only to archaeology and biblical studies, but also to our understanding of the historical formation of Jewish religious identity, the development of early Jewish sectarianism, and the transformation of the authority of sacred texts.

Çölün Hafızasında Yankılanan Metinler: Khirbet Qumran Arkeolojisi, Tarihsel ve Dinsel Bağlamı

Giriş

Sessizliğin arkeolojisi yapılabilir mi? Bu sorunun belki de en önemli cevaplarından birisi, sessizliğin hafızasını içinde barındıran çöllerdir (Fig. 1-2). Çöller tarih boyunca çobanların, bedevilerin, tacirlerin, kervanların, askeri seferlerin, vs. uğrak yeri olmuştur. İçinde büyük ve gizemli bir tarihi saklayan çöl, aynı zamanda Amarna mektuplarının da (Yılmaz&Kılıç, 2020) buluntu yeridir. Bilim, herhangi bir teorinin aynı deneysel koşullar altında tekrarlanabilir olması gerektiği ve bu özelliğe sahip bir teorinin, test edildiğinde ilgili bulguları öngöreceği ilkesine göre çalışır (Feather, 2012, s. 45). Bu nedenle keşif yoluyla bulunması nedeniyle, konumuzun ana hatlarını teşkil eden Khirbet Qumran yazıtlarının keşfi de, Amarna mektupları ile benzerlikler gösterir. Khirbet Qumran Kütüphanesi, çölün kurak bağrında iki bin yıl boyunca saklı kalan sessiz çılgılığıyla, insanlığın ortak kültürel ve dini mirasının en kıymetli, en sarsıcı ve en büyüleyici sayfalarından biri olmayı sürdürmektedir (Vermes, 1999, s. 15).

Fig. 1-2. Yahudi Çölü'nde Arka planda Ölü Deniz (Lut Gölü) ve 4. Mağara. Tomarların bulunduğu Khirbet Qumran bölgesi yakındadır (Lelievre, Snyder&King, 2004; Campbell, 1998, s. 86).

Genellikle çölleri, muhtemelen silüet hâlinde bir palmye ağacının işaret ettiği uzak bir vahanın bulunduğu, uçsuz bucaksız ve kalıcı sıcak kum alanları olarak gözümüzde canlandırırız (Fig. 3-4). Ancak gerçekte dünyadaki çöller; yaş, yer şekilleri, istikrar, yüzey özellikleri, sıcaklık, flora, fauna ve kültür bakımından büyük farklılıklar gösterir, öyle ki basmakalıp düşüncelerimiz çok az

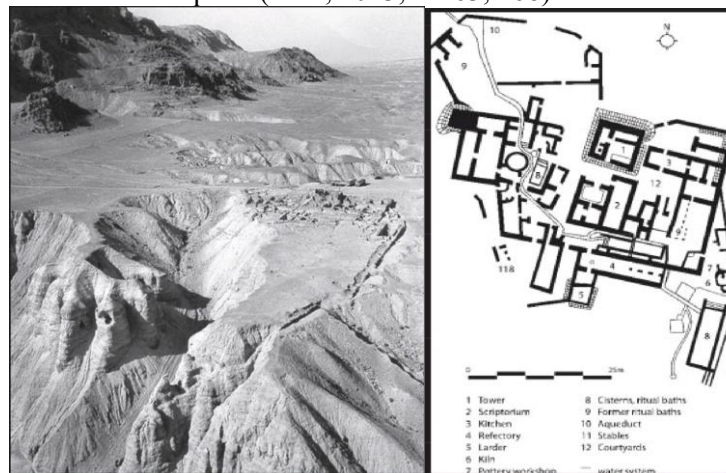
sayıdaki çöl bölgesi için geçerlidir. Zihnimizdeki çöl resmine, dünyanın en büyük çölü olan Antarktika'yı dahil bile etmeyebiliriz (Haynes, 2013, s. 11).

Fig. 3-4. Ölü Deniz parşömenlerinin/tomarlarının keşfedildiği Khirbet Qumran yakınlarındaki mağaralar ve 4. Mağara (Steiner, 2019: 9; Magness, 2012, s. 113).

Genellikle çöl karakterine sahip olduğu düşünülen bir arazide (Fig. 5-6) tarım ve sanayiden bahsetmek paradoksal görünebilir (De Vaux, 1973, s. 84). Fiziksel coğrafya ile kutsal hafızada kurulan mekânsal tasavvur her zaman birebir örtüşmemekte; ancak modern çatışmalar çoğu zaman tam da bu sembolik coğrafya üzerinden anlamlandırılmaktadır (Açıkgöz, 2026, s. 1944). Ancak Braudel'e göre (2015, s. 19) çöl garip bir âlemdir, Afrika'nın derinliklerini ve göçebe yaşamın canlılığını alıp kıyılara kadar uzatır. Bunlar, dağlık yörelerindeki hiç benzemeyen yaşam biçimleridir. Çöl, Akdeniz'le çatışan ve hiç bıkmadan onun yerini almak isteyen başka bir Akdeniz'dir. Bu ikili oyunu doğa daha başlangıçta düzenlemiş, belki de onları doğuştan birbirine düşman etmiştir. Ancak tarih, tıpkı denizin suyla tuza kaynaştırması gibi, farklı öğelerin kaynaşmalarını sağlar. Dolayısıyla bu anlamda çöllere, insanları, nesneleri ve faaliyetleri belirli yerlere atayan ve bunu yaparken de bu insanlar, nesneler ve faaliyetlerle ilişkili hareketliliği ve normları düzenlemek için mekânsal bir strateji oluşturan bölgeselliğin tezahürleridir. Bu nedenle bölgesellik, toprak üzerindeki haklı mülkiyet konusunda devam eden bir müzakereyi tetikleyerek bir sosyal kontrol mekanizması görevi görür (Diener&Hagen, 2012, s. 30).

Fig. 5-6. Khirbet Qumran yerleşimi ve solunda parşömenlerin bulunduğu mağaralar ve yerleşim planı (Flint, 2013, s. 163, 168).

Örneğin, İlahi vahye bir alternatif olarak, tek tanrılı dinlerin çöl kökenleri için çeşitli görüşler önerilmiştir. Geniş, tek renkli bir gökyüzünün altındaki çöl manzarası, tek bir yaratıcının eseri olan

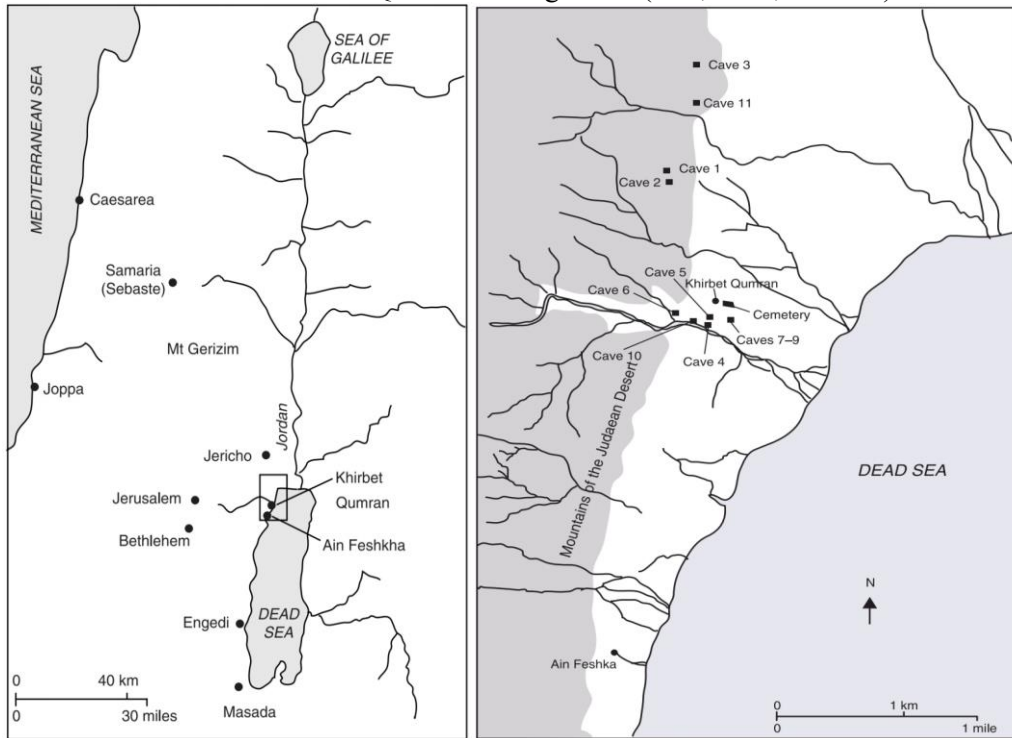
bütünleşmiş bir dünyayı akla getirebilir. Tarihsel olarak Hristiyanlık ve İslam, Arap Çölü'ndeki bir grup Semitik göçebenin dini olarak ortaya çıkan Yahudilik ile ortak bir kökü paylaşır. İbrani Kutsal Kitabı peygamberleri sadece çölden gelmekle kalmamış; dirençli hükümdarlar ve yoldan çıkmış halkla yüzleşmeden önce manevi pusulalarını sıfırlamak için periyodik olarak oraya geri dönmüşlerdir. Çölde konaklamak, tıpkı oruç tutmak ve dua etmenin İsrailoğullarının çöldeki zamanının sembolik hatırlatıcıları olması gibi, peygamberlik için neredeyse zorunlu bir ön koşul haline gelmiştir. Çöl ile ölüm, toprak ile hayat ve düzen arasında güçlü sembolik karşıtlıklar; vaat edilmiş toprağın kozmik ve ritüel bir son ufuk olarak işlendiğini ortaya koymaktadır. Bu yüzden toprak, Yahudi dini hafızasında yalnız kaybedilen ve geri dönecek ülke değil; ilahi düzenin yeryüzündeki karşılığı olarak da düşünülmektedir. Özellikle İbrahim'le kurulan ahit, toprağı yalnızca yaşanacak bir ülke değil, Tanrı ile topluluk arasındaki ilişkinin tarihsel ve mekânsal tezahürü haline getirir. Nitekim Tekvin 12:1-3'te İbrahim'e gösterilecek ülkeye gitmesi emredilirken, Tekvin 15:18-21 ve Tekvin 17:7-8'de toprak vaadi ahdin kalıcı unsurlarından biri olarak yeniden teyit edilmektedir. Böylece toprak, Yahudi dini hafızasında yalnız bir yaşam alanı değil, ahdin görünürleştiği kutsal bir ufuk haline gelmektedir. Bu yönüyle kutsal toprak, yalnız coğrafi bir alan değil, tarihsel hafıza, ahit ve topluluk kimliğiyle iç içe geçmiş bir sembolik düzen olarak işlemektedir. Bu bağlamda De Vaux (1973), MÖ 2. yüzyılın ortalarında bir grup insanın Khirbet Qumran'a gelip oraya yerleştiğine inanıyordu. Bu grup insan, Essenilerin Qumran topluluğudur. MÖ 2. yüzyılda, Esseniler olarak bilinen bir grup Yahudi, Kudüs'ten çöle taşınmayı seçmiştir, muhtemelen çilecilik, gönüllü yoksulluk, aşırı temizlik, katı beslenme kuralları ve dünyevi zevklerden uzak durma dürtüsüyle Qumran'a gitmişlerdir (Açıkgöz, 2026, s. 1935-6; Lim, 2005, s. 31; Haynes, 2013, s. 110-113).

Tevrat'ta ahit, yalnızca Tanrı ile birey arasındaki metafizik bir bağlılık olarak değil, topluluğun dini kimliğini, kutsallık bilincini ve tarihsel sorumluluğunu kuran temel ilke olarak da görünür. Nitekim Çıkış 19:5-6'da İsrailoğulları, ahde bağlı kalmaları şartıyla “bütün halklar içinde özel mülk”, “kâhinler krallığı” ve “kutsal millet” olarak tanımlanır. Bu ifade, dini topluluğun kendisini sıradan bir etnik birlikten ziyade Tanrı'ya adanmış, ayrıştırılmış ve normatif yükümlülüklerle kuşatılmış bir cemaat olarak görmesinin teolojik zeminini oluşturur. Benzer şekilde Levililer 11:44-45'te yer alan “kutsal olun” çağrısı, kutsallığın yalnız inanç düzeyinde değil, bedensel temizlik, gündelik pratikler ve ritüel saflık üzerinden de inşa edildiğini göstermektedir. Bu çerçevede Qumran topluluğunun temizlik, ayrışma, disiplin ve cemaat merkezli dini hayatı, Tevrat'taki ahit, kutsallık ve ritüel saflık ilkeleriyle birlikte okunduğunda dinler tarihi bakımından daha anlaşılır hale gelmektedir (Çıkış 19:5-6; Levililer 11:44-45).

Qumran-Esseni hipotezi, bilindiği üzere, Ölü Deniz parşömenlerinin kökenini açıklamak için hala kullanılan modeldir, ancak sorunsuz değildir. Yıllar içinde, teorinin bir veya daha fazla yönünü sorgulamak için alternatif görüşler öne sürülmüştür. Bununla birlikte, Qumran-Esseni hipotezi en akla yatkın olanı olmaya devam etmektedir. Roland de Vaux'a göre Ia, Ib ve II dönemlerinin toplumsal evresi, arkeolojik alanın Esseniler tarafından yerleşimine karşılık gelmektedir. Başlangıçta oraya sadece birkaç Esseni yerleşmişti, ancak MÖ 100 yılına gelindiğinde topluluk yeni üyelerin yeni kurulan gruba katılmasıyla genişlemişti. Bu topluluk, deprem ve yangından sonraki otuz yıllık bir kesinti dışında, sonraki iki yüz yıl boyunca aşağı yukarı sürekli olarak varlığını sürdürmüştür. Burada sormak istediğimiz soru şu: Essenilerin orada yaşadığı nereden biliniyordu? (Lim, 2005, s. 58-59). Esseniler, özellikle Philo (MÖ 25-MS 50), Pliny (MS 23-79) ve Josephus (MS 37-100) tarafından yazılan eserlerde olmak üzere, klasik kaynaklarda anlatılmaktadır (Lim, 2005, s. 59). Essenilerin Khirbet Qumran'da veya en azından Ölü Deniz'in kuzeybatı kıyılarında yaşadığına dair en önemli kanıt, Romalı bir asker ve yazar olan Yaşlı Pliny (MS 23-MS 79), tarafından yazılmış bir paragraftır (Lim, 2005, s. 60).

Khirbet Qumran, Ölü Deniz kıyılarının yaklaşık 1 km batısında yer alan, harabeleri olan bir yerleşim yerinin adıdır (Harita 1-2). Bu noktada, kayalık uçurumlar ve kıyı ovası arasında, deniz kıyısına paralel uzanan alçak bir kireçtaşı platosu üzerinde yer almaktadır. Khirbet Qumran, bu kireçtaşı platosunun bir çıkıntısı üzerinde yer almaktadır. Güneyde, Qumran Vadisi'nin dik yamaçlarıyla, kuzey ve batıda ise vadilerle sınırlıdır. Kireçtaşının sadece dar bir boynu, çıkıntıyı platonun ana kısmına bağlar. Doğuya doğru arazi oldukça dik bir şekilde alçalır ve burada yerleşime çıkan eski bir yolun izleri keşfedilmiştir. Kazılardan önce, kalıntı olarak kabul edilen tek şey, bazı taş yığınları ve neredeyse tamamen dolmuş bir sarnıçtı. Harabelerin doğusunda ve eğimli arazinin üzerinde geniş bir mezarlık bulunur (De Vaux, 1973, s. 1).

Harita 1-2. Khirbet Qumran ve mağaraları (Lim, 2005, s. 28-29).

Bugün Qumran araştırmaları, ilk yıllardaki kısır ideolojik ve teolojik tartışmaların ötesine geçerek tamamen disiplinler arası bir bilim dalı haline gelmiştir. Metinlerin incelenmesinde artık paleografi (eski yazı bilimi) ve filolojinin (dil bilimi) yanı sıra; derilerin orijinini belirlemek için DNA analizleri, mürekkebin kimyasal yapısını çözmek için parçacık hızlandırıcı teknolojiler ve kayıp kelimeleri tamamlamak için yapay zekâ algoritmaları kullanılmaktadır (Vermes, 1999, s. 8).

Khirbet Qumran'ın dinler tarihi açısından önemi, yalnızca Ölü Deniz Parşömenlerinin keşfedildiği arkeolojik bir alan olmasından değil, İkinci Tapınak dönemi Yahudiliğinde metin, cemaat, ritüel disiplin, mezhep aidiyeti ve kutsal mekân tasavvurunun aynı tarihsel bağlam içinde izlenebilmesine imkân vermesinden kaynaklanmaktadır. Qumran literatürü, Yahudiliğin geç antik döneme geçiş sürecinde tekil ve homojen bir dini yapıdan ziyade, farklı metinsel geleneklerin, apokaliptik beklentilerin, cemaat kurallarının ve kutsal metin otoritesine ilişkin çoğul yorumların varlığını göstermektedir. Bu nedenle Qumran, yalnızca arkeoloji veya kutsal metin araştırmaları için değil, dinler tarihi bakımından da erken Yahudi mezhepçiliği, kutsal metinlerin aktarımı ve dini toplulukların mekânla kurduğu ilişkinin anlaşılması açısından merkezi bir inceleme alanıdır. Bu

çalışma da Khirbet Qumran'ı, arkeolojik kalıntılar ile metinsel miras arasındaki ilişkiyi birlikte değerlendiren; Qumran-Esseni hipotezi, parşömenlerin keşfi ve yerleşimin tarihsel bağlamını dinler tarihi perspektifinden yorumlayan nitel bir literatür incelemesi olarak konumlandırmaktadır.

1. Araştırmaların Tarihçesi

19. ve 20. yüzyılın ilk yarısında, bilim insanları esas olarak Ölü Deniz'in (Lut Gölü) benzersiz coğrafi özelliklerini keşfetmeye ilgi duymuşlardır. İlk yüzey araştırmaları F. de Saulcy (1853), V. Guérin (1869) ile Conder ve Kitchener (1881–1883) tarafından gerçekleştirilirken; Yahudi Çölü'ndeki ve Eriha (Jericho) Vadisi'ndeki manastır kalıntıları Tobler (1853–1854), Schick (1877) ve J. L. Federlin (1902–1904) tarafından kaydedilmiştir (Schiffman&VanderKam, 2000, s. 57).

Yerleşkenin ve yakındaki tesislerin ikinci bir kazısı, “Parşömen Operasyonu” kapsamında Kasım 1993 ortasından Ocak 1994'e kadar gerçekleşmiş; bu kez İsrail Eski Eserler Kurumu adına Amir Drori ve Yitzhak Magen tarafından yönetilmiştir. Yerleşkenin üçüncü bir kazısı ise 1996 yılında Güney Florida Üniversitesi'nden James F. Strange tarafından gerçekleştirilmiştir. Mağaralar, yukarıda belirtilen seferler sırasında 1949'dan 1956'ya kadar De Vaux tarafından, 1983'ten 1987'ye kadar Joseph Patrich ve Yigael Yadin tarafından, 1993–1994'te “Parşömen Operasyonu” sırasında ve son olarak 1995–1996'da Bar-Ilan Üniversitesi, İsrail Müzesi ve İsrail Keşif Derneği'nin himayesinde Hanan Eshel ve Magen Broshi tarafından kazılmıştır. Mezarlık, tıpkı yerleşke gibi üç aşamada incelenmiştir: bir mezar 1873'te Charles S. Clermont-Ganneau tarafından kazılmış; 41 mezardan 43 iskelet 1949 ile 1956 yılları arasında de Vaux tarafından çıkarılmış ve 10 mezardaki 11 iskelet 1966 ile 1967 yılları arasında Steckoll tarafından incelenmiştir. Yerleşke ve mağaralardaki çalışmaların yanı sıra, Ölü Deniz bölgesindeki yüzey araştırmaları ve kazılar; 'Ein Feshka, 'Ein el-Ghuweir, Hiam el-Sagha, Qumran'ın yukarıdaki platoda yer alan Buqei'a bölgesi, Eriha (Jericho) ve Kudüs'te Qumran ile ilgili kanıtlar sağlamıştır (Murphy, 2002, s. 294).

1951 ile 1956 yılları arasında, Kudüs'teki École Biblique (İncil Okulu) ve Ürdün Eski Eserler Dairesi'nin iş birliğiyle, Rahip Roland de Vaux başkanlığında Khirbet Qumran harabelerinde düzenli olarak yürütülen arkeolojik kazılar, harabelerin, parşömenlerin saklandığı mağaralarla doğrudan bağlantılı olduğunu ve buranın bir zamanlar parşömenleri yazan ya da koruyan topluluğun merkez üssü olduğunu kesin olarak kanıtlamıştır. Aynı dönemde bedeviler ve arkeologlar arasında çöldeki mağaraları bulma yarışı hız kesmeden sürmüştür. Bu büyük arayış, 1952 yılında en verimli sonuçlarından birini vermiş ve topluluk merkezinin hemen yakınındaki dik falezlerde 4. Mağara (4Q) keşfedilmiştir. Bu mağara, binlerce küçük parçaya ayrılmış yüzlerce el yazması barındırıyordu ve adeta Qumran kütüphanesinin ana kalbini oluşturuyordu. 1956 yılına gelindiğinde, toplamda 11 farklı mağarada el yazması kalıntılarına ulaşılmıştır (Vermes, 1999, s. 2). Son mağara olan Mağara 11, 1956 yılının başlarında Bedeviler tarafından keşfedilmiştir. Bu mağara; tamamı Kral Davud'a atfedilen kanonik (kutsal kitap listesinde yer alan) ve kanonik olmayan mezmurlardan (ilahilerden) oluşan bir koleksiyon, Kutsal Kitap'ın Eyüp (Job) bölümünün Aramice bir tefsiri ve Eski İbranice ile yazılmış bir Levililer (Leviticus) kopyası da dahil olmak üzere birkaç uzun metin barındırıyordu (Campbell, 1998, s. 7).

Qumran metnlerinin iki bin yıl boyunca mağaralarda bozulmadan kalabilmesi, sadece çöl ikliminin olağanüstü kuraklığıyla açıklanamaz; bu durum aynı zamanda metnlerin yazıldığı materyallerin kalitesi ve saklanma biçimleriyle de doğrudan ilişkilidir. Sonuçta 1947 ile 1956 yılları arasındaki bu yoğun keşif dönemi, kutsal metnlerin araştırılmasında yepyeni bir çağ açmıştır. Keşfedilen 11 mağaradan elde edilen metnlerin büyük bir kısmı deri üzerine, küçük bir kısmı ise parşömen ve papirüslere yazılmıştır. Kütüphanedeki el yazmalarının çok büyük bir kısmı —yaklaşık % 90'ı— özenle işlenmiş hayvan derileri (parşömen ve daha ince olan parşömen türü vellum) üzerine yazılmıştır. Bu derilerin çoğunlukla keçi, koyun, nadiren de ceylan derisinden üretildiği, yapılan laboratuvar analizleriyle kesinleşmiştir. Koleksiyonun geri kalan kısmında ise papirüs yaprakları kullanılmıştır. Nil Deltası'ndan ithal edilen papirüsler, genellikle daha az maliyetli oldukları için

topluluğun günlük yazışmalarında, geçici kayıtlarında veya daha az önem atfedilen edebi metinlerinde tercih edilmiştir. Ancak tüm bu deri ve papirüs arşivinin ötesinde, materyal yapısı bakımından tamamen benzersiz ve sıra dışı olan tek bir belge vardır: Bakır Parşömen (Copper Scroll). Mağara'da bulunan bu benzersiz belge (Fig. 7), organik bir malzemeye değil, neredeyse tamamen saf bakırdan oluşan metal bir levha üzerine metal kazıma aletleriyle yazılmıştır. Zamanla oksitlenerek tamamen sertleşen ve açılması imkânsız hale gelen bu metal rulo, 1950'li yıllarda Manchester'da özel bir teknolojiyle şeritler halinde kesilerek okunabilmiştir. Diğer tüm parşömenlerin aksine dinsel veya edebi bir içerik taşımayan bu metal levha; Filistin topraklarının dört bir yanına gizlenmiş, tonlarca altın ve gümüşten oluşan muazzam bir hazinenin haritasını ve dökümünü içeren şifreli bir kılavuz olduğu düşünülmektedir (Vermes, 1999, s. 18).

Bakır Tomar'ın metni, 100 tondan fazla altın, gümüş, tomarlar ve rahiplere ait eşyaların sözde saklandığı yaklaşık 64 konumdan bahsetmektedir. Bu cazip hazine listesi, metnin amacının ne olduğu (gerçek mi yoksa kurgu mu olduğu) ve gizli hazinenin nerede bulunabileceği konusundaki teorilerinde ikiye bölünen birçok akademisyenin kafasını karıştırmıştır (Kohn, 2007, s. 62).

Fig. 7. 3Q15 (Kohn, 2007, s. 63).

Ancak bu heyecan verici keşiflerin ardından, parşömenlerin yayına hazırlanması süreci uzun ve sancılı bir döneme girmiştir. Özellikle 4. Mağara'dan çıkarılan ve adeta bir yapbozun binlerce küçük parçası gibi birbirine karışmış olan el yazması fragmanlarının tasnif edilmesi, temizlenmesi ve deşifre edilmesi görevi, uluslararası bir uzmanlar komitesine devredilmiştir. Bu küçük ekip, metinlerin üzerindeki tekeli uzun yıllar boyunca korumuş ancak bu durum akademik dünyada ciddi huzursuzluklara yol açmıştır (Vermes, 1999, s. 2).

2. Ölü Deniz Yazıtlarının Keşfi

Ölü Deniz Parşömenlerinin 1947 yılında bir Bedevi çobanın tesadüfi keşfiyle başlayan hikâyesi, bugün insanlık tarihinin en büyük arkeolojik serüvenlerinden birisi olarak tescillenmiştir. 1947 yılının başlarında, Ta'amireh Bedevi kabilesinden üç genç çoban Ain Feshkha pınarlarının yakınlarındaydı. Khirbet Qumran'ın yaklaşık 2 mil güneyindeki bu bölge, Ölü Deniz'in batı kıyısı ile Yahudi tepelerinin kenarını belirleyen uçurumlar arasında uzanan dar kıyı ovasında yer almaktadır (Campbell, 1998, s. 2). Qumran mağaralarından çıkarılan her bir el yazması fragmanı, zamanın acımasızlığına karşı direnerek günümüze ulaşmış kadim birer tanık niteliğindedir. Bu keşifler, sadece Kutsal Kitap metnlerinin kökenlerine inen tarihsel bir köprü kurmakla kalmamış, aynı zamanda tek tanrılı dinlerin şekillendiği o en kritik tarihsel kesiti, yani İkinci Tapınak döneminin fırtınalı sosyodini atmosferini tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermiştir (Vermes, 1999, s. 15).

"Ölü Deniz Parşömenleri" terimi günümüzde biri geniş, diğeri dar olmak üzere iki anlamda kullanılmaktadır. Geniş anlamda bu terim; bizzat Ölü Deniz'den çıkarılmamış, ancak 1947 ile 1963 yılları arasında o denizin kuzeybatı kıyısı boyunca uzanan çeşitli bölgelerdeki birçok mağarada keşfedilen ve hatta Mısır'daki Eski Kahire Genizası'ndan (Sinagog deposu) çıkan, onlarla ilişkili metinleri ifade eder. Bu "parşömenler" bazen eksiksizdir, ancak çoğu kabaca MÖ 4. yüzyıl ile MS 8. yüzyıl arasına tarihlenen parçalı metinler veya belgelerdir. Dar anlamda ise bu terim, Vadi Qumran

bölgesindeki 11 mağarada bulunan metinleri ifade eder ve bu yönüyle "Qumran Parşömenleri" ile eş anlamlıdır; bunlar da üç kategoriye ayrılır: Kutsal Kitap metinleri, mezhepsel (tarikat) metinler ve İkinci Tapınak dönemine ait Yahudi edebiyatı metinleri (Fitzmyer, 2008, s. viii).

Mağara 1, aralarında çok sayıda büyük ölçüde ve kısmen bozulmamış tomarın da bulunduğu yaklaşık 80 el yazması barındırıyordu. Mağara 2'de 33 el yazması kalıntısı bulunmuştur. Mağara 3, aralarında benzersiz Bakır Tomar'ın da [Copper Scroll] bulunduğu 15 el yazması içeriyordu. Mağara 4, neredeyse 700 el yazmasına ve hatta belki de daha fazlasına ulaşan açık ara en büyük el yazması sayısını vermesiyle öne çıkmaktadır. Mağara 5, 25 el yazmasını açığa çıkarırken; Mağara 6'da, nispeten büyük bir kısmı papirüs olan 31 el yazması bulunmuştur. Mağara 7, tamamı papirüs üzerine ve Grekçe yazılmış 19 el yazmasının kalıntılarını içeriyordu. Ayrıca bazı mağaralarda (4, 6, 7, 8 ve 10), Qumran yerleşiminden elde edilen yazıtlı malzemelerle karşılaştırılabilecek az sayıda yazıtlı çanak çömlek (ostrakon) ve çömlek parçaları bulunmuştur. Mağara 8 yalnızca 5 el yazmasının kalıntılarını içeriyordu. Mağara 9, İbranice ve Aramice üç satırlık kalıntılardan oluşan, üzerinde birkaç harf bulunan küçük bir papirüs parçasından fazlasını vermedi; Mağara 10 ise yalnızca iki harf kalıntısı içeren tek bir çanak çömlek parçası barındırıyordu. Bu iki mağara, el yazması saklama yeri olarak neredeyse hiç nitelendirilemez. Son olarak Mağara 11'de, tıpkı Mağara 1'de olduğu gibi aralarında bir avuç büyük ölçüde bozulmamış tomarın bulunduğu 31 el yazması bulunmuştur (Popović, 2019, s. 39).

Bilim insanları iki tür mağara arasında ayrım yaparlar: sert kireçtaşı kayalıklarındaki doğal mağaralar (Mağara 1, 2, 3, 6 ve 11) ve Antik Çağ'da, Qumran yerleşiminin de üzerinde bulunduğu marn sekisinde yapılmış yapay mağaralar (Mağara 4, 5, 7, 8, 9 ve 10). Yapay mağaraların bazılarının ikametgâh olarak kullanıldığı, doğal mağaraların ise kullanılmadığı sıklıkla söylenir (Popović, 2019: 41). Özellikle Mağara 1 ve 3'ten arkeologlar; çeşitli mağaralarda, çeşitli miktarlarda sürahi, tabak, kâse ve hatta birkaç pişirme kabı gibi ev tipi çömlek kalıntıları bulmuşlardır (Popović, 2019, s. 42).

Ölü Deniz Parşömenlerinin akademik dünyada yarattığı büyük devrim, sadece taşıdıkları teolojik mesajlarla sınırlı değildir. Bu metinler, aynı zamanda Sami dillerinin ve antik yazı türlerinin evrimini inceleyen dil bilimciler (filologlar) ve paleograflar için tarihin en zengin laboratuvarını sunmaktadır. Mağaralarda bulunan el yazmalarının dilsel dağılımı incelendiğinde, İkinci Tapınak dönemi Filistin coğrafyasında konuşulan ve yazılan dillerin ne kadar katmanlı bir yapıya sahip olduğu açıkça görülmektedir. Kütüphanedeki metinlerin ezici bir çoğunluğu —yaklaşık % 85'i— antik İbranice ile kaleme alınmıştır. Koleksiyonun geri kalan yaklaşık % 15'lik dilimini ise Aramice metinler oluşturmaktadır. Bunların yanı sıra, az sayıda da olsa papirüs üzerine yazılmış Eski Yunanca metin parçalarına da rastlanmıştır (özellikle 7. Mağara'da) (Vermes, 1999, s. 16).

Bu doğrultuda Ölü Deniz Parşömenleri; İbranice, Aramice ve Grekçe (Eski Yunanca) yazılmış, yaklaşık 900 adet antik Yahudi el yazmalarından oluşan benzersiz bir koleksiyona verilen isimdir (Fig. 8). Mağaralarda bulunan parşömenlerin sayısının 900 civarında oluşu, parşömenlerin külliyyatının doğasından kaynaklanmaktadır. Tek bir, eksiksiz parşömen yoktur. Geriye kalanlar orijinal parşömenlerin parçalarıdır. Bazıları orijinal, hasar görmemiş metnin önemli kısımlarını içerir. Yaklaşık 25.000 parça fragman vardır (Lim, 2005, s. 32). Birçok önemli metin erkenden yayımlanmış olsa da, konuyla ilgili akademisyenlerin çoğunun tüm derleme üzerinde kısıtlamasız erişim sağlaması ancak 1991 sonlarında yeni materyallerin gün yüzüne çıkmasından sonra mümkün olmuştur (Campbell, 1998, s. 1). Keşiflerin başlangıcından bu yana geçen onlarca yıl, bu muazzam kütüphanenin içeriğini net bir şekilde sınıflandırmamıza olanak tanımıştır. 11 mağaradan çıkarılan yaklaşık 900 farklı el yazması, bütüncül bir yaklaşımla incelendiğinde üç ana kategoriye ayrılmaktadır. Bu edebi mirası doğru analiz etmek, hem İsa dönemi Filistin dünyasını hem de modern kutsal kitap metinlerinin geçirdiği tarihsel evrimi anlamının tek yoludur. İlk büyük kategori, Kutsal Kitap (Eski Ahit / Tevrat) Metinleridir. İkinci kategori, Apokrif ve Pseudepigrapha (Kutsal Kitap Listesine Alınmamış Din Dışı Metinler) olarak adlandırılan eserlerdir. Üçüncü ve en özgün kategori

ise Topluluk Metinleridir (Sektaryen Metinler). Bu üç edebi kategorinin derinlemesine incelenmesi, modern Kutsal Kitap tekstüel eleştirisi (metin tenkidi) için devrim niteliğinde sonuçlar doğurmuştur. Qumran keşiflerinden önce, elimizdeki en eski eksiksiz İbranice Kutsal Kitap metni, milattan sonra 10. yüzyıla ait olan "Halep Kodeksi" (Aleppo Codex) ve "Leningrad Kodeksi" idi. Qumran metinleri ise bizi doğrudan MÖ 3. yüzyıl ile MS 1. yüzyıl arasındaki döneme götürerek, metin tarihini bir anda bin yıl geriye çekmiştir (Vermes, 1999, s. 9-10).

Fig. 8. Ölü Deniz Parşömenlerinin sergilendiği İsrail Müzesi'ndeki Kitap Mabedi (Lim, 2005: 10).

Khirbet Qumran yakınlarındaki mağaralarda bulunan antik el yazmaları, çoğu zaman çok önemli bir arkeolojik keşif olarak nitelendirilmiştir. Ölü Deniz Parşömenleri, her şeyden önce, İkinci Tapınak Dönemi Yahudiliği ve mezhepçilik hakkında bize anlattıkları açısından önemlidir. Essenilerle ilişkili ve erken dönem Hristiyan gruplarıyla da karşılaştırılabilir olan bir veya daha fazla Yahudi mezhebinin düşünce ve inançlarına dair içeriden bir bakış açısı sunarlar. Başlıca önemi tarihseldir, çünkü günümüzde Essenilerden hiçbiri hayatta kalmamıştır, ancak bazı çağdaş Yeni Çağ grupları, onların mezhepsel düşüncelerinden ilham almaktadır (Lim, 2005, s. 117-118). Parşömenlerin arkasındaki bu radikal topluluğun kim olduğu sorusu, keşiflerin ilk gününden itibaren araştırmacıların zihnini en çok meşgul eden konulardan biri olmuştur. Metinlerdeki ipuçları ile antik tarihçiler Flavius Josephus, İskenderiyeli Philo ve Yaşlı Plinius'un aktardığı bilgiler bir araya getirildiğinde, akademik dünyada ezici bir çoğunluk bu grubun Esseniler (Essenes) adıyla bilinen münzevi Yahudi mezhebi olduğu görüşünde birleşmiştir (Vermes, 1999, s. 11).

Khirbet Qumran'dan elde edilen Bibilical metinleri, MÖ 250 ile MS 100 yılları arasındaki tarihin kritik bir dönüm noktasında İncil metinlerinin aktarımına ışık tutmaktadır. Bize İncil'in standartlaştırılmasından önce nasıl olduğunu anlatırlar. Qumran parşömenleri, Kutsal Kitap metninin sabitlenmesinden önceki akışkanlığına ve 'kanon' veya yetkili metinlerin incelenmesine eşî benzeri görülmemiş bir bakış açısı sunmaktadır (Lim, 2005, s. 41).

Qumran'da bulunan ilk 7 Ölü Deniz parşömeni, başka hiçbir yerde rastlanmayan, kavanozların içinde keşfedilmiştir. Doğrudan yerde duran diğer parşömenlere kıyasla çok daha iyi durumdadırlar. Bu büyük kaplar sadece mağaralarda değil, aynı zamanda Qumran mezhebinin yerleşim yeri kalıntılarında da bulunmuştur; bu durum, ikisi arasında akla yatkın bir bağ olduğuna işaret etmektedir (Lelievre, Snyder&King, 2004, s. 20).

Parşömenlerin hikâyesi iyi bilinmektedir. Yorumcular sıklıkla bu parşömenlerin Eski Ahit'in Masoretik Metni'nin (MT) güvenilirliğini kanıtladığını savunurlar. Diğerleri ise tam tersini, yani parşömenlerin üretildiği dönemde Eski Ahit metninin büyük bir değişkenlik (akışkanlık) içinde olduğunu kanıtladığını iddia eder (Washburn, 2003, s. 2). Khirbet Qumran'ın güneyindeki En Feshkha'da, Muhammed Ahmed el-Hamed ('edh-Dhib') isimli çoban tarafından Ölü Deniz Parşömenlerinin 1947'deki keşiflerinden ve özellikle de kalan (Vermes, 1999, s. 1; Magness, 2012, s. 108; Elledge, 2005, s. 2-3), düzenlenmemiş parşömenlerin tamamının dünyaya açıklandığı 1991 yılından bu yana, popülerden teknik olana kadar çok sayıda yayın ortaya çıkmıştır. Bu yazıtlar

doğrultusunda, MÖ 200 ile MS 70 yılları arasındaki Yahudi tarihi ve düşüncesinin geleneksel ve uzmanlık alanlarına yönelik çalışmaları, Khirbet Qumran arkeolojisi adı altında (parşömenlerin bulunduğu bölge), paleografi ('eski el yazısının incelenmesi'), metin eleştirisi, filoloji, dilbilim alanında incelenmiştir (Lim, 2005, s. 1, 20).

Bu durum, Qumran parşömenlerinin Tevrat'ın metinsel bütünlüğü bakımından iki yönlü bir önem taşıdığını göstermektedir. Bir yandan Qumran'da bulunan Kutsal Kitap metinleri, daha sonraki Masoretik gelenekle birçok noktada dikkat çekici bir süreklilik sergileyerek Tevrat metninin ana omurgasının erken dönemlerden itibaren korunduğunu ortaya koymaktadır. Diğer yandan bazı nüsha farklılıkları, İkinci Tapınak döneminde Tevrat metninin tek ve tamamen sabit bir biçimden ziyade, proto-Masoretik, Septuaginta'ya yakın ve Samirî geleneğe yaklaşan farklı metinsel hatlar içinde aktarıldığını göstermektedir. Bu nedenle Qumran buluntuları, Tevrat'ın tarihsel aktarımını ne mutlak değişmezlik ne de metinsel dağınıklık üzerinden okumaya imkân verir; aksine metinsel süreklilik ile erken dönem varyant çeşitliliğinin birlikte değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koyar (Tov, 2012; Ulrich, 1999).

Tek tek parşömenlere üç şekilde atıfta bulunulur: örneğin, Yaratılış Apokrifası veya Savaş Parşömeni gibi isimleriyle; 4Q285 gibi sembollerıyla: 4 = Mağara 4; Q = Qumran; ve 285 = envanter numara; veya kısa bir açıklayıcı başlıkla, 4QJer': Jer = Yeremya ve üst simge b, mağaradan çıkan İncil kitabının ikinci kopyasıdır. Parşömenler ayrıca PAM (= Filistin Arkeoloji Müzesi) veya SB (= Kitap Mabedi) numarasıyla da belirtilebilir, ancak bu kullanım editörlerle sınırlıdır. Parşömenlerin neredeyse tamamında bu üç kataloglama referansı bulunur; Topluluk Kuralı, Habakkuk Pesher, Yaratılış Apokrifası ve Büyük İşaya Parşömeni, envanter numarası bulunmayan önemli istisnalardır (Lim, 2005, s. 38-39).

Qumran'da karşımıza çıkan yazılar temel olarak üç ana paleografik evreye ayrılır:

Arkaik (Arkaik Hasmonay) Dönemi (MÖ 250–150): Kütüphanedeki en eski el yazmalarını içerir. Yazı karakterleri daha köşeli ve hantaldır.

Hasmonay Dönemi (MÖ 150–30): Topluluğun çöle yerleştiği ilk evrelere denk gelir. Yazıda standardizasyon ve akıcılık artmaya başlamıştır.

Herodian Dönemi (MÖ 30 – MS 68): Koleksiyonun en geniş kısmını oluşturan, yazının en olgun ve zarif formuna ulaştığı, "kare yazı" (asuri yazı) formunun tamamen oturduğu dönemdir. Bu üç ana evrenin yanı sıra, kütüphanede son derece dikkat çekici bir istisna olarak Paleo-İbranice (Eski İbranice) yazı türü de boy gösterir. Babil Sürgünü öncesinde kullanılan bu kadim ve piktografik kökenli alfabe, Qumran topluluğu tarafından tamamen terk edilmemiş, aksine özel bir saygı göstergesi olarak belirli metinlerde yaşatılmıştır (Vermes, 1999, s. 17).

Parşömenlerin tarihlendirilmesi konusunda Paleografi adı verilen eski el yazısı çalışmaları başka bir açıdan da yardımcı olmaktadır. Başından beri, parşömenlerin orijinallliği ve eski çağlara aitliği, mağaralarda bulunmaları ve Khirbet Qumran ile ilişkileri hakkında çok sayıda soru sorulmuştur. Bazı bilim insanları parşömenlerin sahte olduğunu veya Bedeviler tarafından oraya yerleştirildiğini düşünürken, diğerleri onları Yahudi-Hristiyan belgeleri olarak nitelendirmiştir. De Vaux, bu eleştirilere, sadece Bedevilerin değil, arkeolog ve işçilerden oluşan ekibinin de 11 mağaranın her birinde parşömenler veya yazılı parçalar bulduğunu belirterek yanıt vermiştir. Bunlar gerçek keşiflerdi, sahtekârlık veya "yerleştirme" değillerdi (Lim, 2005, s. 37).

Parşömenlerin tarihlendirilmesi konusunda paleografi yoluyla bir tarihleme yöntemi geliştirilmiştir. En yaygın olarak takip edilen tipolojik şema Frank Cross'un şemasıdır. Buna göre, parşömenler üç döneme tarihlendirilebilir: Arkaik (MÖ 250-150), Haşmonaeen (MÖ 150-30) ve Herodian (MÖ 30-MS 70). Cross'un paleografik tipolojisi editörler ve bilim insanları tarafından yaygın olarak takip edilmeye devam etmektedir. Son zamanlarda, paleografik tarihleme, 1990 ve

1991 yıllarında yapılan iki radyokarbon 14 testiyle desteklenmiştir. Daha yakın zamanlarda yapılan analizler, kısaca AMS olarak adlandırılan Hızlandırıcı Kütle Spektrometrisi olarak bilinen yöntemin geliştirilmesiyle, parşömenlerin minimum düzeyde tahribatla radyokarbon testine tabi tutulması artık mümkün olmuştur. Bu gelişmiş teknik, karbon seviyesini daha kesin bir şekilde ölçer. İki testin sonuçları, parşömenlerin 2000 yıllık el yazmaları olduğunu doğrulamıştır. 1990-91 yıllarında seçilen bazı Kumran metinleri üzerinde yapılan testler şu sonuçları vermiştir (Lim, 2005, s. 38; Campbell, 1998, s. 57).

4QTQahat: MÖ 388–353 (AMS Sonucu) | MÖ 100–75 (Paleografik Tarih)

4QPentPara^b: MÖ 339–324/209–117 (AMS Sonucu) | MÖ 125–100 (Paleografik Tarih)

1QIsa^a: MÖ 335–327/202–107 (AMS Sonucu) | MÖ 125–100 (Paleografik Tarih)

4QTLevi: MÖ 191–155/146–120 (AMS Sonucu) | yaklaşık MÖ 100 (Paleografik Tarih)

4QSam^c: MÖ 192–63 (AMS Sonucu) | MÖ 100–75 (Paleografik Tarih)

11QT^a: MÖ 97–MS 1 (AMS Sonucu) | yaklaşık MÖ 1/MS 1 (Paleografik Tarih)

1QapGen: MÖ 73–MS 14 (AMS Sonucu) | yaklaşık MÖ 1/MS 1 (Paleografik Tarih)

1QH: MÖ 21–MS 61 (AMS Sonucu) | MÖ 50–MS 70 (Paleografik Tarih) (Campbell, 1998, s. 58).

3. Arkeolojik, Tarihsel ve Dinsel Bağlam

Khirbet Qumran'ın arkeolojik yorumu her halükarda tartışmalı bir konu olmaya devam etmektedir (Fig. 9-10). Başta parşömenler olmak üzere kalıntıların stratigrafik (tabakabilimsel) bağlamını ortaya koyan nihai bir arkeolojik raporun bulunmaması ve argümanların metodolojik olarak değerlendirilmesindeki zorluklar nedeniyle ulaşılan her türlü sonuç geçici kalmaktadır (Murphy, 2002, s. 293).

Fig. 9-10. Khirbet Qumran arkeolojik alanı (Lim, 2005, s. 24; Campbell, 1998, s. 88).

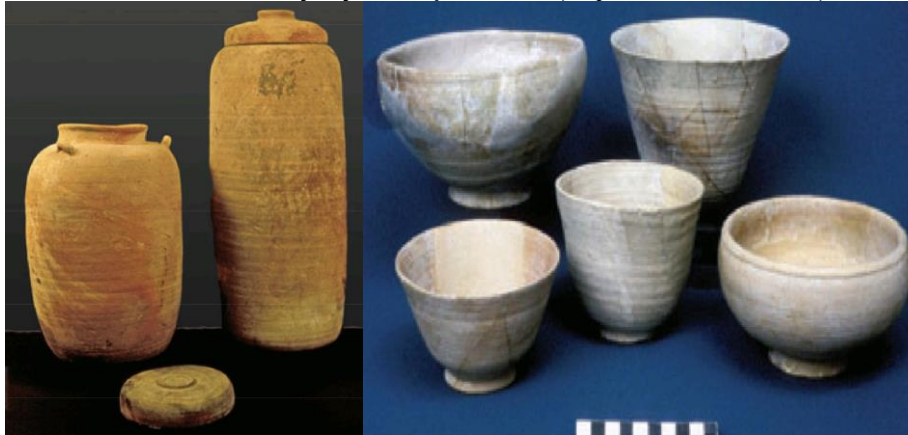

Özellikle bugün, görüşler daha radikal hale gelirken, önerilen teoriler bizi iki farklı yorumlama biçimi arasında seçim yapmaya zorluyor: seküler ve dini. Yakınlarda bulunan el yazmaları, dini bir topluluğun varlığını düşündürmektedir. Eğer yerleşim yeri ve el yazmaları birbiriyle ilişkili değilse, el yazmaları arkeolojik bir bağlamdan yoksun kalır ve Khirbet Qumran sıradan bir arkeolojik alan olmaktan öteye geçmez. Ancak yerleşim yeri ile el yazması mağaraları arasındaki bağlantı kolayca inkâr edilemez (Humbert, 2006, s. 19). Son zamanlarda ortaya atılan

alternatif hipotezler arasında, Khirbet Qumran'ın bir manastır merkezi değil, bir ticaret merkezi, bir villa rustica, bir kale, bir kır malikânesi veya bir kır evi/Essene merkezi olduğu önerileri yer almaktadır. Onların görüşüne göre Qumran, De Vaux'nun inandığı gibi mezhepsel bir yerleşim yeri değil, bir villa rustica — yani bir kır villasıydı. O zamandan beri pek çok akademisyen, Qumran'ın bir kale, bir malikane veya ticari bir antrepo olduğuna dair olanlar da dahil olmak üzere başka alternatif yorumlar öne sürmüştür. Bu alternatif teorilerin hiçbiri yaygın bir kabul görmemiş olsa da, De Vaux'nun yorumunun geçerliliğini sorgulatmayı başarmışlardır (Magness, 2002, s. 2). Bu teorilerin her biri, Kitap Mabedi'nin emekli küratörü Magen Broshi tarafından eleştirilmiştir. Qumran-Essene hipotezinin destekçisi olan Broshi, Qumran'ın önemli bir güzergâh üzerinde bulunmadığı için bir ticaret merkezi olamayacağını; mozaik zeminleri ve diğer iç süslemeleri olmadığı için lüks bir villa olarak inşa edilmediğini belirtmiştir; Duvarları çok dar ve girişleri korumasız olduğu için kale olamazdı; benzer çiftlik evlerinin olanaklarından yoksun olduğu için kırsal bir çiftlik de olamazdı; I. ve II. dönemler arasındaki yerleşimin sürekliliği, Esseniler tarafından ele geçirilmeden önce bir kır evi olamayacağını düşündürmektedir (Lim, 2005, s. 64).

Maddi kültür açısından, çeşitli kazılar sırasında bazı cam ve taş kaplar, metal aletler, giyim aksesuarları, kişisel eşyalar ve çok sayıda madeni paranın yanı sıra binlerce çömlek parçası ve eksiksiz çanak-çömlek çıkarılmıştır (Fig. 11-12). Kazılarda ortaya çıkarılan en dikkat çekici buluntular ise Khirbet Qumran arkeolojisi ile özdeşleşen açıktağzılı ovoid (yumurtamsı) ve silindirik kavanozlardır. Ancak en gizemli buluntular muhtemelen, seramik kapların içine gömülmüş ya da bu tür kaplarla üzeri örtülmüş hayvan kemiklerinden oluşan gömülü kemik kalıntılarıdır (Mizzi, 2019, s. 18-19). Arkeolojik veriler beş grupta toplanabilir: mimari kalıntılar, nümismatik (madeni para) kanıtlar, seramik örnekleri, diğer maddi buluntular ve osteolojik/mezar verileri.

Fig. 11-12. Büyük pişmiş toprak (terrakotta) kavanoz: tomarların içine konulduğu birkaç kavanoz türünden biri ve Kumran'dan MS 1. yüzyıla ait çömlekler (Popović, 2019: 41-42).

De Vaux, Qumran alanından 1.234 madeni para çıkarmıştır. Bunların yarısından biraz daha azı, L120'nin tabanının altına üç küçük çömlek içinde gömülmüş, Seleukos ve özerk Sur (Tyros) basımı gümüş tetradrahmi ve didrahmilerden oluşan bir defîne ile bazı gümüş Roma denariilerini içeriyordu (Harita 3). Madeni para definesinin eksiksiz bir envanteri hiçbir zaman yayınlanmamıştır (Murphy, 2002, s. 305).

Harita 3. Hellenistik Dönemde Ptolemaios ve Seleukos İmparatorlukları (Campbell, 1996: xv).

De Vaux'nun (1973, s. 3-41) Khirbet Qumran yerleşkesindeki kazıları, kendisini bu alanın MÖ 2. yüzyılın ortalarından MS 68 yılına kadar sektaryen (mezhepsel) bir grup tarafından, sonrasında ise Birinci İsyen (MS 68–72) sırasında Romalı askerler ve İkinci İsyen (MS 132–135) sırasında Yahudi isyancılar tarafından iskân edildiğine ikna etmiştir. De Vaux, alandaki ana yerleşimi üç döneme ayırmıştır. MS 66 yılında başlayan Büyük Yahudi İsyanı sırasında, Roma İmparatorluğu'nun acımasız lejyonları Filistin topraklarını yakıp yıkarak Kudüs'e doğru ilerlemeye başladı. MS 68 yılının yaz aylarında, İmparator Vespasianus'un komutasındaki 10. Roma Lejyonu (Legio X Fretensis), Ölü Deniz kıyısına ulaştı ve Qumran yerleşimini yerle bir etti. Topluluk üyeleri, Romalılar buraya ulaşmadan hemen önce, en değerli varlıkları olan kutsal kütüphanelerini aceleyle deri çuvallara ve testilere koyarak çevredeki dik falezlerde yer alan ulaşılması zor mağaralara bir gün geri dönüp onları almak ümidiyle gizlediler (Vermes, 1999, s. 13).

Khirbet Qumran'daki yerleşim dönemlerine dair tüm tartışmaların başlangıç noktası olan Arkeoloji ve Ölü Deniz Parşömenleri adlı eserinde R. de Vaux, Khirbet Qumran'daki yerleşimi üç aşamaya ayırmıştır:

İsrail Aşaması MÖ 8. ve 7. Yüzyıllar/Dönem Ia MÖ 135-100/Dönem Ib MÖ 100-31/Sitenin terk edilmesi MÖ 31-4/Dönem II MÖ 4-MS 68/Dönem III MS 68-73 MS/İkinci İsyen Aşaması MÖ 132-MS 135 (Lim, 2005, s. 22).

Dönem I (MÖ 150/125–31): Felaketle sonuçlanan bir deprem ve yangınla sona eren ilk sektaryen yerleşimi temsil etmektedir.

Dönem II: İkinci bir sektaryen yerleşim dönemini kapsamaktadır (MÖ 4 ile MÖ 1/MS 1 arasında bir tarihte başlayıp MS 68'de sona eren).

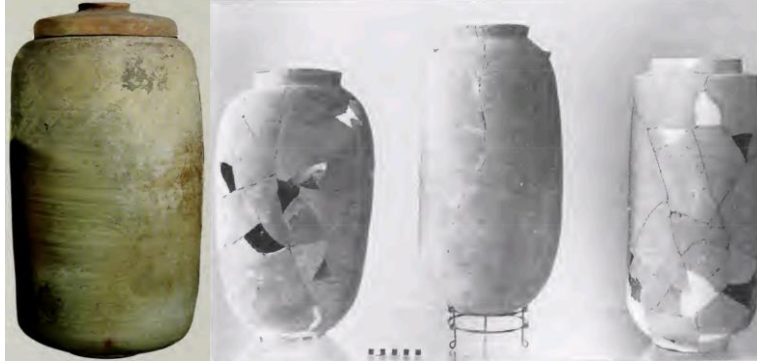
Dönem III: Sektaryen sonrası dönemi ifade etmektedir (Murphy, 2002, s. 296).

Seramik eşyalar, Khirbet Qumran yerleşkesindeki buluntuların büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır. De Vaux'nun alan notlarına göre kilden yapılmış eserler, bütünüyle ve kısmen şu parçaları içermektedir: 1.044 kâse, 458 tabak, 215 kadeh, 145 kavanoz, 93 çömlek, 74 küçük testi, 73 testi, 69 servis tabağı, 61 kandil, 46 kil küre, 46 ostrakon (üzerine yazı kazınmış taş veya çömlek parçası), 31 fincan, 18 kavanoz altlığı, 14 pipo parçası, 13 vazo, 9 kap, 4 çömlek kapağı ve 2 hokka

(Murphy, 2002, s. 317). Khirbet Qumran'dan çıkarılan seramik kaplarla ilgili bir diğer ilgi çekici konu da bazılarının içinde korunan malzemedir. Muhtemelen en dikkat çekici örnektir, çünkü en iyi korunmuş olanı, seramik kapların veya çömlek kırıklarının içinde, altında ve arasında bulunan birkaç düzine hayvan kemiği birikintisinden oluşan koleksiyondur (Murphy, 2002, s. 319-320).

İlk olarak, sit alanında, yakınlardaki mağaralarda bulunan 70'ten fazla silindirik kavanozlar tip ve malzeme bakımından tamamen aynı olan yaklaşık 10 adet silindirik seramik kavanoz bulunmuştur. (Fig. 13-14) Nitekim rulo el yazması barındıran kireçtaşı mağaralarından (1-3, 6, 11) çömlek içerenlerin (1, 3, 11), kalıntılarda bulunanlarla aynı tiplere ait örneklerle sahip olduğu görülmüştür. Dahası, kireçtaşı mağaralarının çoğunda ve çömlek bulunan marn (killi kireçtaşı) mağaralarının tamamında (4, 7-10) seramik tipleri istisnasız bir şekilde kalıntılardakilerle aynıdır. Çömleklerin tümü Qumran tipindedir. Ek olarak, bilinen iki istisna dışında, silindirik kavanoz formuna Khirbet Qumran bölgesi dışında henüz hiçbir yerde rastlanmamıştır. İkinci bir nokta ise, mağaralarda hiç madeni para bulunmamış olsa da, seramik tipolojisi ile ruloların paleografik ve Karbon-14 tarihlemelerinin, bu mağaraların kullanımının Khirbet Qumran'daki yerleşimle çağdaş (aynı döneme ait) olduğunu kanıtlamak için yeterli olmasıdır. Mağaralar ile kalıntıların bağlantılı olduğuna dair üçüncü bir kanıt ise çevrenin coğrafyasıdır: Kalıntılar, Qumran tipi çömleklerin ve ruloların keşfedildiği mağaraların kabaca merkezinde yer almaktadır ve ruloların büyük bir kısmı kalıntıların üzerinde bulunduğu marn sekisinde (terasında) keşfedilmiştir; dolayısıyla bu mağaralara erişim, yerleşimin içinden veya yanından geçmeyi gerektiriyordu. Son olarak, kalıntılara yakın yerlerde keşfedilen bazı el yazmaları, Topluluk Kuralı (Rule of the Community), Savaş Rulosu (War Scroll) ve birkaç peşer (pesharim - yorum metni) gibi önemli mezhepsel metinlerin yanı sıra aynı kâtip tarafından kaleme alınmış el yazmalarını da içerecek şekilde, daha uzak mağaralarda da keşfedilmiştir (Murphy, 2002: 295). Qumran çömlekçiliğinin doğası, yalnızca sadeliğe değil, aynı zamanda kendi kendine yetme konusundaki ısrara ve üzerinde saflık konusunda hiçbir şüphe uyandırmayacak kapların üretilmesine de tanıklık etmektedir. Qumran'ın kendi ürettiği kapları diğer Essenî topluluklarına da sağlamış olması kuvvetle muhtemeldir (Broshi, 1998, s. 24).

Fig. 13-14. Bedeviler tarafından Mağara 1'de keşfedilen kapaklı rulo kavanozları MÖ 1/MS 1 yüzyıl (İsrail Eski Eserler Kurumu) (Campbell, 1998, s. 83).

Ortak yemek odası; mutfak, kiler, un değirmeni vb. alanlarla birlikte, burada yaşayan insanların ortaklaşa (komünal) bir yaşam tarzı sürdürdüğünü göstermektedir (Fig. 15-16). Özellikle sur kasematlarında (duvar odalarında) yer alan alan; ocaklar, pişirme fırınları, silolar ve benzeri yapılarla doludur. Qumran kompleksinin tüm bileşenleri arasında, mezarlık (veya daha doğrusu mezarlıklar) akademik çalışmalarda en çok tartışılan ve bunun da bariz nedenleri olan kısım (Broshi, 1998, s. 25). Mezarların 5'inde ahşap tabut kalıntıları bulunmuştur. Bu durum, büyük olasılıkla cesetlerin oldukça uzak bir mesafeden getirildiğini göstermektedir. 3 mezarda ise iskeletler parçalanmış ve bazı kısımları eksik olarak bulunmuştur. Bu durum, burada ikincil gömü vakalarıyla karşı karşıya olduğumuzu ve bu kalıntıların da başka bir yerden getirildiğini göstermektedir (Broshi,

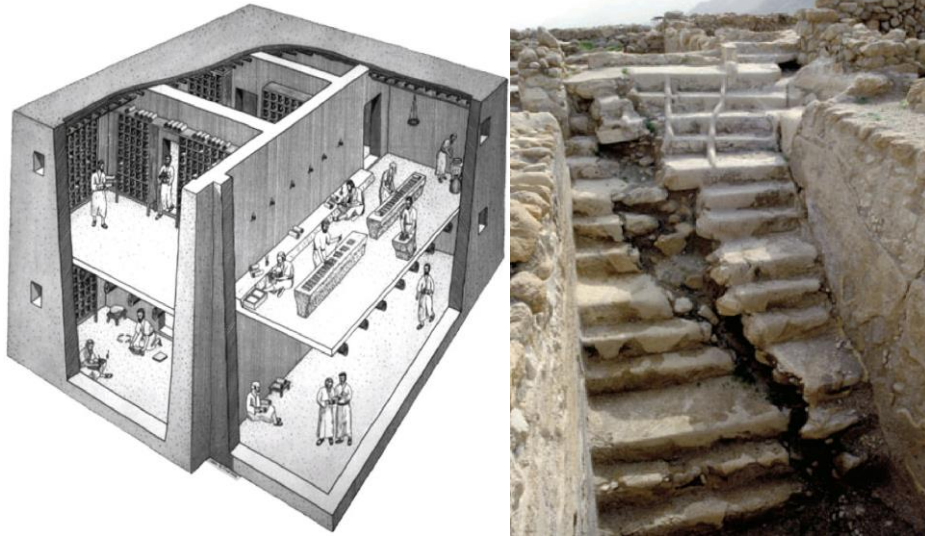
1998, s. 26). Khirbet Qumran iskeletleri ve mezarları, burada gömülü olanların ekonomik önceliklerine ve sosyal statülerine dilsiz birer tanıklık etmektedir. Bunların tanıklığı; gömülenlerin beslenme düzenleri ve yaşam tarzlarına dair ipuçlarından, mezarların düzenlenmesi, inşası ve içeriğine kadar çeşitli biçimler almaktadır. Khirbet Qumran civarında birkaç mezarlık bulunmaktadır. En önemlisi, yerleşkenin 30–40 m. doğusunda yer alan ve "ana mezarlık" olarak adlandırılan bölgedir. Buradaki 1.100 mezarın neredeyse tamamı kuzey-güney ekseninde yönlendirilmiştir (Murphy, 2002, s. 333).

Fig. 15-16. Qumran'ın güney ve güneydoğudan görünümü (Magness, 2012, s. 110; Campbell, 1996, s. 176).

Khirbet Qumran'da yapılan kazılarda, toplu ibadet ve toplantıların yapıldığı büyük salonlar, mutfaklar, çömlekçi atölyeleri ve tarım aletlerinin saklandığı depolar gün yüzüne çıkarılmıştır. Ancak yerleşimin kalbini, şüphesiz ki Scriptorium (Yazıhane) olarak adlandırılan iki katlı özel yapı oluşturmaktaydı (Fig. 17). Bu edebi kütüphane, bilgelik içeren kompozisyonlar, ilahiler, şiirler, ayinler, dualar ve diğer Biblical temelli eserleri içerir (Lim, 2005, s. 67). Bu odada bulunan ve parşömen yazımında kullanıldığı kesinleşen iki adet taş mürekkep hokkası ile yazmanların üzerine oturup derileri düzelttiği uzun alçı sıralar, yüzlerce el yazmasının tam olarak bu duvarlar arasında kopyalandığının en somut arkeolojik delili olmuştur. Qumran arkeolojisinin sunduğu en çarpıcı ve mimari açıdan en baskın unsurlar ise gelişmiş su mühendisliği sistemleridir. Kurak çölün ortasında, yılda sadece birkaç kez yağın düzensiz yağmurları toplayabilmek için çevredeki falezlerden açılan kanallarla yerleşime su taşınmıştır. Kazılarda, bu kanallarla beslenen ve "mikveh" adı verilen çok sayıda basamaklı ritüel arınma havuzu ve devasa su sarnıçları bulunmuştur (Fig. 18). Havuzların tabanlarında, depremler nedeniyle oluşan çatlaklar bile günümüze kadar korunmuştur (Elledge, 2005, s. 21-22). Bu havuzların mimari yapısı, topluluğun suyla olan ilişkisinin sadece içme veya temizlik ihtiyacından ibaret olmadığını; gün içinde defalarca gerçekleştirilen dinsel arınma seanslarının, ruhani saflığı koruma gayretinin fiziksel birer yansıması olduğunu kanıtlamaktadır. Yerleşimin hemen doğusunda yer alan ve yaklaşık 1100 mezardan oluşan devasa, sade mezarlık alanı da topluluğun dünyevi ihtişamdan uzak, tamamen asketik (çileci) ve disiplinli yaşam tarzını mimari ve mekânsal olarak tamamlayan son büyük parça olmuştur (Vermes, 1999, s. 20).

Fig. 17-18. Qumran topluluğunun 'yazı atölyesi' ve 'kütüphanesinin' yeniden inşası (Lim, 2005: 67) ve Qumran'da MÖ 31 yılından kalma deprem hasarını gösteren ritüel banyosu (Mizzi, 2019: 28).

Sonuç

Ölü Deniz Parşömenleri, 20. yüzyılın en büyüleyici keşiflerinden biridir; bilim insanlarının ilgisini çekmeye ve onlara meydan okumaya hâlâ devam etmektedir. Araştırmaların sürekli ilerlemesi ve gelişmiş fotoğrafların kesintisiz akışı, bilimsel yayınları süregelen bir uğraş haline getirmektedir. Mevcut baskılardan herhangi birinin nihai baskı olduğunu söyleyemeyiz; her zaman geliştirmelere ve yeni içgörülere yer olacaktır (Dimant&Parry, 2014, s. xix).

Khirbet Qumran araştırmalarında şu an itibariyle cevaplanamayan birçok soru bulunmaktadır. 1991'den ve 4. Mağara'dan çıkan yayınlanmamış parşömenlerin ortaya çıkmasından bu yana, temel görevler parçaların düzenlenmesi ve araştırma araçlarının (eleştirel baskılar, görüntü veritabanları ve sözlükler) yayınlanması olmuştur. Bu temel çalışma tamamlandıktan sonra, bilimsel odak noktası yeni materyalin değerlendirilmesi ve entegrasyonuna kaymaktadır. Ancak, parşömenlerden tarihi toplulukları tam olarak yeniden oluşturabilmemiz için, bu metinlerin doğasını ve edebi gelişimini analiz etmeliyiz (Lim, 2005, s. 96).

Khirbet Qumran yazıtları sayesinde, özellikle MÖ 200 ile MS 70 yılları arasındaki İkinci Tapınak dönemi Yahudi dini inançları hakkında daha önce bildiklerimizden çok daha fazlasını artık biliyoruz. Yazıtlar, mezhepçiliğin nasıl geliştiğine dair bir fikir vermekte ve bize bu mezheplerden biri olan Esseniler hakkında bilgiler sunmaktadır (Lim, 2005, s. 105).

Khirbet Qumran parşömenleri Hristiyan parşömenleri değildi, ancak Yeni Ahit ile karşılaştırma, farklılıklarını açıklığa kavuşturmaya yardımcı olmuştur (Lim, 2005, s. 116). Hiç şüphe yok ki Ölü Deniz Parşömenleri, İkinci Tapınak Dönemi Yahudi araştırmaları ve Biblical araştırmaları için 20. yüzyılın en büyük el yazması keşfidir. Ayrıca, eski ve önemli olan her şeyi sembolize eden kültürel bir simge haline gelmişlerdir (Lim, 2005, s. 120; Davies, 2006, s. 99). Bu bağlamda 11Q5 metni (Fig. 19), mezmurların yazarlığını Kral Davud'a dayandıran ve Davud'u şairlerin en büyüğü olarak görme geleneğini örnekleyen bir ifade içermektedir. Rulo, Kitab-ı Mukaddes'in standart versiyonuna dahil edilmemiş 41 dini mezmur ve yedi beste barındırır. Dahası, mezmurların sıralaması hiçbir standart versiyondaki sırayla uyuşmamaktadır (Kohn, 2007, s. 22).

Fig. 19. 11Q5 (Kohn, 2007: 23).

Khirbet Qumran bir villa, müstahkem bir malikâne ya da ticari bir antrepo değil, aksine Ölü Deniz'in kuzeybatı kıyısı boyunca Eriha'ya (Jericho) kadar uzanan dini ve ekonomik bir ağın merkeziydi. Diğer Yahudi çölü alanlarına kıyasla nispeten düşük sayıdaki madeni para, ostrakon (çömlek kırığı) ve belgesel metinler, bu ekonomik ağı dışarıdakilerle alım satımdan ziyade, büyük ölçüde üyeler arasındaki takasla karakterize edildiğini göstermektedir. Kanıtların bir kısmı, yerleşkenin ötesindeki ancak Qumran'dan denetlenen ticari etkileşimlere işaret etmektedir; örneğin Eriha'da (Jericho) uygulanmasından önce Qumran'da taslağı hazırlanan ostrakon (KhQ1), kazı paraları, madeni para definesiyle birlikte toplanan Roma ek vergisi ve muhtemelen yazıtlı ve mühürlü kavanozların bir kısmı. Ayrıca Khirbet Qumran'daki çömlek üretim tesisleri, tahıl ve hurma depolama siloları ile öğütme tesisleri ve fırının yanı sıra yakındaki bir mağaradaki kül suyu (potas) üretim tesisi, 'Ein Feshkha'daki endüstriyel tesis ve hayvan barınakları ve uzun duvarın doğusundaki muhtemel hurma bahçesi, kendi ihtiyaçlarının çoğunu karşılayan ve belki de bir miktar fazla üreten geniş bir topluluğa tanıklık etmektedir. Bu fazlalık, topluluğun kendisinin üretmediği ham metal ve keten gibi malların güvence altına alınması için yararlı olmuş olmalıdır. Ekonomi, civardaki üye olmayanlara kapalı değildi, ancak topluluğun saflığının korunabilmesi için sınırlandırılmıştı; bu ilgi, çömleklerin yerinde üretilmesini de açıklamaktadır.

Sitede hem Kudüs hem de Nebatiler ile kültürel ve/veya ekonomik bağlantılara dair sınırlı kanıt bulunmaktadır. Yemek salonu Kudüs'e doğru yönlendirilmiştir, miqva'ot (ritüel havuzları) Eriha'dakilere (Jericho) değil Kudüs'tekilere benzer, torna işi ve yontma taş kaplar ile sahte Nebati kapları muhtemelen Kudüs'te üretilmiştir ve iskeletlerin bazılarının dişleri, tipik çöl beslenmesine kıyasla aşındırıcı kumu daha az içeren bir diyetle işaret etmektedir. Aynı zamanda, seramik geleneği biraz tuhaftır; çevre bölgelerde bulunan bazı yaygın formlardan yoksundur ve başka yerlerde bilinmeyen bazı türlerin varlığına tanıklık etmektedir. Nebatiler ile olan bağlantı, Ölü Deniz'in Nebati kıyısındaki mezarlıkla çok benzer olan mezar mimarisi ve yönelimiyle, bir saklama küpü üzerindeki bir Nebati isminin varlığıyla (רומא, Gr7Q 6) ve birkaç Nebati madeni parasının varlığıyla desteklenmektedir (Murphy, 2002, s. 359).

Khirbet Qumran bölgesindeki osteolojik (kemik) ve dental (diş) patolojilerin eksikliği ile bazı kaliteli kap kacakların ve mimari süslemelerin varlığı, toplulukta daha yüksek sosyal sınıflardan ve belki de bu malları yanlarında getiren, topluluğun yararına satın alan ve yazılı kâselerde olduğu gibi bazı durumlarda bunların özel kullanım hakkına sahip olan ruhban sınıfından bireylerin bulunmasıyla açıklanabilir. Qumran sakinlerinin yoksulluğu benimsediği fikrini bir kenara bırakmanın zamanı geldi. Onların benimsediği şey ihtiyaç eksikliği değil, "ihtiyaçsızlık"tı ve bu hedefe; ortak ve nispeten sade bir yaşam tarzı, bir miktar merkezi kontrol, açık ama kısıtlı bir ekonomi ve mütevazı da olsa düzgün bir defin sağlanması yoluyla ulaşılıyordu. Qumran'da uygulanan "çilecilik" bireysel arzuların bastırılmasına yönelik değil, aksine derin bir şekilde toplumsal odaklıydı. Bölgeye dair bu görüş, Qumran'dan elde edilen tam —her ne kadar geçici olsa da— arkeolojik kayıtlarla tutarlıdır ve orada dini bir topluluğun varlığına olanak tanır. Bu topluluğu coğrafi olarak daha az merkezi ve ekonomik olarak daha açık bir şekilde tasavvur ederek eski görüşü düzeltmektedir. Bölgesel Yahudiye (Judean) ekonomisiyle kısmi entegrasyon, bu ekonomiye yönelik mezhepsel eleştirilerle çelişmez; aksine, eleştirilen kurumlar bir grubun mücadele etmesi ve

karşısında bir kimlik oluşturması gereken gerçek bir gücü temsil ettiği sürece, bu durumu açıklamaya yardımcı olur (Murphy, 2002, s. 360).

Bu bağlamda Khirbet Qumran, yalnızca Ölü Deniz Parşömenlerinin keşfedildiği arkeolojik bir saha olarak değil, İkinci Tapınak dönemi Yahudiliğinde metin, cemaat, ritüel disiplin ve kutsal mekân ilişkisinin birlikte okunabildiği dinler tarihi bakımından özel bir inceleme alanı olarak değerlendirilmelidir. Qumran literatürü, Yahudiliğin bu dönemde tek merkezli ve homojen bir yapı arz etmediğini; aksine mezhepsel aidiyetler, apokaliptik beklentiler, kutsal metin yorumları ve cemaat kuralları etrafında çoğul bir dini görünüm taşıdığını göstermektedir. Bu nedenle Qumran araştırmaları, yalnızca arkeoloji ve kutsal metin çalışmaları için değil, Yahudi dini kimliğinin tarihsel oluşumu, erken mezhepçilik ve kutsal metin otoritesinin dönüşümü açısından da önemli bir katkı sunmaktadır.

References

- Açıkgöz, A. (2026). The securitization of the sacred in Jewish religious memory: Symbolism and the discourse of holy war / Yahudi dini hafızasında kutsalın güvenlikleştirilmesi: Sembolizm ve kutsal savaş söylemi. *Turkish Studies-Comparative Religious Studies*, 21(2), 1909-1949.
- Braudel, F. (2015). *Akdeniz: Tarih, mekân, insanlar ve miras* (Çev. N. Erkurt-A. Derman), Metis Yayınları.
- Broshi, M. (1998). Was Qumran, indeed, a Monastery? The consensus and its challengers, an archaeologist's view, J. H. Charlesworth (Ed.), *Caves of Enlightenment Proceedings of the American Schools of Oriental Research Dead Sea Scrolls Jubilee Symposium (1947-1997)* içinde (s. 19-37), Bibal Press.
- Campbell, J. G. (1996). *Deciphering the dead sea scrolls*. Blackwell Publishing.
- Campbell, J. G. (1998). *Dead sea scrolls: The complete story*. Ulysses Press.
- Davies, P. (2006). Qumran studies, Rogerson, J. W. & Lieu, J. M. (Ed.), *The Oxford Handbook of Biblical Studies* içinde (s. 100-107), Oxford University Press.
- De Vaux, R. (1973). *Archaeology and the dead sea scrolls*. The Oxford University Press.
- Diener, A. C. & Hagen, J. (2012). *Borders: a very short introduction*. Oxford University Press.
- Dimant, D. & Parry, D. W. (2014). *Dead sea scrolls Handbook*. Brill.
- Haynes, R. D. (2013). *Desert: nature and culture*. Reaktion Books Ltd.
- Elledge, C. D. (2005). *The bible and the dead sea scrolls*. Society of Biblical Literature.
- Feather, R. (2012). *Black holes in the dead sea scrolls the conspiracy. the history - the meaning - the truth*. Watkins Publishing.
- Fitzmyer, S.J., J. A. (2008). *A guide to the dead sea scrolls and related literature*. Wm. B. Eerdmans Publishing Co.
- Flint, P. W. (2013). *The dead sea scrolls*. Abingdon Press.
- Humbert, J. B. (2006). Some remarks on the archaeology of Qumran, K. Galor, J-B Humbert&J. Zangenber (Ed.), *The Site of the Dead Sea Scrolls: Archaeological Interpretations and Debates* içinde (s. 19-39), Brill.
- Kitab-ı Mukaddes. (2001). *Eski ve yeni ahit*. Kitab-ı Mukaddes Şirketi.
- Kohn, R. L. (2007). *Dead sea scrolls*. San Diego State University Press.
- Lelievre, F., Snyder, J. S. & King, J. (2004). *Archaeology and the bible: from king david to the dead sea scrolls*. The Israel Museum, Jerusalem.
- Lim, T. H. (2005). *The dead sea scrolls: a very short introduction*. Oxford University Press.
- Magness, J. (2002). *The archaeology of Qumran and the dead sea scrolls*. Wm. B. Eerdmans Publishing Co.
- Magness, J. (2012). *The archaeology of the holy land: from the destruction of solomon's temple to the muslim conquest*. Cambridge University Press.
- Mizzi, D. (2019). Archaeology of Qumran, G. J. Brooke & C. Hempel (Ed.), *T&T Clark Companion to the Dead Sea Scrolls* içinde (s. 17-36), Bloomsbury Publishing.

-
- Murphy, C. M. (2002). *Wealth in the dead sea scrolls and in the Qumran community*. Brill.
- Pliny the Elder's *Historia Naturalis* 5.17,4 (73).
- Steiner, M. L. (2019). *Inhabiting the promised land exploring the complex relationship between archaeology and Ancient Israel as depicted in the Bible*. Oxbow Books.
- Popović, M. (2019). The manuscript collections: an overview, G. J. Brooke & C. Hempel (Ed.), *T&T Clark Companion to the Dead Sea Scrolls* içinde (s. 37-50), Bloomsbury Publishing.
- Schiffman, L. H. & VanderKam, J. C. (2000). *Encyclopedia of the dead sea scrolls*. Oxford University Press.
- Tov, E. (2012). *Textual criticism of the Hebrew Bible (3rd ed.)*. Fortress Press.
- Ulrich, E. (1999). *The dead sea scrolls and the origins of the Bible*. Eerdmans.
- Vermes, G. (1999). *An introduction to the complete dead sea scrolls*. Fortress Press.
- Washburn, D. L. (2003). *A catalog of biblical passages in the dead sea scrolls*. Brill.
- Yılmaz, C. & Kılıç, Y. (2020). Eski yakındoğu'nun diplomasi dönemi: Amarna çağı ve arşivi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 7(2), 879-912.

ETHICAL DECLARATIONS**Research and Publication Ethics**

I declare that this article is an original work and was prepared in accordance with the principles of scientific research and publication ethics. The article has not been published elsewhere and is not currently under review by another journal.

All sources used in the study have been cited in accordance with academic standards. I declare that the study does not contain plagiarism, fabrication, falsification, or manipulation of data, and that the research findings have been presented in accordance with the principles of scientific integrity.

Author Contributions

The author single-handedly designed, conducted, and analyzed the study and prepared the report for this article. I have reviewed and approved the final version of the article and agreed to its publication.

Conflict of Interest

I declare that there is no conflict of interest regarding the publication of this manuscript.

Funding

This research did not receive any specific grant, financial support, or funding from any public, commercial, or non-profit funding agencies.

Artificial Intelligence (AI) Usage Disclosure

During the preparation of this manuscript, artificial intelligence tools may have been used solely for limited purposes such as language editing, translation assistance, and stylistic improvement. Any AI-assisted translations or language corrections were carefully reviewed and verified by the author. Artificial intelligence tools were not used to generate the core scientific content, research design, analysis, or scholarly conclusions. All academic responsibility for the content of the manuscript rests entirely with the author.

Copyright and Permissions

I confirm that all necessary permissions for copyrighted materials have been obtained where required and that the manuscript does not violate any intellectual property rights.

Author Approval

I confirm that they have read and approved the final version of the manuscript and consent to its submission and publication.

ETİK BEYANLAR**Araştırma ve Yayın Etiği**

Bu makalenin özgün bir çalışma olduğunu ve bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hazırlandığını beyan ederim. Makale daha önce herhangi bir yerde yayımlanmamış olup başka bir dergide değerlendirme sürecinde değildir.

Çalışmada kullanılan tüm kaynaklar akademik kurallara uygun biçimde atıf lanmıştır. Çalışmanın intihal, veri uydurma, veri tahrifi veya manipülasyon içermediğini; araştırma bulgularının bilimsel dürüstlük ilkelerine uygun şekilde sunulduğunu beyan ederim.

Yazar Katkısı

Çalışmanın tasarlanması, yürütülmesi, analizi ve makalenin raporlama aşamasını tek başına yürütmüştür. Makalenin son hâlini okuyup onayladım ve yayımlanmasını kabul ettim.

Çıkar Çatışması

Bu makalenin yayımlanmasına ilişkin herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan ederim.

Finansal Destek

Bu araştırma herhangi bir kamu kurumu, ticari kuruluş veya kâr amacı gütmeyen kuruluş tarafından finansal olarak desteklenmemiştir.

Yapay Zekâ Kullanım Beyanı

Makalenin hazırlanması sürecinde yapay zekâ araçlarından yalnızca dil düzenleme, çeviri desteği ve anlatım iyileştirmesi amacıyla sınırlı ölçüde yararlanılmıştır. Yapay zekâ araçları tarafından yapılan çeviri ve dil düzenlemeleri tarafımdan dikkatle kontrol edilmiştir. Yapay zekâ araçları çalışmanın bilimsel içeriğinin, araştırma tasarımının, analizlerinin veya akademik sonuçlarının oluşturulmasında kullanılmamıştır. Makalenin içeriğine ilişkin tüm akademik sorumluluk bana aittir.

Telif Hakları ve İzinler

Telif hakkı gerektiren materyaller kullanılmışsa gerekli izinlerin alındığını ve çalışmanın herhangi bir fikrî mülkiyet hakkını ihlal etmediğini beyan ederim.

Yazar Onayı

Makalenin son hâlini okudum, onayladım ve yayımlanmasını kabul ettiğimi beyan ederim.

Authors' Contribution Statement / Yazarların Katkı Oranı Beyanı

The researchers' contribution statement is as follows / Araştırmacıların katkı oranı beyanı şu şekildedir:

First author / 1. Yazar %50,

Second author / 2. Yazar %50.